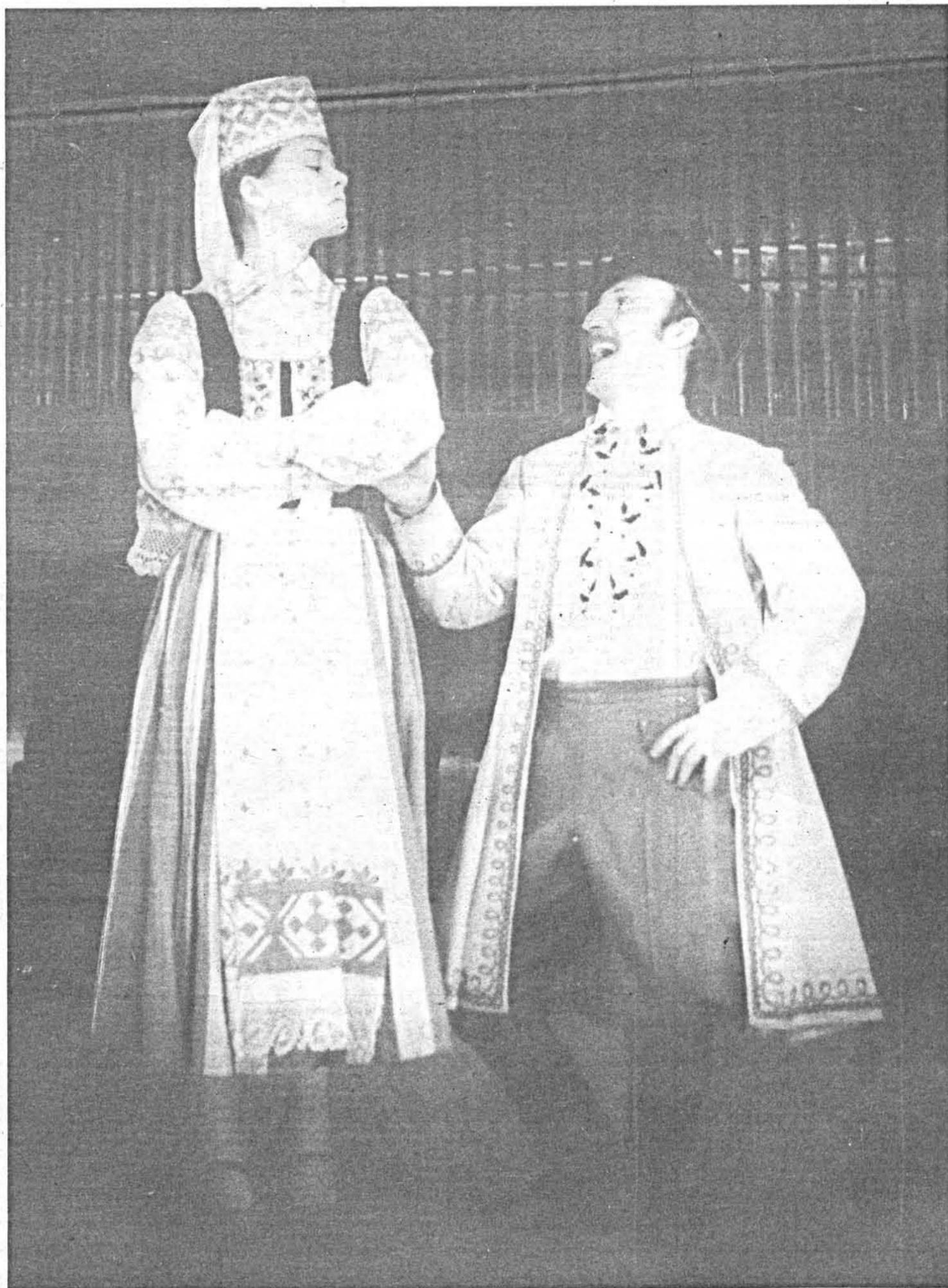

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 2 красавіка 1982 г. ● № 13 (3111) ● Выходзіць з 1932 г. ● Цана 10 кап.

— Польшка ўлева?
— Польшка ўправа!

Фотаэцюд Я. МЯЦЕЛІЦЫ.

№ 25. Яна арганізавана была раённай бібліятэкай і прысвячалася абмеркаванню кнігі Л. І. Брэжнева «Успаміны». Прадстаўнікі трох пакаленняў,

хаванні, будаўніцтве новага грамадства ў нашай краіне, прывялі цікавыя прыклады са свайго жыцця, працы, вучобы. Паспяховаму правядзенню

ГЭТА НАШАЙ КРАІНЫ БІЯГРАФІЯ

Канферэнцыя на такую тэму праведзена сярод педагогаў і навучэнцаў Барысаўскага прафесійна-тэхнічнага вучылішча

якія выступілі на канферэнцыі, далі высокую ацэнку кнізе Леаніда Ільіча, спыніліся на яе значэнні ў камуністычным вы-

чытацкай канферэнцыі са-дзейнічала выстаўка навінак літаратуры.

П. БАРОДКА.

ЭСТАФЕТА «БІБЛІЯТЭКІ—60-ГОДДЗІЮ СССР»

У Мінскай вобласці пачала шэсце эстафета «Бібліятэкі—60-годдзю СССР». У яе праграме—дэкады прапаганды літаратуры саюзных рэспублік пад дэвізам «Дружба народаў—дружба літаратур», правядзенне цыклаў тэматычных вечароў і вусных часопісаў на тэму «Дружба народаў завешчана Леніным, выкавана партыяй, правярана часам».

з дня нараджэння народных паэтаў Беларусі Я. Купалы і Я. Коласа.

Бібліятэкары з Чэрвеня правялі літаратурны вечар на тэму: «Нупалаўскія вобразы на беларускай сцэне».

Добры прыклад у гэтым плане паказвае Жодзінская гарадская бібліятэка. Тут маляўніча аформлены кніжныя выстаўкі «Песняры роднага краю». Пачаліся купалаўскія і коласаўскія чытанні. Сумесна з народным тэатрам Палаца культуры Беларускага аўтамабільнага заводу бібліятэка правяла вусны часопіс «Народныя песняры».

Эстафета «Бібліятэкі—60-годдзю СССР» пройдзе пад знакам далейшага павышэння палітычнай і працоўнай актыўнасці рабочых, калгаснікаў, інтэлігенцыі, усіх працоўных Міншчыны, мабілізацыі іх сіл і творчай энергіі для дастойнай сустрэчы юбілею краіны.

У. ВЕРАСКОУ.

УКАЗ ПРЭЗІДЫУМА ВЯРХОЎНАГА САВЕТА СССР

Аб узнагароджанні беларускай рэспубліканскай газеты «Літаратура і мастацтва» («Літаратура і искусство») ордэнам Дружбы народаў

За плённую работу па развіццю савецкай літаратуры і мастацтва, актыўны ўдзел у камуністычным выхаванні працоўных узнагародзіць беларускую рэспубліканскую газету «Літаратура і мастацтва» («Літаратура і искусство») ордэнам Дружбы народаў.

Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР
Л. БРЭЖНЕУ.

Сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР
М. ГЕАРГАДЗЕ.

Масква, Крэملъ.
31 сакавіка 1982 г.

ЧАТЫРЫ СПЕКТАКЛІ ЭСТОНЦАУ

На кароткія гастролі ў Мінск—яны працягваліся толькі чатыры дні—прывітаў Дзяржаўны рускі драматычны тэатр Эстонскай ССР, які ўзначальвае галоўны рэжысёр, заслужаны дзеяч мастацтваў Эстонскай ССР Г. Кроманаў. Спектаклі паказваліся на сцэнах акруговага Дома афіцэраў і Палаца культуры і спорту чыгуначнікаў.

Пазнаёміліся глядачы і са спектаклем «Кракадзіл без хваста»—ён пастаўлены па казцы эстонскай пісьменніцы Х. Мянд і адрасуецца дзецям. Гэта маляўнічае відовішча, у якім шмат танцаў, музыкі, песень.

У гастрольнай афішы былі пазначаны таксама спектаклі «Трамвай «Жаданне» па драме амерыканскага драматурга Т. Уільямса і «Нехта павінен пайсці», пастаўлены па камедыі маладога лінгвадэма драматурга, доктара хімічных навук А. Краснагоравы, якая ўзнямае надзвычайны маральныя праблемы.

Г. ВАЧАК.

ПАД АДКРЫТЫМ НЕБАМ

На плошчы Маякоўскага—адной з цэнтральных у Маскве—разгорнута выстаўка, дастаўленая з Мінска.

сваіх дасягненнях рапартавала Украіна. Цяпер дзесяткі буйнафарматных фотаздымкаў, копій дакументаў, статыстычных выкладаў дэманструюць рост эканомікі і дабрабыту, росквіт культуры, літаратуры і мастацтва, поспехі літаральна ва ўсіх сферах Савецкай Беларусі.

А. КАСЯНКОУ.

ПРЭМ'ЕРЫ

«Мая цудоўная лэдзі»—новы спектакль Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР. Папулярны мюзікл Ф. Лоу па матывах п'есы Б. Шоу «Пігмаліён» паставілі народныя артысты БССР рэжысёр С. Штэйн, музычны кіраўнік і дырыжор А. Лапуноў, мастак А. Марозаў, балетмайстар В. Бутрымовіч, хормайстры

Н. Андросавы і М. Шпакоўскага. У галоўных ролях заняты народная артыстка БССР Н. Гайда, заслужаныя артысты БССР Ю. Лазоўскі, В. Фаменка, В. Шаўналюк, артысты В. Бажнаў, Н. Белавусова, К. Лосеў, В. Мазур, Г. Нікіцін і інш.

Фота Ул. КРУКА.

ПА П'ЕСЕ УЛАДЗІСЛАВА ГАЛУБКА

У Міжнародны дзень тэатра народны тэатр Палаца культуры тэатрышчыкаў, што ў Мінску, парадаваў глядачоў сваёй новай работай. Адбылася прэм'ера спектакля «Ветрагоны» па п'есе У. Галубка. У поспеху спектакля немалая заслуга рэжысёра-пастаноўшчыка С. Загнетава і рэжысёра Ж. Гуравай, а таксама мастака Г. Храпуцкага.

П. ГАРДЗІЯЧУК.

РЭПАРТАЖ У НУМАР

...І НАРОДЗЯЦЦА НОВЫЯ ТВОРЫ

Добрай традыцыяй у пісьменніцаў было і застаецца наведванне прамысловых прадпрыемстваў, калгасаў і саўгасаў, непасрэдна кантакты з героямі будучых кніг.

Пра гэта неаднаразова нагадвалася на нядаўнім пленуме праўлення СП БССР, што праходзіў з парадкам дня «Мастацкая публіцыстыка: стан, пошукі, перспектывы». Група ўдзельнікаў і гасцей пленума наведвала Мінскі маторны завод—адно з буйнейшых прадпрыемстваў беларускай сталіцы.

Некаторыя з праблем, якія хвалююць рабочых, закрануў у гутарцы з літаратарамі дырэктар заводу Іван Дзямянавіч Сімак. Першы сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі Ніл Гілевіч у сваю чаргу падкрэсліў, што праблемы жыцця—гэта адначасова і праблемы літаратуры. Таму і вырашаць іх трэба агульным намаганнем.

Не выпадкова і тое, што яны былі ў цэнтры ўвагі чарговага пленума праўлення Саюза пісьменнікаў БССР. Пісьменнікі пазнаёміліся з прадпрыемствам, сустрэліся з яго працаўнікамі. А потым разам—і гаспадары, і госці—сабраліся ў заводскім клубе. Пачаў сустрэчу намеснік сакратара парткома заводу К. Каралевіч.

Да прысутных звярнуўся Н. Гілевіч. Гаворачы аб ролі літаратуры і мастацтва ў камуністычным выхаванні працоўных, аб тых задачах, якія стаяць перад ёй у сувязі з рашэннямі гістарычнага XXVI з'езда КПСС, ён заўважыў, што поспех да пісьменнікаў прыйдзе толькі тады, калі яны актыўна будучы далучацца да паўсядзённага жыцця, часцей звяртацца да чытачоў, слуша-

чсць, глядачоў. Адкрытае, партыйнаму прынцыповае пісьменніцае слова народ чакае. Яно набывае асабліва важны сэнс і значэнне тады, калі служыць агульнанародным задачам, справе пабудовы камуністычнага грамадства.

Сувязь літаратуры з жыццём, паглыбленая ўвага творцаў да працэсу, што адбываецца ў эканоміцы, раскрыццё багацця ўнутранага свету савецкага чалавека і адначасова паказ таго вялікага ўплыву, які аказвае на фарміраванне яго як асобы, індывідуальнасці калектыву; уважлівае пранікненне да зрухаў у свядомасці людзей, што ў эпоху развітка сацыялізму прывялі да нечуванай творчай актыўнасці шырокіх народных мас—гэтыя і многія іншыя пытанні былі ў цэнтры ўвагі выступленняў В. Кароціча, А. Брылоўскага, Ю. Чарнічэнка, сакратара праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі

В. Зуёнка, А. Голубева, Я. Скрыгана, сакратара праўлення Саюза пісьменнікаў БССР Б. Сачанкі.

— На нядаўнім, XVII з'ездзе прафсаюзаў у сваёй прамове таварыш Леанід Ільіч Брэжнеў зазначыў, што прафсаюзы павінны мець у полі зроку як працоўныя калектывы ў цэлым, так і кожнага чалавека з яго індывідуальнымі рысамі і асаблівасцямі, — гаворыць Герой Сацыялістычнай Працы, выработавальнік матораў І. Парфёненка. — Але ж гэтыя задачы заўсёды стаялі і стаяць перад літаратурай. Значыць, агульныя клопаты ў нас, агульныя задачы. Мы, рабочыя, чакаем ад вас, пісьменнікаў, не толькі твораў, у якіх праўдзівае разказваецца пра наша жыццё, працоўныя поспехі і дасягненні. Нам неабходны таксама творы, якія б дазвалялі задумвацца над не вырашанымі яшчэ пытаннямі, актывізавалі б грамадскую думку, у прамым сэнсе гэтага слова дапамагалі б нам працаваць яшчэ лепш.

Аб тым, як рабочыя, служачыя, інжынерна-тэхнічныя работнікі заводу любяць кнігу, ад імя кнігалюбаў нагадала Л. Новікава. Яна таксама заўважыла, што чытачы заўсёды чакалі і чакаюць ад пісьменнікаў твораў важнага сацыяльнага гучання, высокай ідэйнай напоўненасці.

На Мінскім маторным заводзе пабывалі таксама сакратар партыйнай арганізацыі Саюза пісьменнікаў рэспублікі В. Адамчык, намеснік сакратара «Літаратурнай газеты» Т. Залатухіна, пісьменнікі М. Алейнік і А. Гардзічкі.

На здымках: расказаць ёсць пра што...: Ніл Гілевіч і Вячаслаў Адамчык.

Фота Ул. КРУКА.

НА АФІШЫ ПАЗНАЧАНА...

Сённяшнія афішы маскоўскіх тэатраў: Акадэмічны тэатр сацыяльна-рэвалюцыйнага апарату А. Макавіна; Новы драматычны тэатр—«Пайсці і не вярнуцца» паводле апавесці В. Быкава; абласны драматычны тэатр—«Парог» А. Дударова. На сцэнах Украіны сёння—герой твораў А. Макавіна, І. Шамякіна, М. Матуноўскага, А. Петрашкевіча, Я. Шабана. Напрыклад, Кіеўскі дзяржаўны тэатр юнага глядача імя Ленінскага намсамола ў 200-ы раз паказаў спектакль «Шрамы» па п'есе Яўгена Шабана ў рэжысуры заслужанага дзеяча мастацтваў

Украінскай ССР М. Мярэлікіна з удзелам заслужаных артыстаў рэспублікі А. Бяссмертнага, Д. Чалай, В. Чайкоўскага. У 1980 г. тэатру за гэты спектакль прысуджана гарадская камсамольская прэмія імя А. Бойчанкі. Удзельнікі юбілейнага паказу твора беларускага драматурга наладзілі абмеркаванне спектакля з глядачамі. Той жа тэатр юнага глядача ў Кіеве з поспехам іграе драму «Выбар» А. Дударова. На поўначы краіны, у горадзе Котласе, афіша тутэйшага гарадскога тэатра запрашае глядачоў

на спектакль «Пайсці і не вярнуцца». У Новасібірску збірае аншлагі спектакль абласнога драматычнага тэатра па апавесці «Сотнікаў» В. Быкава, у інсцэніроўку якога ўманціравана маналогі з кнігі «Я з вогненнай вёскі...» А. Адамовіча, Я. Брыля і У. Калесніка. Рэпертуар тэатральнага сезона, прысвечанага 60-годдзю ўтварэння СССР, пазначыў творы беларускіх аўтараў на афішах Данбаса і Сібіры, Паволжа і Прыбалтыкі, Сярэдняй Азіі і Закаўказзя.

Т. АЛЕНІЧ.

І СВЯТА, І ГОДА ПЛЁН

Прэзідыум праўлення Беларускага тэатральнага аб'яднання і рэспубліканскі Дом работнікаў мастацтваў правялі ўра-

ХРОНІКА

Вось ужо колькі год працягваецца творчае супрацоўніцтва Анатоля Вярцінскага з народным тэатрам чытальнікаў «Жывое слова», што працуе пры Мінскім педагагічным інстытуце імя М. Горкага і якім кіруе выкладчык курса выразнага чытаньня А. Каляда (рэжысёр І. Холад). Тэатр рыхтуе кампазіцыі па творах паэта, яны разам выязджаюць на сустрэчы са школьнікамі і моладдзю рэспублікі.

На гэты раз А. Вярцінскі наведаў разам са студэнтамі сваю родную Лепельшчыну. Адбыліся цікавыя, цёплыя сустрэчы з вучнямі і настаўнікамі Матэрынскай школы-інтэрната, са старшакласнікамі Каменскай сярэдняй школы, з працаўнікамі саўгаса «Бароўка», а ў Лепельскім раённым ДOME культуры — з моладдзю горада.

Паэт чытаў новыя вершы і адказваў на пытанні, студэнты-чытальнікі таксама дэкламавалі творы, выконвалі народныя і сучасныя песні і танцы, паказалі, у прыватнасці, урывак з п'есы Янкі Купалы «Раскіданае гняздо».

А. ТОЧКА.

чысты вечар, прысвечаны XXI Міжнароднаму дню тэатра. Па добрай традыцыі мерапрыемства гэтае стала адначасова і святам як тэатральнай грамадскасці, так і шматлікіх гледачоў, і падвядзеннем творчых вынікаў за год.

У сваім выступленні старшыня прэзідыума праўлення БТА, народны артыст БССР М. Яроменка адзначыў найбольш значныя работы тэатраў за апошні час, гаварыў аб плёнасці творчых пошукаў асобных рэжысёраў, акцёраў, мастакоў афармлення, гастрольных тэатральных калектываў і шэфскіх сувязях — адным словам, у той ці іншай ступені былі закрануты многія аспекты паўсядзённага тэатральнага жыцця.

На вечары былі адзначаны лепшыя творчыя работы, а потым пачаўся святочны канцэрт.

На здымках: М. Яроменка ўручае граматы галоўнаму рэжысёру Беларускага рэспубліканскага тэатра юнага гледача імя 50-годдзя камсамола Беларусі В. Рыжаму; спявае салістка тэатра музычнай камедыі В. Пятліцкая.

Фота Ул. КРУКА.

БЕЛАРУСКІ НУМАР «ОГОНЬКА»

Слаўны шлях беларускага народа ў сям'і братніх народаў нашай краіны, якія яго здзяйсненні ў прамысловасці і сельскай гаспадарцы, навуцы і культуры. Расказу пра іх, пра нашу рэспубліку і прысвячаецца артыкул у нумар часопіса «Огонёк». Часопіс працягвае публікацыю матэрыялаў, прысвечаных 60-годдзю ўтварэння ССР, у якіх расказваецца пра дасягненні народаў Савецкага Саюза.

Побач з гербам Савецкай Беларусі дзеяць толькі некалькі лічбаў нашых здабыткаў, але імі нельга не захапляцца. Так, вытворчасць прамысловай прадукцыі за 1940—1981 гады палічылася ў 30 разоў, сельскагаспадарчай — у 2 разы, электраэнергіі — у 66 разоў.

«Калыска мая, гонар мой — Беларусь» — пад такім загалоўкам змешчана публіцыс-

Правядзенне чарговага «Дня новай кнігі» ў «Кнігарні пісьменніка», што ў Мінску, на гэты раз супала з вясновымі школьнымі канікуламі. Таму не выпадкова, што сярод наведвальнікаў магазіна пераважалі вучні беларускай сталіцы. Яны сустрэліся з дзіцячым пісьменнікам Міколам Корзунам, кніга якога «Зоркі на танках» нядаўна пабачыла свет у выдавецтве «Юнацтва».

Кансультант Саюза пісьменнікаў БССР Яўген Міклашэўскі расказаў дзецям пра жыццёвы і творчы шлях пісьменніка, пра тое, якое месца ў яго творчасці займае ваенна-патрыятычная тэма. Затым выступіў сам М. Корзун. Ён падзяліўся творчымі планами, адказаў на пытанні сваіх чытачоў.

Е. ДРОМІН.

Першыя канцэрты мастацкай самадзейнасці адбыліся ў ДOME культуры, пабудаваным у цэнтры саўгаса «Ляхавіцкі» Ляхавіцкага раёна — вёсцы Русінавічы. У будынку, які падарылі земляробам будаўнікі ПМК-46, маецца антавая зала, музычна-мастацкі салон, бібліятэка, бібліярная, метадычны кабінет, пакой для рэпетыцый.

За апошнія гады непазнавальным стала сяло. Уздоўж вуліц выраслі сучасныя жылыя

дамы, адміністрацыйна-гаспадарчыя будынкі. Вось і нядаўна рабочыя і спецыялісты гаспадаркі адзначылі навасельле ў двух катэджках.

В. ЖЫБРЫК.

У мікрараёне «Усход» на ўсходзе Брэста «прызямліўся» паветраны лайнер «Іл-18». Ён змяніў сваю паветраную прафесію і перададзены Міністэрствам грамадзянскай авіяцыі СССР у распараджэнне юных брастаўчан. Салон самалёта стане кінатэатрам на сто пасадных месцаў.

Устаноўкай самалёта-кінатэатра ў мікрараёне пачалося ўзвядзенне цэлага комплексу збудаванняў для дзіцячых гулянняў. На яго лепшы праект аб'яўлены конкурс сярод архітэктараў, мастакоў і будаўнікоў горада над Бугам.

М. ГОРСКІ.

Добрую справу робіць калектыву Брэсцкага абласнога драматычнага тэатра імя Ленінскага камсамола Беларусі, выязджаючы са сваімі спектаклямі ў раёныя цэнтры, калгасы. Чарговы спектакль «Смешны дзень» яны паказалі ў Камянцы на сцэне РДК.

М. МАМУС.

Гомельскі завод сельскагаспадарчых машын. Без яго не ўявіць гісторыю Беларусі. Усе працэсы развіцця рэспублікі адлюстраваліся ў жыцці слаўнага заводскага калектыву — аб сённяшнім дні аб'яднання, аб поспехах і клопатах яго працаўнікоў расказваецца ў інтэрв'ю нарэспандэнта часопіса з генеральным дырэктарам аб'яднання М. Афанасевым.

У артыкуле «Будзь танец» А. Шчарбанкоў знаёміць чытача з народным ансамблем танца «Прыпляць» і яго кіраўніком М. Котавым.

У часопісе змешчана шмат наляровых ілюстрацый, што зроблены М. Савіным.

Н. АСТРЭЙКА, студэнтка БДУ імя У. І. Леніна.

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

Літаратурна-музычны вечар «Ад роднае зямлі» прысвяцілі 100-годдзю з дня нараджэння Якуба Коласа навучэнцы і выкладчыкі Гомельскага педагагічнага вучылішча. Былі выкананы песні на словы песняра. Упершыню прагучалі «Песні зімы» — музыку да верша напісаў выкладчык М. Ларкоў.

Да вечара была падрыхтавана выстаўка кніг Я. Коласа, паказаны інсцэніраваны ўрывак з апавесці «На прасторах жыцця».

А. ГАНЧАРОВА.

На здымку: Інсцэніроўка «На прасторах жыцця». У ролі Аленкі — Т. Антанюк, Сцёпкі — А. Курылец.

Фота В. РУБЕЖЫНА.

Літаратурна-мастацкі вечар «Перш думай аб Радзіме, а потым аб сабе» Слонімскай гарком камсамола і Цэнтральная бібліятэка імя Януба Коласа прысвяцілі 60-годдзю ўтварэння ССР і XIX з'езду ВЛКСМ. Асобная старонка кампазіцыі была прысвечана дэлегату гэтага камсамольскага форуму, прадзільшчыцы Слонімскай камвольна-прадзільнай фабрыкі Тамары Кісляк. Аб сваіх працоўных справах расказалі таксама рабочая гэтага прадпрыемства Валяціна Лазута і высякальшчыца кардонна-папяровага завода Алена Астапчук.

На вечары гучалі вершы Юліі Друнінай і Анатоля Іверса, прысвечаныя пахаванню ў Слоніме радзісты-разведчыцы Клары Давыдзік, а таксама героям падполля Валодзю Бялюню і Івану Дабрыяну, былі ўручаны камсамольскія білеты юнакам і дзяўчатам.

Д. ЗІНГЕР.

Літаратурна-музычны канцэрт, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа, падрыхтавалі артысты Беларускай дзяржаўнай філармоніі. «Мой родны нут» — такой назвай аб'яднана кампазіцыя, змест якой складалі творы, якія ўспраўляюць бацькоўскую зямлю, паказваюць веліч чалавека-працаўніка. Вершы, урыўкі з твораў буйных жанраў гучаць у выкананні артыстаў-чытальнікаў Р. Дамброўскай, Г. Рыжковай, В. Ласоўскага, М. Казініна. У праграме, рэжысёрам якой з'яўляецца заслужаны артыст БССР І. Лаштаннаў, прымаюць удзел цымбаліст А. Лявончык і піяніст І. Палівода.

Першы паказ новай праграмы адбыўся ў канцэртнай зале філармоніі на мінулым тыдні.

В. КОСАЧ.

Літаратурны кінавечар «Праза Шамякіна на экране» правя-

лі прафсаюзна камітэт, намітат камсамола і метадычны савет маладзёжных інтэрнатаў Мінскага вытворчага аб'яднання «Інтэграл» сумесна з дырэкцыяй сталічнага кінатэатра «Электрон». Юнакі і дзяўчаты, якія сабраліся ў зале, з хваляваннем слухалі сваёго любімага пісьменніка. Іван Пятровіч расказаў моладзі пра тое, якое месца ў ягонай творчасці займае тэма юнацтва, гаварыў аб сваёй садружнасці з кінематаграфістамі, падзяліўся творчымі планами. А потым на экране анімілі знаёмыя старонкі з рамана І. Шамякіна «Вазьму твой боль» — дэманстраваўся аднайменны мастацкі фільм, створаны рэжысёрам М. Пташуком.

І. КРУКАУ.

Госцем студэнтаў Мінскага інстытута культуры быў вядомы беларускі празаік, самратар праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі Барыс Сачанка, пра творчы шлях якога расказаў дацэнт кафедры літаратуры А. Майсеенка.

Б. Сачанка падзяліўся ўражаннямі ад наведвання Злучаных Штатаў Амерыкі, сваімі творчымі планами, адказаў на пытанні студэнтаў. У час сустрэчы былі паказаны інсцэніраваныя ўрыўкі з твораў пісьменніка.

В. МАСЛОУСКІ.

На ўрачыстым адкрыцці Усеаўскага тыдня дзіцячай і юнацкай кнігі ў мінскім магазіне «Светач» з юнымі чытачамі сустрэліся пісьменнікі Эдзі Агняцэв, Артур Вольскі, Валяцін Лунша, Яўген Каршукоў і Мікола Чарняўскі, а таксама акцёры Рэспубліканскага тэатра юнага гледача імя 50-годдзя камсамола Беларусі. Ішла гаворка аб развіцці дзіцячай літаратуры, гучалі вершы, была праведзена віктарына, аформ-

лена выстаўка кніг выдавецтва «Юнацтва».

П. ГАРДЗІЕНКА.

Секцыя па прапагандзе мастацкай літаратуры, якая працуе пры Рэспубліканскім таварыстве кнігалюбаў, правяла ў сярэдняй школе № 3 г. Мінска «Дзень беларускай дзіцячай паэзіі». Аб гісторыі яе развіцця, сённяшнім стане гаварылі кандыдат філалагічных навук М. Яфімава і пісьменнік В. Рагойша. Супрацоўнік выдавецтва «Юнацтва», паэт К. Цвірна расказаў аб тых навінках, якія неўзабаве з'явіцца ў кнігарнях.

С. Шушкевіч падзяліўся з юнымі чытачамі ўражаннямі ад незабыўных сустрэч з Янкам Купалам.

А. ПЕТУХОУ.

Вучні СШ № 19 г. Мінска на доўга запамінаць гэты дзень. У час школьных канікул яны мелі магчымасць сустрэцца са сваім любімым пісьменнікам, лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі БССР і Міжнароднага дыплама імя Г. Х. Андэрсена Васілём Віткам, якога добра ведаюць па шматлікіх кніжках. Нядаўна В. Вітка парадаваў сваіх чытачоў новай кнігай «Мінскія балоды», у якой усхвалявана расказвае пра ўчарашні і сённяшні дзень беларускай сталіцы, пра яе дзіця.

Гутарка пісьменніка з юнымі сябрамі праходзіла шчыра і непасрэдна. На развітанне многія захацелі мець на зборніку «Мінскія балоды» аўтографы. Цімох Васільевіч ахвотна падпісаў некалькі кніжак.

З. СОМАУ.

Чытацкая канферэнцыя па творах Уладзіміра Карпава, з дня нараджэння якога нядаўна споўнілася 70 гадоў, праведзе-

на ў Беларускай тэхналагічным інстытуце імя С. М. Кірава. Загадчыца аддзела бібліятэкі гэтай вышэйшай навукальнай установы І. Аляксеева, студэнты А. Дубялевіч, У. Босак, У. Крыноўскі і іншыя гаварылі аб кнігах «Нямігі крывавыя берагі», «Вясенні ліўні», «Сотая маладосць»...

З успамінамі пра У. Карпава выступілі пісьменнікі Мікола Гроднеў і ўдзельнікі Вялікай Айчыннай вайны А. Матусевіч, К. Груздзёў.

Я. САДОУСКІ.

У інтэрнаце № 4 мінскага вытворчага аб'яднання «Інтэграл» адбыўся літаратурна-мастацкі вечар «Вы — пачатак прыгажосці». Тама яго — «Вобраз жанчыны ў сучаснай беларускай музыцы, паэзіі, жывапісе». Гасцямі маладых «інтэгралаўцаў» былі мастакі Мікола Купава і Аляксей Марачкін, паэтэса Таіса Бондар і мастацтвазнавец Генадзь Сакалоў-Кубай.

Прадстаўнікі творчых саюзаў рэспублікі паспрабавалі ў сваіх выступленнях раскрыць адлюстраванне тэмы жанчыны ў беларускай літаратуры і мастацтве. З захапленнем знаёміліся прысутныя з работамі М. Купавы і А. Марачкіна, слухалі ўрыўкі з паэмы «Рагнеда» Т. Бондар.

У зале гучалі песні і вершы, дэманстраваліся слайды, экспанаваліся рэпрадукцыі карцін.

У. МАЗГО.

Члены секцыі міні-гумару пры Рэспубліканскім праўленні Добраахвотнага таварыства аматараў кнігі БССР выступілі перад студэнтамі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна. Гучалі сатырычныя і гумарыстычныя вершы, кароткія апавяданні, мініяцюры, дыялогі.

Н. ШЭНЦ.

НАДЗЕННАЯ РАЗМОВА

Як мы паведамлялі ўжо, 23—24 сакавіка адбыўся пленум праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі, які абмеркаваў стан, пошукі і перспектывы развіцця мастацкай публіцыстыкі ў рэспубліцы.

Уступным словам пленум адкрыў старшыня праўлення СП БССР народны паэт Беларусі Максім Танк. Ён сказаў:

— На планеце разгортваюцца падзеі гістарычнага значэння. Ідзе вялікая перагрупіроўка сацыяльных сіл у свеце, што суправаджаецца абстрактным ідэалагічным барацьбы. У зладжаным рытме працуюць савецкія людзі, памнажаючы нацыянальнае багацце Радзімы, мацуючы абараназольнасць сацыялістычнай дзяржавы, уносячы свой найвялікшы ўклад у абарону міру. Мы ўступілі ўжо ў другі год адзінаццатай пяцігодкі. Генеральны сакратар ЦК КПСС, Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР таварыш Л. І. Брэжнеў у прамове на XVII з'ездзе савецкіх прафсаюзаў адзначыў: «Успрымаючы рашэнні XXVI з'езда КПСС як сваю родную, кроўную справу, савецкія людзі ідуць наперад з цвёрдай упэўненасцю ў сваіх сілах, з ясным разуменнем як складанасці, так і велічы задач, якія трэба вырашаць».

Перад пісьменнікамі Краіны Саветаў XXVI з'езд КПСС паставіў задачу глыбейшага адлюстравання чалавечых адносін на вытворчасці і ў побыце, складанага ўнутранага свету асобы, яе месца на нашай неспакойнай планеце. Усведамленне гэтай задачы актывізавала творчую дзейнасць пісьменнікаў нашай рэспублікі, выклікала далейшы рост іх грамадзянскай актыўнасці. Асэнсоўваючы свае задачы ў святле агульнанародных планаў, праўленне Саюза пісьменнікаў БССР кожны раз імкнецца вырашаць іх на канкрэтным участку літаратурнага жыцця. У поле зроку нашых пленумаў

ка, яго мужнасць і гераізм, раскрываць яго подзвігі. Асабліва ўзрушаным павінна быць наша слова пра ленінскую партыю — сцяганосца Савецкай дзяржавы. Нам трэба яшчэ ярчэй і рознабакова паказваць камуніста ў працоўным змаганні, глыбей раскрываць вобраз партыйнага работніка.

У беларускай пісьменніцкай публіцыстыцы ёсць бясспрэчныя заваёвы. Але ж будзем шчырыя і скажам, што мы яшчэ не асэнсавалі як след, не ацанілі

мі дзеянні пісьменніка і журналіста?

Пісьменнікам і журналістам партыя даверыла пачэсную і адказную справу — пісаць калектыўны партрэт нашага сучасніка, пісаць усхвалявана, шыра, з глыбокім пранікненнем у псіхалогію чалавека, раскрываць усё багацце і характэрнае яго характару. Чытач чакае яркага, вострага, аналітычна глыбокага пісьменніцкага слова, тэлеглядач і радыёслухач — таксама. І мы не

ных пасля Перамогі. Былі адзначаны «Я з вогненнай вёскі...» А. Адамовіча, Я. Брыля і У. Калесніка, «Блакадная кніга» А. Адамовіча і Д. Граніна, «Карнікі» А. Адамовіча. Былі разгледжаны набыткі прозы і паэзіі, у якіх з глыбока грамадзянскіх пазіцый, з публіцыстычным і гуманістычным пафасам паказана праўда вайны. Докладчык засяродзіў таксама ўвагу на дасягненнях дакументальнай аповесці. Былі адзначаны творы

наско прыцэлу. З паездкі ў ЗША нарадзілася кніга М. Лужаніна «Рэпартаж з рубцом на сэрцы». Выразна чулыя адносіны да кожнага факта чалавечага існавання ў тым неспакойным свеце выяўляе А. Кудравец у кнізе падарожных нарысаў «За чужымі далачынямі».

Нам патрэбны палітычныя пісьменнікі, якія вядуць актыўны бой супраць ідэалагічнага праціўніка так, як гэта робяць у рускай публіцыстыцы

ПЯРЭДНІ КРАЙ ЛІТАРАТУРЫ

як трэба працу публіцыстаў, што распрацоўваюць «вясковую» тэму, звяртаюць увагу грамадскасці на самыя вострыя праблемы сельскай гаспадаркі. Школу «вясковага» нарыса прайшлі многія. Але зняйдбанай выглядае ў публіцыстыцы справа адлюстравання горада. Амаль некрутаным ляжыць у нас пласт маральных праблем, асабліва тых, што звернуты да юнацтва і дзяцей. Ды і ў барацьбе савецкіх народаў за мір на планеце пісьменнікі маглі б пісаць больш яркава, глыбей раскрываць этычныя каштоўнасці сацыялізму, смялей і больш пераканаўча супрацьпастаўляць духоўнае і маральнае здароўе савецкага грамадства бездухоўнаму існаванню буржуазнага свету. Ёсць падставы гаварыць і пра значную недапрацоўку ў галіне пісьменніцкай публіцыстыкі, асабліва той, якая гучыць па радыё і з тэлевізара, змяшчаецца на старонках нашага друку. Варта абмеркаваць і ўсе пытанні выдання кнігі пісьменніцкай публіцыстыкі ў рэспубліцы — ці дастаткова аператыўна гэта робіцца, ці з належнай кваліфікацыяй рыхтуюцца публіцыстычныя выданні, той жа альманах «Сучаснік» або пуб-

маем права не спраўдзіць іх нягта спадзявання.

Добрым арыенцірам у творчай практыцы публіцыстаў з'яўляюцца кнігі таварыша Л. І. Брэжнева «Малая зямля», «Адраджэнне», «Цаліна» і «Успаміны» як узор канкрэтнасці, даходлівасці, даверлівасці, умання вясці з чытачом задзіўную размову пра самае важнае ў жыцці, карыстацца пры гэтым жывым вобразным словам. Гэтыя кнігі вучаць нас служыць усёй сваёй творчасцю народу, гаварыць з народамі яго мовай.

Саюз пісьменнікаў БССР упершыню праводзіць пленум, прысвечаны праблемам мастацкай публіцыстыкі. Гэта — патрабаванне часу, таму што публіцыстыка фіксуе быстраплынны імгненні жыцця, памагаючы нараджэнню буйных жанраў літаратуры, уздзейнічае на іх жыццятворна, арыентуючы іх на вырашэнне самых актуальных і надзённых пытанняў.

З дакладам на пленуме выступіў сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў Іван Чыгрынаў, які гаварыў:

— Звяртаючыся да матэрыялаў XXVI з'езда партыі і да пастановы ЦК КПСС аб 60-й гадавіне ўтварэння Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік, суадносячы гэтыя праграмныя дакументы часу, у які мы жывём, часу цудоўнага, прыгожага, а разам з тым суроўнага і грознага, прыходзіш да высновы, што сёння, як ніколі раней, пісьменнік павінен быць не толькі мастаком і філосафам, але яшчэ грамадзянінам і палітыкам. Паспяховаму выкананню гэтай задачы павінна найперш служыць публіцыстычная дзейнасць кожнага члена пісьменніцкай арганізацыі.

Докладчык прасочвае гісторыю развіцця беларускай мастацкай публіцыстыкі, акцэнтуючы ўвагу на яе лепшыя здабыткі. Прамоўца згадвае помнікі старажытнабеларускай літаратуры, творы Ядвігіна Ш., Цёткі, М. Гарэцкага, Я. Коласа, Я. Купалы, К. Чорнага, М. Лынькова, К. Крапівы, А. Куляшова, М. Чарота і іншых майстроў прыгожага пісьменства. Асаблівае месца ў докладе заняў аналіз публіцыстыкі перыяду Вялікай Айчыннай вайны, твораў пра вайну, напіса-

І. Новікава, С. Грахоўскага, П. Кавалёва, Г. Бураўкіна, У. Карпава, А. Карпюка. Прыводзіліся прыклады плённага супрацоўніцтва пісьменнікаў з кінадакументалістамі рэспублікі.

Аб стане мемуарнай літаратуры І. Чыгрынаў сказаў:

— Пісьменнікі нашай рэспублікі, ветэраны вайны аддалі належную даніну людзям легендарнага подзвігу. Гэта А. Кулакоўскі, які зрабіў літаратурны запіс кнігі В. Казлова «Людзі асобага складу»; Р. Няхай — аўтар запісу кнігі герояў вайны В. Лівенцава, І. Вятрова, І. Шубітыдзе; А. Міронаў, які запісаў больш як дзесятак кніг бывалых людзей; А. Асіпенка, якому за літаратурны запіс кнігі А. Дзенісенкі «Арлінае племя» прысуджана прэмія Ленінскага камсамола Беларусі; У. Юрэвіч, які дапамог стварыць кнігу «Пяць крокаў жыцця» Герою Савецкага Саюза, танкістуразведчыку М. Новікаву. З маладзейшых можна назваць М. Гіля, які запісаў кнігу лёгка-касманаўта СССР П. Клімука «Зоры — побач».

А кнігі пра дзеячы культуры? Іх пакуль мала. А найпершая сярод іх — кніга М. Лужаніна «Колас расказвае пра сябе». Глыбокай зацікаўленасцю да жыцця і творчасці Я. Коласа прасякнуты таксама аповесці С. Александровіча. Арыянальна па выкананні нарысаваны даследаванні А. Ліса «Браніслаў Тарашкевіч», «Пётра Сергіевіч». Увесь час памнажаюць нашу мемуарную літаратуру Я. Скрыган і С. Шушкевіч.

Сучасная савецкая літаратура мае шэраг цікавых кніг, з выразнай аўтарскай інтэрпрэтацыяй пэўнага часу, такіх, як «Сем песень пра Арменію» Г. Эміна, «Канада» Г. Бакланава, «Паездка ў Швейцарыю» М. Шагінян, творы В. Пяскова, Д. Граніна, У. Салаухіна... Ёсць у нас і свае такія кнігі. Напрыклад, «За акіянам» М. Лынькова. У гэтым плане шмат зроблена Я. Брылём. «Недзіплагматычны дзёнік» М. Танка, уражання, роздум І. Шамякіна «Два месяцы ў Нью-Йорку», лірычныя вершы П. Панчанкі, кніга «Заўсёды з Радзімай» К. Кірзенкі — гэтыя творы, розныя па форме і ўнутраным эмацыянальным напале, аб'ядноўваюцца маштабнасцю думкі і дальнабач-

Ю. Жукаў, Г. Баравік і іншыя. Кіруючыся сёння ў падарожжа па роднай краіне ці ў далёкую заакіяную вандроўку, савецкі пісьменнік не можа забывацца на сваю творчую звышзадату, якая ў тым, каб зліваць у адно маральны пошук з вырасалымі гістарычнымі альтэрнатывамі, з жыццёва важнымі пытаннямі, якія хвалююць у наш час людзей усяго свету. Нарысаваныя кнігі В. Палтаран, Я. Сіпакова, А. Клышкі, У. Караткевіча, Б. Сачанкі, М. Стральцова, В. Хомчанкі, П. Місько, А. Мальдзіса, П. Ткачова хоць і належаць у пэўнай ступені ўжо гісторыі беларускай публіцыстыкі, але і на сённяшні дзень гэта яе лепшыя здабыткі.

Докладчык закрануў праблему «публіцыстыка і крытыка». Рукі ў крытыкі, сказаў ён, амаль не даходзіць да публіцыстычных жанраў, калі не лічыць сістэматычнай увагі да іх А. Лысенкі, У. Юрэвіча, Б. Стральцова, М. Цікоцкага, І. Сачанкі. Праўда, па адным-два артыкулы напісалі і некалькі іншыя крытыкі, як В. Каваленка, Д. Бугаёў, У. Гіламедаў, П. Дзюбайла, М. Тычына, М. Няхай.

Затым І. Чыгрынаў разгледзеў стан «рабочай тэмы» ў нашай публіцыстыцы. Далюгляды жыцця рабочага класа ўсё пашыраюцца, і гэта знаходзіць сваё адлюстраванне ў літаратуры, у пісьменніцкай публіцыстыцы. «Манаполію» ў нарысе пра рабочага чалавека, пра калектыв, заняты вытворчай дзейнасцю на прамысловым прадпрыемстве, нейкі час трымаў В. Мыслівец.

Пачатак эксплуатацыі прыродных рэсурсаў на тэрыторыі Беларусі прывабіў пісьменніцкую ўвагу найперш да Салігорска, Рэчыцкага радовішча нафты, будоўляў у Наваполацку і Мазыры... З'явілася кніга «Салігорскае дзіва» М. Паслядовіча, нарысы «Салігорскія эцюды» А. Кулакоўскага, «Салігорская песня» А. Кудраўца, «Салёная планета» Э. Ялугіна. В. Якавенка як геолог па професіі напісаў нарыс «Пробны камень», паклаўшы ў яго аснову гісторыю адкрыцця нафты ў нашай рэспубліцы. Па-свойму падышоў да «рабочай тэмы» А. Казловіч. У кнізе «Што адкрывае калумбкі?» публіцыст правільна зразумеў сваю задачу — раскрыць узаемапраціўленне сацыяльных, маральных і псіхалагічных фактараў развіцця самасвядомасці рабочага.

М. Танк і М. Алейнік.

ужо траплялі і надзённымі праблемамі развіцця беларускай савецкай паэзіі, і стан крытыкі і літаратуразнаўства, і стан літаратуры для дзяцей і юнацтва, і праблемы сучаснага беларускага рамана. Надшоў час пагаварыць пра нашу мастацкую публіцыстыку — гэты аператыўны, баявы жанр, тую паходню, якая павінна асвятляць шлях у жыццё народа для астатніх відаў літаратуры. Мы павінны несці ўсяму свету праўду пра нашага чалаве-

ліцыстычна серыя кнігі «Рэспубліка. Час Людзі». Давайце падумаем і над тым, чаму ніводзін літаратурна-мастацкі часопіс не адкрывае свой нумар пісьменніцкім нарысам. І чаму маладзейшыя генерацыі літаратараў не бяруцца за публіцыстычныя жанры, хоць і маюць у кішэні дыпламы журналіста. І ці ўсё добра ў нас з падрыхтоўкай кадраў будучых публіцыстаў. Чаму намерціўся апошнім часам вельмі адчувальны падзел паміж сфера-

В. Касню, В. Карамазу, М. Клебановіч і В. Адамчын.

Можна было б гаварыць тут пра такія здабыткі пісьменніцкай публіцыстыкі, як «След пракладае першы» А. Савіцкага, «Жодзінская хроніка» І. Панчанкі, «Будзень як святы» Г. Пашкова, «Высокія зоркі» У. Ліпскага і інш. Але ж як ні доўжы пералік, а выхадзі беларускіх пісьменнікаў у вытворчас, гарадское асяроддзе пакуль яшчэ вельмі нясмелыя. Усё яшчэ неасвоеная цаліной для мастацкай публіцыстыкі застаецца рэчаіснасць вялікіх гарадоў.

Праблема збліжэння вёскі з горадам вырашаецца. Але з якімі эфектамі і з якімі выдаткамі ў эканоміцы, у побыце, у псіхалогіі чалавека?

Пра гэта пішуць нашы публіцысты. Найбольш грунтоўна — старэйшына «публіцыстычнага цэха» І. Дуброўскі. У нарысах І. Дуброўскага, які спалучае ў сабе талент мастака — публіцыста з мудрасцю вучонага — эканаміста, аграрніка, жывыя людзі. Сваіх герояў — радавы ён ці кіраўнік — аўтар выпрабуе на адносинах да працы. Высокую грамадскую ацэнку атрымала кніга «Гамоніч Палессе», якая напісана ў выніку працяглага даследавання праблем меліярацыі, як часткі агульнага клопату пра далейшы ўздым сельскагаспадарчай вытворчасці.

Нарысавая публіцыстыка здавен была скарбніцай жыццёвага матэрыялу, які апладняў рускую, украінскую і беларускую літаратуру. Не кажучы пра адкрыта выяўленую публіцыстычную стыхію ў раманах Горкага «Маці», у пазмах Маякоўскага, у творах М. Гарэцкага, М. Чарота, Ц. Гартнага, К. Чорнага, М. Зарэцкага, К. Крапівы...

Найпершая задача, якую хочацца вылучыць з усяго абсягу сённяшніх турбот літаратуры, гэта неабходнасць разведваць, асэнсоўваць феномен сучаснага чалавека, яго маральна-прыроду, духоўны змест. Найбольш выразна значыць сваімі творамі паварот беларускай публіцыстыкі да праблем асабістага жыцця, суаднесены з жыццём грамадства, старэйшы наш пісьменнік В. Вітка. Яго кніга «Дзеці і мы» зроблена рукою мастака, заклапочанага праблемамі грамадзянскага выхавання нашага сучасніка.

Першы сакратар ЦК КПБ таварыш Ц. Я. Кісялёў, выступаючы нядаўна ў газете «Правда» з артыкулам «Маральнае станаўленне юнацтва», завастрыў увагу на фарміраванні ў юнакоў і дзяўчат камуністычнай перакананасці, што набывае «асаблівую актуальнасць у сувязі з абвастрэннем ідэалагічнай барацьбы на міжнароднай арэне». Сапраўды, наша літаратура яшчэ не ўсё робіць, каб дзейсна памагала

выхаванню маладой змены будаўнікоў камунізму. Публіцыст павінен бачыць пэўны абсяг жыцця не толькі з пункту гледжання вузкага спецыяліста (эканаміста або юрыста, экалага ці спецыяліста па этыцы, тэхнолага ці аграрнома), а сваёй прафесіяй мастака ён абавязаны ўбачыць і зразумець з'яву шырока, глыбока, усеахопна ва ўсіх яе сувязях. У гэтым і заключаецца грамадзянская пазіцыя. Ад гэтага залежыць, з якой ступенню грамадзянскасці будзе выконваць свой абавязак уся літаратура па вырашэнні найвялікшай праблемы будучыні — чалавека. Новы чалавек, як ён фарміруецца — гэта ў значнай ступені залежыць ад літаратуры. Наш час асабліва востра ставіць перад пісьменнікамі пытанне далейшага росту іх грамадзянскай актыўнасці, павышэння ўвагі да надзённых праблем. Ці не гэта меў на ўвазе Л. І. Брэжнеў, калі на XXVI з'ездзе партыі гаварыў: «Партыя вітае ўласцівыя лепшым творам грамадзянскі пафас, непрымірымасць да недахопаў, актыўнае ўмяшанне мастацтва ў вырашэнне праблем, якімі жыве наша грамадства».

Дзевяць гадоў таму назад пры праўленні Саюза пісьменнікаў БССР была створана камісія па публіцыстыцы і нарысе, якую ўзначаліў вядомы наш крытык У. Юрэвіч. Нядаўна камісію ўзначаліў В. Карамазу. Галоўную ўвагу камісія аддавала актывізацыі публіцыстычнай дзейнасці пісьменнікаў. Пэўныя зрухі за гэты час адбыліся — выпушчана двухтомная анталогія «Беларускі савецкі нарыс». У выдавецтве «Мастацкая літаратура» пачата была серыя публіцыстычных кніг «Рэспубліка. Час. Людзі», накіраваная на апэратыўнае адлюстраванне нашай рэчаіснасці. За шэсць гадоў выйшла 15 кніг, з якіх дзесяць — пісьменніцкія. Камісія прапанавала выданне штогадовага публіцыстычнага альманаха «Сучаснік» (выйшла пяць выпускаў).

Побач з пісьменнікамі ў літаратурных выданнях выступаюць такія вядомыя журналісты, як А. Тоўсцік, В. Праскураў, М. Шыманскі, В. Лазарэтаў, І. Скарынін, С. Алексіевіч, М. Карпенка, У. Якутаў, М. Вайцяшоў, Р. Богуш, М. Зяньковіч, Б. Стральцоў, М. Панасюк, У. Хацяноўскі, Я. Будзіна, Ю. Сапажкоў, А. Кейзераў, М. Жылінскі, А. Андруховіч... З кнігамі на міжнародныя тэмы выступаюць А. Стук, В. Мацкевіч... Публіцыстаў — непісьменнікаў выступае ў нас ледзь не больш, чым пісьменнікаў у масавых ці галіновых выданнях. І над гэтым варта было б задумацца рэда-

кцыйным калегіям. Камісія ж на публіцыстыцы і нарысе нашага саюза рабіла і робіць пэўныя захады, каб творчыя арганізацыі знаходзіліся ў самых шчыльных творчых кантактах.

Затым пачалося абмеркаванне праблем, закранутых у дакладзе.

У свой час, сказаў у сваім выступленні Мікола Матукоўскі, Іван Новікаў апублікаваў у «Правде» вялікі матэрыял пра народны ўніверсітэт Аршанскага льнокамбіната, пра маральнае выхаванне рабочых. Матэрыял быў не толькі заўважаны — яго абмеркавала Бюро ЦК КПБ. Гэта здарэцца толькі тады, калі публіцыст выбірае выключна важную, надзённую праблему і, як кажучы, «трапляе ў дзсятку». У І. Новікава такіх «пападанняў» шмат. На прыкладзе творчасці І. Новікава можна бачыць і важкасць, і патрэбнасць, і эфектыўнасць газетнай публіцыстыкі.

Прамоўца спасылаецца на выступленні ў друку Т. Абакумоўскай, А. Сімурава, М. Шыманскага, А. Казловіча, В. Леганькова, Я. Глейзера і іншых. Іх творчасць — наглядны ўзор таго, якая гэта моцная, патрэбная зброя — публіцыстыка.

М. Матукоўскі папракнуў беларускіх пісьменнікаў за нізкую актыўнасць на старонках усеаюзнага друку.

Аб задачах, якія стаяць перад публіцыстыкай, гаварыў старшыня Савета па беларускай літаратуры СП СССР Аляксандр Аўчарэнка. Быць публіцыстам, сказаў ён, значыць жыць усімі клопатамі і думкамі свайго народа, свайго часу. А ў наш бурны, неспакойны час гэта вельмі складана, бо трэба жыць тым, чым жыве свет, планета.

Выкананне задач, пастаўленых XXVI з'ездам КПСС, сказаў у сваім выступленні Ігнат Дуброўскі, ідзе ва ўмовах навукова — тэхнічнай рэвалюцыі. Найбольшыя рэвалюцыйныя змены адбываюцца ў сельскай гаспадарцы. Пад уплывам гэтых змен мяняецца і сам чалавек, селянін, мяняецца яго характар, светапогляд, культурныя і наогул духоўныя запатрабаванні, успрыняцце і стаўленне да ўсяго навакольнага.

Нельга сказаць, што наша публіцыстыка абыходзіць гэтую тэму. Калі разглядаць усё напісанае за гэты час, то сякія-такія здабыткі ёсць. Але калі гэтыя здабыткі супаставіць з тым, што за гэты час здзейсніў народ, які адбыліся падзеі і змены ў нашым жыцці, то здабыткі выглядаюць бледнавата. Паказ новага, перадавога, таго, што ўзнікае ў выніку працоўнай дзейнасці рабочых, калгаснікаў, інтэлігенцыі, вучоных у працэсе будаўніцтва камунізму, разгляд праблем гаспадарчага, культурнага, сацыяльнага будаўніцтва — галоўная задача нашай публіцыстыкі.

Але разам з гэтай ёсць і другая задача, не вельмі прыемная, але важная і неабходная. На фоне агульных гістарычных дасягненняў нагледаецца іншы раз тое, што ніяк нельга назваць камуністычным. Тут і рэцэдывы прыватнаўласніцкай псіхалогіі, і хітрасць, і раскрананне грамадскай уласнасці, і драпежніцкія адносіны да прыроды.

Ва ўсіх жанрах публіцыстыкі, сказаў прамоўца, у нас багата тэм і праблем пераважна станаўчага характару. Але

ж і зло нельга выпускаць з поля зроку публіцыстыкі.

Далей І. Дуброўскі гаварыў пра выхаванне маладой змены, пра неабходнасць паляпшэння ўмоў работы нарысцістаў. Пажадана, каб кнігі добрых нарысаў выходзілі ў свет не пазней як праз год з часу паступлення рукапісу ў выдавецтва.

Выступаюць госці пленума — Юрый Чарнічэнка, Юрый Калішчук, Іван Васільеў, літоўскі пісьменнік і публіцыст Альбертас Лаўрычускас, украінскі паэт і публіцыст Віталь Кароціч...

Старшыня праўлення Саюза журналістаў БССР Аркадзь Тоўсцік, у прыватнасці, сказаў, што Саюз журналістаў БССР у мінулым годзе правёў конкурс на лепшы публіцыстычны нарыс пад дэвізам «Чалавек працы — галоўны герой пяцігодкі». Ён праходзіў дыферэнцыравана: асобна разглядаліся матэрыялы, апублікаваныя ў рэспубліканскіх газетах, асобна — нарысы ў часопісах, на радыё і тэлебачанні, у раённым і шматтыражным друку. Нядаўна падведзены вынікі гэтага конкурсу. Карціна выявілася не вельмі радасная. Усяго было прадстаўлена 87 работ. З іх — толькі адна пісьменніцкая! Красамоўна і тое, што журы (дарэчы, вельмі памяркоўнае) нярэдка не магло тут выбраць нарысы, дастойныя першай прэміі. Праўленне Саюза журналістаў БССР мяркуе сур'ёзную ўвагу звярнуць на выхаванне і вучобу журналісцкай моладзі. Устаноўлены тры штогодныя прэміі імя В. Харужай для маладых журналістаў за лепшы публіцыстычны твор, а таксама некалькі штогодных прэміяў для студэнтаў факультэта журналістыкі БДУ. Плануюцца і іншыя мерапрыемствы.

Я. Брыль, В. Палтаран, А. Шабалін, А. Карпюк і У. Калеснік у час перапынку.

А. Тоўсцік заклікаў пісьменнікаў актыўней выступаць на старонках газет з надзённымі і аўтарытэтнымі словам.

Грамадзянская актыўнасць пісьменніка — тэма выступлення Ніла Гілевіча. Адначасна пэўныя дасягненні публіцыстыкі, ён сказаў, што ёсць падставы і для заклапочанасці:

— Што мяне як чытача не задавальняе ў нашай публіцыстыцы, асабліва ў артыкулах, прамовах, інтэрв'ю, дык гэта яе занадта спакойны тон. У публіцыстыцы справу вырашае сіла твайго асабістага пераканання, ступень тваёй грамадзянскай нераўнадушнасці — пра талент не кажу, гэта разумеецца само сабою. Але менавіта грамадзянскай страці, пафасу, напалу, агню ёй нярэдка і не хапае. Чаму мы і сёння з хваляваннем чы-

таем «Не магу маўчаць» Л. Талстога, нарысы Г. Успенскага, публіцыстыку Х. Бошова, артыкулы, карэспандэнцыі і нататкі У. Караленкі, антыфашысцкія памфлеты К. Чорнага? Ды таму, што ўсё гэта — сапраўдная літаратура, што за кожным з гэтых твораў стаіць Чалавек і Грамадзянін, стаіць высакародная асоба аўтара, надзеленая праніклівым розумам і магутным тэмпераментам, асоба, чья грамадзянская пазіцыя нам вельмі імпануе і будзе імпагнаваць заўсёды, бо гэта пазіцыя змага за праўду і справядлівасць. Нас хвалюе бескампрамісны і непрымірымы да зла і хлусні голас вялікага чалавечага сумлення.

Недастатковая актыўнасць паэтаў і пісьменнікаў на ніве публіцыстыкі немінуча адмоўна адбіваецца на прозе і паэзіі, на іх ідэйнай змястоўнасці перш за ўсё. Гэта і зразумела: кволасць публіцыстыкі ёсць сведчанне кволасці нашых сувязей з жыццём, слабасці нашай грамадзянскай пазіцыі. У атмасферы заспакоенасці і абыякавасці не могуць нараджацца апавяданні, аповесці, вершы і пазмы высокага грамадскага гучання, баявой ідэйнай накіраванасці. Значыць, клопат пра развіццё жанраў мастацкай публіцыстыкі — гэта клопат пра развіццё ўсёй нашай літаратуры, пра яе далейшы ідэйна-эстэтычны рост.

Сапраўднай, сказаў прамоўца далей, гэта значыць таленавітай публіцыстыцы ў нашых выдавецтвах павінна быць дадзена «зьялёнае святло». Нікуды не варта становішча, калі рукапіс публіцыстыкі толькі праз тры-чатыры гады становіцца кнігай. Падобную практыку трэба рашуча перайначыць.

Анатоль Казловіч гаварыў аб прафесійным узроўні сённяшняга нарыса. Бястэм'е, павярхоўнасць, дылетантызм, мастацкая неперакананасць у нарысах прыводзяць да таго, што такі твор не заўсёды выконвае функцыі літаратурнай разведкі тэмы і праблемы.

На сённяшні дзень мы маем пяць нумароў альманаха «Сучаснік», заснаванага ў 1977 г., сказала ў сваім выступленні Антаніна Лысенка. Не так і многа, аднак гэта ўжо цэлая пяцігодка, на працягу якой павінна было акрэсліцца яго, паводле В. Бялінскага, «мненне і напраўленне».

Альманах «Сучаснік», безумоўна, ужо мае свае пэўныя здабыткі, і гэта дае падставу сцвярджаць, што ён знаходзіцца на правільным шляху. Альманаху відавочна (Заканчэнне на стар. 6).

ПЯРЭДНІ КРАЙ ЛІТАРАТУРЫ

(Заканчэнне. Пачатак
на стар. 4—5)

не хапае аналітычнай глыбіні ў даследаванні сучаснай рэчаіснасці, увагі да парастаў новага, палемічнай вострыні, смеласці, наступальнасці. Праблема — наветра і хлеб надзённы публіцыстычнага твора, яго арганізуючы стрыжань і цэментуючы матэрыял. Асэнсаванне яе непазбежна звязана з выяўленнем канфліктнага супрацьдзеяння процілеглых, як станоўчых, так і адмоўных, сіл, з'яў, тэндэнцый. Тыпізацыя адмоўнай грамадскай з'явы з мэтай яе выкрыцця, выяўлення яе жыццёвых вытокаў замацавалася ў нашай публіцыстыцы як традыцыя, што прынесла і свой плён. Варта прыгадаць асобныя творы з цыкла «Партрэты» І. Шамякіна, «Белаазёрскі дзёнік» У. Дадзімава, «Зямныя вузлы» І. Дуброўскага. Ёсць таму прыклады і ў сучасным нарысе — «Кроплі» У. Глушакі, «Ліпкі сок» В. Якавенкі, нарысы А. Казловіча.

Альманаху «Сучаснік», думачца, варта падтрымаць і развіць далей гэту тэндэнцыю — сцвярдзенне шляхам выкрыцця.

З прававой на пленуме выступіў гасць з Кіева Мікола Алейнік, які адзначыў, што ся-

нашні пленум, сённяшня размова, на мой погляд, паслужыць штуршком да актывізацыі ўсёй нашай публіцыстыкі, у тым ліку і, умоўна кажучы, сельскай, прыродазнаўчай, прыродаахоўнай. Карысць ад гэтага будзе вялікая, падкрэсліў М. Алейнік.

Аляксей Карпюк у сваім выступленні сказаў, што наша публіцыстыка абыходзіць увагай праблемы сям'і і шлюбу. Вастрыня іх бачыцца, між іншым, і ў тым, што ў нас казённая і суха афармляюцца шлюбы. Або возьмем такую важную падзею, як нараджэнне дзіцяці. Бацькі хочуць адзначыць гэту падзею па-асабліваму, рамантычна, на высокім эмацыянальным узроўні. Новых абрадаў у нас відавочна нестася. Вось дзе поле дзейнасці для публіцыста. І для пісьменнікаў, паэтаў, бо яны павінны напісаць словы на дарогу маладым, бацькам немаўлятам і самім немаўлятам.

Пра дакументальную літаратуру, прысвечаную тэме Вялікай Айчыннай вайны, гаварыў крытык Лазар Лазараў. Той факт, падкрэсліў прамоўца, што беларускія пісьменнікі былі ініцыятарамі стварэння кнігі пра блакады Ленінград, сведчыць аб высокім інтэрнацыяналізме, які фарму-

ральным забеспячэннем грамадства, яго духоўным эквівалентам. Да гэтага яна і імкнецца. Гэта агульная рыса сучаснай беларускай паэзіі старэйшага, сярэдняга і маладзёўскага пакаленняў. У 60-я гады верш мог будавацца на простых эмоцыях, сцвярдзэнні элементарных норм маралі. У 70-я і 80-я гады становішча змянілася. Ад паэзіі патрабуецца нешта большае — «прайсці праз вернасць», усвядоміць асобу і яе сувязі са светам. Раней паэзія, пашыраючы свае пазнавальныя далёглыды, шукала і сцвярджала «зерні праўды». Яны і сёння трэба — «зерні праўды». Але гэтага ўжо недастаткова, патрэбна «праўда зерня». «Зерне праўды і праўды зерня — тут істотная розніца ёсць!», — гаворыць П. Панчанка, і з ім нельга не згадзіцца. Філасафічнасць літаратуры азначае пашырэнне ўяўлення пра час, пра сувязь часоў, пра пераемнасць пакаленняў.

У Латвіі, сказаў Андрэй Дрыпэ, публіцыстыку цяпер чытаюць значна больш, чым раманы, апавяданні, паэзію. І тут, на мой погляд, прычына адна — наша публіцыстыка стала больш мастацкай. Пісьменнікі — публіцысты павінны заўсёды быць на параднім краі падзей і таленавіта расказваць народу пра яго героі, пра яго таленты.

На трыбуне — намеснік старшыні Дзяржаўнага камітэта БССР па тэлебачанні і радыёвяшчання Міхаіл Суша. Вядучай для тэле- і радыёпубліцыстыкі застаецца тэма выхавання чалавека камуністычнага грамадства, патрыёта сацыялістычнай Радзімы, інтэрнацыяналіста, нястомнага працаўніка і барацьбіта за мір на зямлі, творчай і духоўна багатай асобы. У аснову гэтай работы пакладзены задачы, вызначаныя XXVI з'ездам КПСС і пастановамі ЦК КПСС па ідэалагічнай рабоце.

У асноўным публіцыстычныя матэрыялы літаратараў ідуць пад рубрыкамі «Пісьменнікі і пяцігодка», «Будні стваральнікаў», «У сузор'і рэспублік братніх», «Ліра», «Да стагоддзя з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа». Мы адносім да набыткаў публіцыстыкі і перадачу «Сустрэчы ў радыёстудыі», што з'явілася ў апошнія гады. Кожная такая перадача — гэта гутарка перад мікрафонам з вядомым дзеячам беларускай культуры. Мільённая наша аўдыторыя ўваходзіць у свет інтарэсаў гэтага чалавека, чуе яго роздум аб зававетным, аб вытоках творчасці, аб тым, што яго займае, непакідае, турбуе. Як правіла, размова пераходзіць на пытанні маштабныя, праблемныя, на тое, што хваляе многіх і многіх слухачоў. Відаць, іменна гэта, а таксама даверлівая, шчырая інтанацыя перадачы забяспечыла ёй увагу і папулярнасць. Адчуваем гэта па пісьмах, якія прыходзяць пасля амаль кожнай такой перадачы.

Некаторыя пісьменнікі — пастаянныя вядучыя шэрагу дзіцячых праграм. Блізка да двух дзесяцігоддзяў гучыць, напрыклад, у эфіры радыё-клуб «Жывое слова». Нязменны яго старшыня У. Юрэвіч вядзе ўдзячную работу па выхаванні ў школьнікаў высокай культуры мовы. Служэнне пісьменніка гэтай высакарод-

най справе варта самага высокага прызнання.

М. Суша заклікаў пісьменнікаў часцей і больш актыўна выступаць на тэлебачанні і радыё па праблемах меліярацыі зямель у рэспубліцы, аб разумных метадах гаспадарання ў вёсцы, сваім аўтарытэтным словам расказаць аб вялікіх эканамічных, сацыяльных і культурных зменах, якія адбываюцца ва ўсіх, асабліва ў глыбінных раёнах. Мы маем вострую патрэбу ў публіцыстычных выступленнях аб нашай інтэлігенцыі, асабліва сельскай, аб важнейшых праблемах міжнароднага жыцця. Мы вельмі спадзяёмся, гаворыць прамоўца, што пісьменнікі ўнесуць важкі ўклад у тэле- і радыёпраграмы, якія прысвечваюцца 60-годдзю СССР.

— Я хацеў бы выказаць меркаванне не пра здобыткі і праблемы публіцыстычных жанраў, а пра публіцыстыку як моцны інструмент у нашай прозе, пра публіцыстычнасць як спецыфічную якасць літаратуры наогул, — пачаў сваю прамову Павел Дзюбайла. Публіцыстычнасць наогул ніколі не была супрацьпаказана сапраўднай літаратуры. Але тут патрэбны якасныя паказчыкі: наколькі арганічна публіцыстыка ўваходзіць у мастацкі твор, як яна дапамагае раскрыць пафас твора, жыццёвую пазіцыю аўтара або героя. Без адказу на падобныя пытанні ўсялякая гаворка пра публіцыстычнасць твора траціць сэнс і мэтазгоднасць. І гэта сапраўды так. Для прыкладу ўспомнім шмат у чым публіцыстычны творы А. Адамовіча — «Хатынская апавесць», «Карнікі».

Вядома, інтэлектуалізацыя літаратуры — сёння рэальны, аб'ектыўны і, відаць, у цэлым плённы працэс. Сёння, калі наглыдаецца паўсюднае павышэнне адукаванасці, пашырэнне спецыялізацыі, калі становіцца шмат у чым іншым духоўны свет асобы, нельга абысціся, відаць, без спецыяльнай прафесійнай тэрміналогіі, без вытворчых праблем, без агульнай інтэлектуалізацыі апавядання. Галоўнае заключаецца ў пачуцці мастацкай меры і мэтазгоднасці. Сёння, пры такім хуткім узростанні аб'ёму вытворчай, тэхнічнай і навуковай інфармацыі, мастацкая літаратура не можа і, відаць, не павінна гнацца за колькасным нарощваннем пазнавальнага матэрыялу. Чаму сёння нека самі па сабе заціхлі спрэчкі па праблеме «літаратура і НТР»? Ды таму, што ёсць праблема іншая — «літаратура і чалавек эпохі НТР».

Перш за ўсё і ў мастацкім нарысе на першым плане павінны быць не навукова-тэхнічныя праблемы, а чалавек, маральныя праблемы!

З увагай слухалі ўдзельнікі пленума Віктар Кармазава, які, у прыватнасці, сказаў:

— Калі ў нас амаль няма глыбокага, цікавага нарыса пра жыццё рабочага чалавека, дык жа няма, амаль няма і глыбокага, цікавага рамана, апавесці, апавядання на рабочую тэму; калі ў нас рэдкая з'ява — глыбокае публіцыстычнае даследаванне сучаснай вёскі, яе эканамічных і сацыяльных праблем, характараў, зрухаў у яе псіхалогіі і маралі, дык такая ж рэдкая з'ява — праўдзівая апавесць пра сучасную вёску, рэдкая ластаўка — апа-

вяданне, напісанае на жывым, глыбока праўдзівым, гарачым матэрыяле. Калі сучасная руская літаратура ганарыцца сваёй «вясковай» прозаю, дык жа і яе публіцыстыка вядзе глыбокае даследаванне праблем сённяшняй рускай вёскі. Тут усё ўзаемазвязана. Таму клопат пра развіццё публіцыстыкі — гэта клопат пра ўсю нашу мастацкую літаратуру.

Аляксей Зарыцкі гаварыў, што ў апошнія гады знізіўся публіцыстычны напал нашай паэзіі, што рабочыя кантакты пісьменнікаў са штодзённымі газетамі і часопісам «Вожык» адчувальна аслаблі. Былі зроблены заўвагі ў адрас кварталніка «Помнікі гісторыі і культуры Беларусі» за якасць матэрыялаў.

— Нам трэба больш гаварыць аб камуністах і іх ролі ў арганізацыі стваральнай працы на ўсіх участках камуністычнага будаўніцтва. Наша публіцыстыка будзе ў значнай меры абясцроўленай, калі публіцысты не створыць паўнакроўныя вобразы камуністаў. Трэба нам нястомна папаўняць арсенал нашай паэзіі баявымі, высокамастацкімі вершамі.

Аб рабочай тэме ў нашай публіцыстыцы гаварыў Валянцін Мыслівец.

Сваімі думкамі пра кнігі, выдадзеныя ў серыі «Рэспубліка. Час. Людзі», падзяліўся Міхась Тычына. Стваралец уражанне, сказаў ён, што некаторыя пісьменнікі забыліся на першае правіла мастацкай творчасці: пісаць і перапісваць напісанае.

Не менш, чым паэзіі і прозе, публіцыстычнасць павінна быць уласціва крытыцы, адзначыў Яўген Лецка. Многія прычыны яе недахопаў і адставанняў бачацца ў адсутнасці грамадзянскага тэмпераменту, унутранай перакананасці, смеласці і прынцыповасці. Страсці звычайна пачынаюць кіпець там, дзе нехта некаму наступіць на балючы мазоль. І ў выніку пачынае актыўна развівацца амбіцёзнасць, групаўшчына і сямейнасць, пра што, дарэчы, крыху раней з трывогай і заклапочанасцю пісаў у «ЛіМе» І. Навуменка.

Публіцыстычнасць, баявітасць крытыкі, думачца, ніяк нельга адасабляць ад маральнай пазіцыі аўтара, ад яго сумленнасці і прынцыповасці, ад прафесійнага ўзроўню. Як прыклад назаву артыкул Д. Бугаёва, напісаны з нагоды выхаду ў свет кнігі В. Каваленкі «Міфа-паэтычныя матывы ў беларускай літаратуры».

З кадрамі маладых крытыкаў становішча ў нас складанае. І пара, відаць, ад заклікаў перайсці да справы і пачаць падрыхтоўку крытыкаў так, як навучаем прафесійнаму майстэрству мастакоў і музыкантаў. Дзеля гэтага варта было б адкрыць спецыяльнае творчае аддзяленне пры філфаку БДУ, дзе ёсць кваліфікаваныя выкладчыкі.

Далей Я. Лецка гаварыў пра этыку адносін паміж рэдактарам і публіцыстам, пра слова беларускіх публіцыстаў і крытыкаў у саюзным друку, у прыватнасці ў «Літэратурнай газеце».

Культура мовы — такая тэма выступлення Паўла Пруднікава.

З заключным словам выступіў І. Чыгрынаў.

Па абмеркаваным пытанні пленум прыняў разгорнутую прапанову.

І. Дуброўскі, В. Якавенка, І. Васільеў, Ю. Чарнічэнка і К. Губарэвіч.

род мноства сапраўды жыццёвых праблем трэба спыніцца на адной агульнай для нас — праблеме захавання вялікага Дняпра, Палесся, яго рэк і балот. Іван Мележ назваў яе некалі нацыянальнай. Не будзе памылкай сказаць, што цяпер гэта справа набрала характар інтэрнацыянальнай, аднолькава важны як для беларусаў, так і для рускіх і ўкраінцаў.

У апошні час тэма захавання прыроды, экалагічнай раўнавагі ўсё часцей прыцягвае ўвагу пісьменнікаў. Тут перш за ўсё варта назваць творы І. Шамякіна, А. Ганчара, Б. Сачанкі, В. Казько, артыкулы і нарысы І. Ваельева, Я. Брыля, шэрагу іншых аўтараў. На жаль, гэтага яшчэ мала. Сён-

люецца словамі: «Чужога гора не бывае».

Публіцыстыка, гаворачы словамі паэта, — «прамова фактамі», сказаў, пачынаючы сваё выступленне Уладзімір Гніламёдаў. Цудоўныя ўзоры публіцыстычнай лірыкі ёсць, безумоўна, у кожнай нацыянальнай паэзіі. І ў нас таксама: Багушэвіч і Цётка, Купала і Колас, Чарот і Броўка, Крапіва і Танк далі запамінальныя прыклады лірыкі тэмпераментнай, па-сапраўднаму выбуховай.

«Паэзія — служба радасці», — сказаў А. Вярцінскі на VIII з'ездзе пісьменнікаў Беларусі. Гэта — праўда, але не ўся. Паэзія заклікана быць шматмерным ідэйным і ма-

Апошні, дванаццаты том Беларускай Савецкай Энцыклапедыі выйшаў у 1975 годзе. Праз чатыры гады з'явіўся першы том новага даведніка — «Беларуская Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка. Кароткая энцыклапедыя». У мінулым годзе гэта пяцітомнае выданне, выпушчанае на беларускай і рускай мовах, закончана. А ў кнігарнях чытаем аб'явы пра бліжэйшыя энцыклапедычныя навінкі — «Природа БССР», «Літаратура і мастацтва БССР». Усё гэта сведчыць аб сапраўдным размаху дзейнасці выдавецтва «Беларуская савецкая энцыклапедыя імя Петруся Броўкі».

Новы пяцітомнік, як сведчыць яго назва, асвятляе толькі беларускую тэматыку, у адрозненне ад універсальнага дванаццацітомнага выдання. Але не трэба думаць, што яго стварэнне звязана да механічнага вычлянення беларускага матэрыялу з «вялікай» БелСЭ. Па сутнасці мы маем своеасаблівае энцыклапедычнае выданне, якое вылучаецца ў значнай ступені абноўленым матэрыялам і, безумоўна, формай.

Галоўным прынцыпам размеркавання матэрыялу, яго пабудовы ў пяцітомніку стала выдзяленне асобных буйных раздзелаў, якія і вызначылі профіль кожнага тома. Першы — гэта наша гісторыя, гэта сучаснае дзяржаўнае, грамадскае становішча рэспублікі. Другі — прысвечаны яе прыродзе, эканоміцы, народнаму дабрабыту. Трэці — расказвае пра навуку, асвету, культуру, ахову здароўя. Чацвёрты — утрымлівае матэрыялы пра насельніцтва і мову, літаратуру і мастацтва, архітэктурныя помнікі, звесткі этнаграфічнага і фальклорнага характару. Пяты том — біяграфічны даведнік, у якім змешчаны толькі персаналіі. Такім чынам, кожны том уяўляе сабой асобны тэматычны даведнік, а ўсё выданне завяршаецца томам, які таксама можа існаваць асобна — своеасаблівым «хто ёсць хто».

Пры алфавітным размеркаванні матэрыялу ўнутры кожнага тома трэба прызначыць структуру ўсяго выдання даволі складанай. Перш за ўсё ад чытача патрабуецца, каб ён помніў, якім тэмам прысвечаны кожны том. Можна было б спрасіць гэта задачу, азначыўшы профіль адным ці двума словамі — «гісторыя», «прырода і эканоміка», «літаратура і мастацтва» — на вокладцы тома (адначасова з падрабязным апісаннем зместу на тытульнай старонцы). Каб не перабіраць розныя тэмы, перш чым натрапіць на патрэбны.

Але вось ён разгорнуты, той самы найпатрэбнейшы том. Незалежна ад таго, будзе гэта першы, ці другі альбо іншы, чытач сустрэне унікальнае багацце звестак пра гістарычнае мінулае і сённяшняе жыццё рэспублікі. «Кароткасць» выдання не стала перашкодай для змястоўнага расказу, а менавіта так успрымаюцца артыкулы «гістарычнага», «гаспадарчага», «літаратурна-мастацкага» і іншых тамоў. Складанасць, а можа, нязвыкласць структуры абярнулася нечакана сваімі прывабнымі бакамі: канцэнтрацыя звестак па блізкіх тэмах дазволіла, напрыклад, у першым томе ўбачыць своеасаблівае гістарычнае шляху, пройдзенага народам да Кастрычніка 1917 года, яго ўдзел у будаўніцтве новага жыцця разам з іншымі народамі Краіны Саветаў. Артыкулы пра падзеі Вялікай Айчыннай вайны на тэрыторыі Беларусі знаходзяцца ў арганічнай аднасці з артыкуламі пра вобласці, раёны, гарады і вёскі рэспублікі. Апошнія ж дапаўняюцца артыкуламі-тлумачэннямі гістарычных рэалій і паняццяў далёкіх часоў — ад першабытных стаянак да эпохі прыгону. Хатынскія званы гучаць на старонках, дзе пералічаны населеныя пункты Беларусі, знішчаныя разам з жыхарамі ў 1941—1944 гг. нямецка-фашысцкімі захопнікамі і не ўжоўленыя пасля Вялікай Айчыннай вайны...

Выдатнай якасцю савецкіх энцыклапедычных выданняў заўсёды было імкненне своечасова асвятляць значныя падзеі нашага грамадскага жыцця, замацоўваць яго новыя сацыяльныя і духоўныя дасягненні. У гэтым сэнсе, безумоўна, вылучаюцца артыкулы пра Канстытуцыю СССР, прынятую Вярхоўным Саветам краіны 7 кастрычніка 1977 г., і Канстытуцыю БССР, прынятую Вярхоў-

ным Саветам рэспублікі 14 красавіка 1978 г. Цесна звязаны з імі такія артыкулы, як «Народны дэпутат», «Дружба народаў». Разам з імі ўвагу чытача прыцягне і новы па тэме артыкул «Савецкі народ», у якім гаворыцца пра гістарычнае, сацыяльнае і інтэрнацыянальнае адзінства людзей, што склалася ў СССР за гады сацыялістычнага будаўніцтва. Гэтыя артыкулы як бы працягваюць і ўдакладняюць размову, распачатую ў таксама новым па змесце артыкуле «Развіццё сацыялістычнае грамадства». Вышэйшы этап развіцця сацыялізму характарызуецца ў ім як усебаковае раскрыццё пераваг сацыялістычнага ладу, моцная матэрыяльна-тэхнічная база, паслядоўнае спалучэнне дасягненняў навукова-тэхнічнай рэвалюцыі з перавагамі сацыялістычнай сістэмы гаспадаркі. Чытач, які захаце падрабязна азнаёміцца з прыродай і эканомікай сучаснай Беларусі, даведаецца з другога тома

складанні слоўніка «Кароткай энцыклапедыі» не былі дакладна вырацаваны прынцыпы фарміравання матэрыялу, адрознення ў яго трактоўцы ад аднатомнага энцыклапедычнага слоўніка, ці такога спецыфічнага даведчага выдання, як «Мінск». Таму некаторыя артыкулы нагадваюць звычайныя даведкі са звычайнага даведніка. Справа, зразумела, не ў тым, каб аддаваць перавагу толькі буйным ці абагульняючым артыкулам. Справа, падкрэслім яшчэ раз, у прынцыпах адбору, размеркавання і інтэрпрэтацыі матэрыялу.

Ці была, напрыклад, патрэба ў трэцім томе на старонцы 83 даваць артыкул «Беларуская Савецкая Энцыклапедыя», а на старонцы 173 — «Галоўная рэдакцыя Беларускай Савецкай Энцыклапедыі»? Прадбачу нязгод: тут характарыстыка выдання, а там — выдавецтва. Так, але, улічваючы мэты і магчымасці «Кароткай энцыклапедыі», тут і павінен «срабатар»

альнай культуры. Абагульняючыя артыкулы пра розныя віды народнай творчасці ўдала спалучаюцца з артыкуламі пра асобныя фальклорныя, мастацкія творы, архітэктурныя помнікі. Значную цікавасць уяўляюць артыкулы на мовазнаўчыя і этнаграфічныя тэмы. Артыкул «Беларуская мова» паведамляе, што роднай яе, згодна перапісу 1970 г., лічаць у краіне больш за сем з паловай мільёнаў чалавек. У той жа час, на наш погляд, змястоўныя артыкулы пра лірыку, прозу, драматургію зусім не адмяняюць неабходнасць абагульняючага артыкула пра беларускую літаратуру. Разам з тым уяўляюцца залішне сінтэзаванымі артыкулы «Літаратурназнаўства» і «Мастацтвазнаўства». Улічваючы вялікую грамадскую ролю літаратурнай і мастацкай крытыкі, варта было б даць пра іх асобныя артыкулы. Іх адсутнасць выглядае асабліва недаравальнай на фоне артыкулаў значэння меншага. І калі ў тым жа «Літаратурназнаўстве» яшчэ трохі паведамляецца пра літаратурна-крытычнае жыццё, то артыкул «Мастацтвазнаўства» гаворыць толькі пра вывучэнне эстэтыкі і тэорыі выяўленчага мастацтва і нічога — пра бягучую мастацкую крытыку. Здыўляе і адсутнасць такіх артыкулаў як «Бібліяфілія», «Беларускае добраахвотнае таварыства аматараў кнігі». «Даведчанасць» тома пераходзіць у энцыклапедызм у большасці артыкулаў, у якіх на абмежаванай прасторы робіцца спроба выйсці за межы даведкі, даць глыбокую, насычаную ідэя-эстэтычнымі катэгорыямі характарыстыку з'ява, паняцця і г. д. Такімі, напрыклад, атрымаліся артыкулы «Ленініна», «Графіка», «Гістарычны жанр», артыкулы пра многія тэатры, музеі, помнікі гісторыі і культуры.

Рысы «даведчанасці» найбольш уласцівыя тому персаналіі. Але добра, што складальнікі яго не захапіліся толькі факталогіяй, пералічальнасцю. Большасць артыкулаў пра пісьменнікаў, акцёраў, вучоных, герояў вайны і працы вызначаецца імкненнем акрэсліць найбольш істотныя рысы іх жыцця і творчасці. У томе «суіснуюць» дзеячы далёкага мінулага і сучаснасці. Тут і ўраджэнцы Беларусі, і людзі, якія нарадзіліся ў іншых мясцінах, але дзейнасць якіх была звязана ў той ці іншы перыяд з нашым краем. Гістарычны прынцып, пакладзены ў аснову тома, выяўляе і адсутнасць пэўных прозвішчаў. Укажам на некаторыя. Няма ў томе звестак пра кіраўніка Паўночнага таварыства дзекабрыстаў Мікіту Мураў'ёва, які ў Мінску стварыў першы варыянт праграмага дакумента «северян» — Канстытуцыі. Адсутнічаюць і прозвішчы дзекабрыстаў — ініцыятараў «бабруйскага плана» пачатку паўстання — С. І. Мураў'ёва-Апостала і М. П. Бястужава-Руміна. Не знойдзем звестак пра складальніцу першага (на рускай мове) зборніка «Народныя беларускія песні» Я. І. Паўлоўскую. Адвольнасць адчуваецца ў падыходзе да адбору артыкулаў пра сучасных пісьменнікаў, якія жывуць сёння на Беларусі, выдаюць свае творы. Многія з іх, добра вядомыя чытачам, чамусьці не трапілі на старонкі «персанальнага» тома.

Выклікае здзіўленне сістэма бібліяграфічных спасылкаў, якія падаюцца ў канцы артыкула. Напрыклад, у артыкуле пра сучаснага пісьменніка называюцца многія яго кнігі і гады іх выхаду ў свет. А потым, у бібліяграфічнай спасылцы, чамусьці ўказваецца адна кніжка выдання 1969 ці 1971 года. І невядома, чаму яна вылучана, гэта кніжка, бо часцей за ўсё гэта і не «Выбранае» і не нейкая іншая «капітальная» праца. Гэта ўзмацняе ўражанне выпадковасці многіх бібліяграфічных спасылкаў, азначаных у канцы артыкула як «творы».

Безумоўна, у газетным аглядзе нельга закрануць усе бакі такога складанага па змесце і форме выдання. І заўвагі, якія тут выказаны, тычацца галоўным чынам прынцыпаў фарміравання слоўніка, структуры і арганізацыі матэрыялу. Гэта тыя праблемы, над якімі, дарэчы, працуюць і «энцыклапедысты» нашай краіны і за мяжой. А галоўную сваю задачу стваральнікі пяцітомніка «Беларуская ССР» адолелі — чытач мае ёмістае і разам з тым універсальнае (у межах рэгіёна) па шырыні ахопу матэрыялу выданне, якое з навуковай грунтоўнасцю, эмацыянальнай зацікаўленасцю разгортае маляўнічую карціну мінулага, сучаснага жыцця і будучыні нашай рэспублікі.

Сямён БУКЧЫН.

СЦІСЛАСЦЬ — НЕ ПЕРАШКОДА ГРУНТОЎНАСЦІ

Па старонках 5-томнай БелСЭ

не толькі пра флору і фауну рэспублікі, пра стан яе буйнейшых гаспадарчых галін, але і пра новыя эканамічныя напрамкі. Хіба да нядаўняга часу мог мець дачыненне да Беларусі артыкул «Электронная прамысловасць»? А зараз ён займае сваё законнае месца на старонках тома разам з такімі прадыхтаванымі часам артыкуламі, як «Прагназіраванне ў эканоміцы», «Нафтаздабываючая прамысловасць», «Эканамічны сувязі БССР з замежнымі краінамі» і інш. Даволі змястоўны артыкул «Ахова прыроды» дапаўняецца цікавымі артыкуламі з трэцяга тома — «Экалогія жывёлін» і «Экалогія раслін». Аднак, думаецца, што ў тым жа трэцім томе мог быць змешчаны і больш агульны артыкул «Экалогія», які даваў бы ацэнку экалагічнаму становішчу ў рэспубліцы ў цэлым. Гэта тым больш важна, што, як вядома, экалагічныя праблемы маюць далёка не мясцовы характар. Ды і сама «Кароткая энцыклапедыя», нягледзячы на «рэгіянальнасць», у неабходных выпадках дэманструе шырокі падыход да праблемы. Гэта бачна ў артыкуле «Касманаўтыка», у радзе артыкулаў, прысвечаных асобным галінам беларускай навукі і культуры.

Том «Навука-асвета-культура», дарэчы, як і «эканамічны», увогуле сведчыць не толькі аб дасягнутым, але і ў значнай ступені аб магчымасцях і перспектывах. Мы неяк прывыклі да таго, што энцыклапедыі, як правіла, толькі фіксуюць рэальнае становішча — як яно было ў мінулым, як выглядае ў сённяшняй рэчаіснасці. Але нават толькі з дапамогай лічбаў, што ўтрымліваюць такія, напрыклад, артыкулы, як «Культурная рэвалюцыя сацыялістычная», «Эканоміка прамысловасці» ці «Эканоміка сельскай гаспадаркі», можна ўбачыць перспектывы развіцця рэспублікі, усіх галін яе гаспадаркі і культуры. І ў гэтым каштоўнасць выдання, якое хаця і правызначана, каб карыстацца ім не адзін год, але час ідзе хутка, змены адбываюцца літаральна на нашых вачах, і ўмець прадбачыць важнейшыя з іх — адна ці не з галоўных задач сённяшняга энцыклапедычнага даведніка.

Таму, безумоўна, на правільным шляху знаходзяцца супрацоўнікі нашага энцыклапедычнага выдавецтва, калі ўводзяць у слоўнік новыя дэфініцыі не як фармальную даніну сучаснасці, а як настойлівае і непазбежнае патрабаванне самога жыцця. З гэтага ж пункту гледжання можна было б указаць і на адсутнасць у рэцэнзуемым выданні такіх важных дэфініцый, як «Навукова-тэхнічная рэвалюцыя», «Навукова-тэхнічны прагрэс». У той жа час бачна, што пры

прынцып уніфікацыі матэрыялу, найбольш удала і эканамічнай формы яго падачы. У дадзеным жа выпадку атрымалася, што ёсць два артыкулы на блізкую тэму, а вельмі патрэбны артыкул «Энцыклапедыі» ці «Энцыклапедычныя выданні і слоўнікі» адсутнічае. Між іншым, ёсць патрэба ў звестках, якія ёсць выданні такога роду і што менавіта гавораць пра Беларусь. Найбольшую цікавасць у гэтым сэнсе выклікае Вялікая Савецкая Энцыклапедыя, энцыклапедыі саюзных рэспублік, галіновыя выданні, якія выпускала выдавецтва «Советская энциклопедия».

«Кароткая энцыклапедыя» і «слоўнік-даведнік» — трэба прызначыць, што мяжа, якая існуе паміж імі, парушаецца даволі часта і без усялякай патрэбы. Артыкул «Коннаспартыўная школа рэспубліканская» мог бы скласці частку наступнага за ім артыкула «Конны спорт», бо першы — больш для даведніка, а другі — для энцыклапедыі. І ці так патрэбны ўжо асобны артыкул «Ртуццарганічныя злучэнні», калі ёсць у тым жа томе артыкул пра Інстытут фізіка-арганічнай хіміі АН БССР, дзе гэтыя злучэнні даследуюцца? Я таксама не ўпэўнены, што ў нашым выданні чытач будзе шукаць артыкул «Квазілінейчатая спектр». Калі сустракаеш такога тыпу артыкулы з фізікі, хіміі ці філалогіі, ясна адчуваецца іх выпадковасць і неабавязковасць у кантэксце менавіта гэтага выдання.

На старонках такога выдання, як «Кароткая энцыклапедыя», павінны гарманічна суіснаваць самыя розныя тэмы. Уяўляецца больш прадуманым склад чацвёртага, «літаратурна-мастацкага» тома, хаця і тут заўважаецца залішня дробязнасць. Чытач, які захаце даведацца, напрыклад, пра першую беларускую вечарынку ў Вільні, наўрад ці будзе шукаць артыкул з такой назвай. Хутчэй за ўсё ён звернецца да артыкула «Беларускі музыкальна-драматычны гурток у Вільні». Дарэчы, такіх прыкладаў раздраблення аднолькавага па сутнасці матэрыялу можна прывесці нямала. Дэфініцыі, як правіла, утвараюць атрымаўшы ўстойлівае паняцці. І хтосьці можа запырачыць, што «Першая беларуская вечарынка» і ёсць менавіта такое паняцце. Але зноў ж будзем помніць, што маем справу з «Кароткай энцыклапедыяй», галоўная задача якой павышаць інфармацыйнасць пры «кароткім» аб'ёме за кошт усё той жа уніфікацыі матэрыялу, сцісласці і прадуманасці формы.

Увогуле ж чацвёрты том з'яўляецца сапраўдным люстрам, у якім адбілася багацце народнай духоўнай і матэры-

Сяргей УКРАЇНКА

Сяргей Украінка нарадзіўся ў 1961 годзе ў вёсцы Ніканавічы Быхаўскага раёна.

Зараз ён — студэнт IV курса філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна.

ПРАМЕНЬ

Празьца неба на вуголі зор
Каторы год, каторае стагоддзе.
Людзей жа не здзіўляе гэты ўзор,
Бо так яно ўжо сталася ў прыродзе.

Але калі на небавы прастор
Зірне хто і агністы след убачыць,
Вучоны скажа: «Згаснуў метэор».
А маці: «Чалавек памёр, няйначай».

І застанеца зноў усё без змен,
І будзе зноў шаптацца з ноччу вецер...
А гэта проста сонечны прамень
Прышоў назад
з блукання па сусвеце.

Трымцеў гарачы небасклі,
Рака палала.
Я ў лес ішоў, дзе дзівасілі
Шукаў Купала.

Спакой даносіў лёгкі пах
Ад кожнай краскі...
Я быў на ўлонні, на руках
Чароўнай казкі.

Пад спелы пошчак салаўя,
У сэрцы бору
Шукаў, ды не знаходзіў я
Той дзіва-корань...

Хадзіў у лесе да зары
Уздоўж ускраін,
А бор... свой скарб мне не адкрыў —
Не даварае...

Віхляе жвавая сцяжынка
Уздоўж акрайку сасняка.
Цнатлівым позіркам асінка
Праводзіць з бору грыбніка.
Здаецца, кінулася б ценем
Услед за ім — не адштурхні!
Ды толькі лёгкае трымценне —
Трымаюць моцна карані.

М. ВАГДАНОВІЧУ.

Хацеў зірнуць на нас, на ўнукаў,
А сам і не пажыў як след...
Калі у дзверы лёс пагрукаў,
Збавення не прасіў паэт.

Ды што прасіць...
Як зрок патухнуў,
І затрымцела цішыня,
То нават клён ля сіняй бухты
Слязы скупое не суняў...

І нас гукне часіна злая,
Аднак і праз сумёт вякоў
Не ўсім Радзіма памахае
Вянком блакітных васількоў.

Па прышэрхлай, прыхопленай пакуль яшчэ лёгкім, вечаровым замаразкам зямлі, сюды, на луг да старога Максіма, ад разгатых дрэў з вёскі паўзлі вільготныя цені — нібы хто няўпэўненай рукою вёў па шэрым палатне чорнай акварэлю. Бліжэй да старога цені распаўзліся, неўпрыкмет стліваліся з шырокімі ценямі ад адрын, хлечукоў і хат, і здавалася, таму і гусце так хутка змрок, што на зямлі багата чарнаты і вільгаці.

Наўкола было ціха, усё як акамянела, толькі перад вачамі прамільгнуў кажан. Страпанулася на ўскрайку Заліцвіння лісце старога ліпы, бледна адлілося, нібы хто яго папырскоў бронзай, учарнела.

Максім бачыў, як на падворку слаба, крыльцамі акволенай мятлушкі затрапятаў агеньчык: мабыць, Матруна паставіла варыць на трыножку бульбу.

А тут яшчэ Валодзькава, кінутае на адвітанне, калі, абдаўшы едкім пахам бензіну і гарачай гумы, ля іх спыніўся аўтобус: «Я не суддзя вам і бацьку, дзядзька. Калі маці з бабай паслухаеш, то яны правы... Ды і вы з цёткай Матрунай... Словам, нехта павінен павініцца першы... Ага, як не вылецела, дык вы ўжо глядзіце, заўтра ж уваходзіны, нарэшце агораў бацька ўсё ж гэтую хату».

— А што глядзець? — ледзь не закрычаў Максім, але аўтобус запібікаў, і стары ледзь паспеў дакрануцца сваёй няголенай шчакой да плечука Валодзькі, як той скокнуў у салон.

І сапраўды, што тут глядзець? Скажаў, як адсек: «Нехта ж павінен павініцца першы». Ці не думае, што Максім?.. А ў чым ён вінаваты, у тым, што так атрымалася, калі брату дапамагаў? У тым, што ў бальніцы Галька так сказала, нібы ў душу наплявала, у тым, што родны брат ужо два гады воч не паказвае?..

Тады Максіма прама з дзялянкі, усцягнуўшы на яловыя лапкі ў кузаў

Уладзімір САЛАМАХА

А П А В Я Д А Н Н Е

Злева ад яго з лагчыны, што сінелася ля карычнева-чорнай сцяны лесу, чапляючыся за чэзлы нізкі лазнячок і шорсткую асаку, акурат у пояс, клубіўся цяжкі туман. Туман цягнуў золькась, хутка цені зніклі, агеньчык на падворку таксама.

Баючыся аступіцца ў рыцвіну або дзёўбку ад капыта, Максім па шорсткім мурэгу чыкільгаў у бок дарогі. Хутка яго кірзавікі гупнулі ў каляю, у носе заказытала — з дарогі ўзняўся горкі пыл. Максім спыніўся, быццам зразумеў, што дарога скіруе яго не ў той бок. Тады ён моцна сціснуў рукою папірач, рэзка крутнуўся на месцы да лесу. У ногі кальнула, быццам туды ўвагналі цвікі. Стары, прысядаючы, войкнуў, шырока раскрыў вочы, нібы хацеў убачыць агеньчыкі апошняга аўтобуса на райцэнтр.

Але агеньчыкі даўно згаслі, як згасіюць кінутыя ў ваду гарачыя вугольчыкі, і толькі над грэбнем лесу, як расціснутая на цёмна-сіняй цыраце нявыспелая суніца, жаўцела адзінокая зорка.

Пэўна, калі б ён не тое што ўбачыў, а на міг прытрызніў агеньчыкі аўтобуса, што зніклі паўгадзіны назад за грудком, як толькі ў салон ускочыў Валодзька, то памкнуўся б туды, каб зноў убачыць прыяменніка і запытаць: «А ўсё-ткі, ці прыехаць?»

Наўкола ўжо добра цямнела. Цемра, не па-вераснёўску густая і вільготная, нібы вярнула старога ў рэальнасць. «Трэба шкргзаць двору, — падумаў ён. — Гэта калі розумам узяць, а калі сэрцам, думаючы пра набалелае? Што скажаш Матруне? Прытойвай не прытойвай таго, што цяпер на душы, жонка ўсядно зразумее... Не хочацца, каб ёй было горай. Хай ужо аднаму ў горле даўка, нібы выхліў карэц палыну і ён адзяўбінеў у грудзях. Навошта ж, каб і ёй, Матруне, гарчыла, каб і яна не звяла ноч вачэй? Ён жа, як усходзяцца ногі, не саміке сваіх ані».

Дос! І яна нацяпелася за гэты час, хай ужо ўсё на ім адаб'ецца. Дык жа Хведзька — яго брат, адна кроў. А Матруне Хведзька, Галька і Валодзька — як леташні снег, адно, чужыя. А вот прыцягніся цяпер, старая толькі гляне ў твар, зразумее, што табе цяжка, словам не ўпікне, а пакутаваць таксама будзе.

грузавіка, бо не мог ён сядзець у кабінце, прывезлі ў раённую бальніцу. Пералом ног. Праваляўся ён у ложку амаль год. Ведама, ён не маладога веку, а старая косць не хопкая, доўга не зрасталася. Што з ім не выраблялі дактары: нават цвікі ў косткі ўстаўлялі, свідравалі калені, гіры падвешвалі. Дзякаваць, выратавалі, во яшчэ памалу кльпае, праўда, з папірачом, але ж на сваіх нагах.

Дык вось, штораніцы, расплюшчваючы ў бальніцы вочы і закрываючы іх вечарам, змучаны болем, Максім кожны раз бачыў пры сабе Матруну. І быццам не журылася яна, не ўпікала ні разу, што паехаў у лес — не сабе ж, — і як толькі яна ўхітралася кожны дзень, управіўшыся са скацінай, тупаць дзесяць вёрст у раён і назад. А Хведзька і воч не паказаў. А Матруна ўсё пры ім, пры Максіму, сядзела, сучышала, што дома ўсё дагледжана, казалі, каб не браў у галаву пра дровы, пра сена. Супакойвала: «Ты ж, Максімка, не пужайся, хутка ўстанеш».

Яна яго разумела. Варта было яму паварушыць сасмяглымі вуснамі, як яна ўжо ведала, што падаць, на які бок павярнуць, дзе паправіць коўдру.

Калі ж Матруна збіралася дахаты, у яго нібы адрывалі ад сэрца кавалак. Ён уяўляў, як яна ўпоцемках брыдзе капіццінскім шляхам праз поле без канца і краю, па якім гуляе сіберны вецер, і, падганяючы сябе страхоццем, спяшаецца праз здзічэлы лес — там, як развялося пасля вайны ваўкоў, так і цяпер хапае — цяжка ўздыхаў. Матруна яшчэ дзеўкай, як любіліся, баялася цемры горш агню. І цяпер, лічы, як звекавалі разам, не перамянілася: баіцца заставацца адна ў хаце.

— Маладзічка, — як мага ласкавей казаў ён, — ты ўжо зайшла б да Галькі з Хведзькам, пераначавала б у іх, цэла будзе скаціна.

Матруна глядзела на яго бяскрыўдна, затуманенымі, некалі ж сінімі-сінімі, вачамі, ківала галавой:

— Як жа з пустымі рукамі? Там — сям'я! Вось адцісну сыру, як збіру, тады ўжо.

Ён быў удзячны жонцы, што яна не пытае, ці праведваў яго брат, ці была

НАШ КАЛЯНДАР

25 КРАСАВІКА — восемдзясят гадоў заслужанаму артысту БССР ВОЇНКАВУ В. В. Пачынаў ён творчую дзейнасць у 1924 г. на рускай сцэне ў Сухумі. З 1932 г. у трупце Рускага тэатра БССР. Стваральнік псіхалагічна акрэсленых, маляўнічых па характары, адпаведных аўтарскай задуме сцэнічных і сучаснай драматургіі. Сярод найбольш значных работ — Трубач, Бессяменаў і Галахвасцікаў («Ягор Булычоў», «Мяшчане» і «Варвары» М. Горкага), Тарэлкін («Смерць Тарэлкіна» А. Сухаво-Кабыліна), Арган («Хітрыкі Снапэна» Мальера), Галілей («Сымон Карызана» паводле рамана «Вязьмо» М. Зарэцкага), Міхей і Гарнец («Галоўная стаўка» і «Дзеля жыцця» К. Губарэвіча), Фірс («Вішнёвы сад» А. Чэхава).

30 КРАСАВІКА — 60 гадоў заслужанаму артысту БССР ГРАЧЫНСКАМУ В. Ф. Пасля заканчэння тэатральнага вучылішча ён у гады Вялікай Айчыннай вайны выступаў у армейскіх творчых ансамблях. З 1950 г. выступае на сцэнах Брэста і Гродна. Амаль да дваццаці пяці гадоў дзейнасці ў Гродзенскім абласным драматычным тэатры сыграў самыя розныя ролі, асабліва удала пераўвасабляючыся ў характары, багатыя ўнутраным рухам і псіхалагічнай праўдай у супярэчлівых сітуацыях: Цыганой («Варвары» М. Горкага), Тузенбах («Тры сястры» А. Чэхава), Савіч («Сэрца на далоні» па рамана І. Шамякіна), Іахім і Альховіч («Напісанае застаецца» і «Трывога» А. Петрашкевіча), Дубравін («Вогненны мост» Б. Рамашова).

15 КРАСАВІКА — 80 гадоў з дня нараджэння празаіка М. НІКАНОВІЧА (1902—1944).

У 1925 годзе выступіў у друку з вершамі і апавяданнямі. Яго п'яру належаць зборнікі апавяданняў «Золан», «Радасць», «Вясновы прамень», апавесцей «Мяцельца», «У паўстанцаў».

18 КРАСАВІКА — 95 гадоў з дня нараджэння пісьменніка А. ДЗЕРКАЧА (А. Зіміянка).

Ён аўтар зборнікаў сатырычных і гумарыстычных вершаў «Усім патроху», «Начаргой па абразох», кніг для дзяцей «Працавітая дзяўчынка», «Звяры нашых лясоў» і інш. Вядомы як перакладчык.

Памёр у 1937 годзе.

братавая — жывуць жа во пад бокам, і баяўся: а раптам у гэты час прыйдзе Хведзька, ці сцерпіць тады Матруна?

Але міналі дні. Да Максіма ніхто не прыходзіў, і вось ён ужо навучыўся скакаць па палаце на кавялах, сам дабіраецца да мыцельніка ў кутку, а брат не наведваў. Максім ужо думаў, ці не здарылася што з Хведзькам, як аднойчы ў нядзелю, акурат перад сняданкам, у тонкія дзверы палаты дробненька па-стукалі.

Хворыя, а іх было ў палаце, апрача Максіма, яшчэ трое, аднагалосна адказалі: «Заходзьце!».

Прачыніліся дзверы. Спачатку паказалася норкавая шапка, высокая, як чалма, потым рыдыкюль з блішчастай зашпаккай, нарэшце белы халат.

«Галька!» — узрадаваўся ён. Яна ўвайшла няўпэўнена, але хутка асвойталася, пасвятлела тварам — можа, яе супакоіла, што ў палаце нікога старонняга не было, прыткнулася на краёчак табурэта. Максім маўчаў, радасць агарнула душу, і разам з тым ён баяўся: пачне гаварыць што ёй, задрожыць голас. Маўчала і Галька, пазірала ў зацягнутае лёдам акно, яе рукі без прычыны шчоўкалі рыдыкюльчыкам.

Урэшце Максім усміхнуўся, узняў вочы. На халаце, адзетым паўзверх футра, над нагруднай кішэняй, былі вышыты дзве літары «Г. Я.» (Гэта ж Гальчын халат з работы, са сталоўкі, дзе яна працуе).

— Ат, Галька, нічога, — нібы сцешыў ён яе, — бачыш, выкараскаўся. Жыве на мне хутка, далібог, да Валодзькавага вяселля ў новай хаце жыве.

Каб жа ён ведаў, а то хто ж за язык пацягнуў, лягнуў. На Гальчыным спраўным твары ўспыхнулі чырвоныя пятакі.

— Сам сабе знайшоў, мой ты Максімка, ці ж я цябе выпраўляла пад хлыст? Максіму нібы гарачая пара ўдарыла ў твар: ён інстынктыўна закрыў вочы і, адчуваючы, як да горла падкочваецца камяк, павярнуўся на бок, уціснуўся тварам у падушку.

«...Сам сабе знайшоў... ці ж я цябе выпраўляла...» — стукала малаточкамі ў скроні.

Хведзька, Максімаў брат, быў прымаком. Ну і што тут такога? Жывуць жа людзі, калі так атрымалася. Тут жа было па-іншаму. Хведзьку часта папракалі, што ён прыйшоў у чужую хату голы, як сакол, што жыве на ўсім гатовым. Часцяком, прыязджаючы да Максіма і седзячы за сталом, Хведзька, выпіўшы шклянку віна, ашчэпліваў галаву рукамі:

— Братка, каб жа мне жыць так, як ты жывеш з Матрунай, гора б не ведаў... Вось агораць бы сваю хату, нічога на свеце больш не хацеў бы...

— Неяк жа, Хведзька, трэба ладзіць, — устаўляла слова Матруна.

— Як жа ладзіць? — глядзеў асалавелы Хведзька. — Гэта лёгка сказаць, ладзіць... Ты ж мне чужая, а як жаніўся, ды не было чаго абудць, выняла з куфэра Максімавы храмавікі і аддала мне. Максім — брат, але ён спачатку падумаў бы, а ты адразу...

— Ёсць што гаварыць, ды нямашака што слухаць, — казала Матруна. — І ўсё-ткі, глядзі, ладзь.

— Я ёй адно, а яна мне другое. Ды прымак я, прымак!

Хведзька сціскаў кулакі, апускаў галаву.

Бывала, Хведзька натурўся, бегаў у прочки. Тады праз ноч, узняўшы ў райспажывсаюзе машыну, Галька прыязджала да Максіма. Максім апранаўся, ехаў у райцэнтр шукаць і ціхамірыць брата. Хведзька не тое, што пабойваўся Максіма, але слухаўся. Максім быў, на дваццаць гадоў старэйшы за яго.

Звычайна, сышоўшы ў прочки, Хведзька адседжаўся ў качагарцы гародніна-сушыльнага завода, дзе працаваў. Максім выпорваў яго адтуль, сармацаў.

— Што ты мяне вучыш? — агрызаўся Хведзька, ідучы паперадзе. — Сыты я, чужога наеўся, хай яго агонь выкаціць! Пакіну, хай без мяне жывуць!

— Я табе пакіну! — казаў Максім. — Гэта ж трэба, зладзіць з жанчынамі ды са старым не можаш. Дзіцё на свет пусціў, а цяпер не яго дзела! Такое ў нашым родзе не было.

— З'явіўся, у сабакі вочы пазычыўшы, — злязіў з печы цесць, калі яны ўваходзілі ў хату.

Стары быў яшчэ ў сіле, як гэта бывае з людзьмі, якія за свой век не дужа спрацаваліся — хоць бы сівая валасінка

на галаве. Кранаючыся рукамі чорнай доўгай барады, пагляджаваючы яе, ён казаў:

— Паслухай, сват, у людзей зяці як зяці. Во ў Міхала, суседа, зяць і цэгля прывязае, і шыферу, і з ношай не зломмак схадзіць куды трэба, а наш... — І да Галькі: — Дзякуй, дачушка, цешыш ты нас з маці пад старасць, цешыш...

Максім маўчаў. Яму не хацелася што казаць старому, каб сварка не разгаралася.

— А як жа, чакайце, так я і пабег з ношкай! — Хведзька тупаў, як дзіця, нагой па падлозе. — Яцунны ніколі нічога не кралі!

— А хто цябе выпраўляе красці? — здзіўляўся цесць. — Усядно на полі змерзне гародніна.

— Суніміцеся, — прасіў Максім, разумеючы, з-за чаго сварка. Хведзькаў цесць быў у прыгарадным калгасе паплаўнічым, і цешча кожную нядзелю, накрывшы поцілкамі кошкі, ішла на рынак. — Дзіця ж чуе ўсё.

Дзіця, Валодзька, сядзеў за сталом і, грызучы кончык ручкі, пазіраў на Хведзьку, як думалася Максіму, з нейкай асаблівай дзіцячай смяшынкай.

— Хай дзіця ведае, — з-за перагародкі, пазяхаючы, выходзіла цешча, — чый хлеб есць. Дзедаў і бабін. Во, калі занядушым, дык, можа, усломніць, аддзячыць.

Было нясцерпна. Хведзьку абражалі, абражалі і Максіма, яго брата.

Цешча, высокая, яшчэ роўная, трымала галаву прыўзнятай, глядзела пагардліва.

— Я вось што думаю, — адводзіў Максім позірк, — трэба Хведзьку свой куток прыдбаць.

— За якія такія заробкі? — цешча складала на грудзях рукі.

— Нешта абмыслім. Ці ж нас поле насеена? Мы — удвух. У мяне цёлка пералетавала, збуду карову.

... І вось, якраз у піліпаўку, Максім, напытаўшы на нядзелю Івана Сачыка і Ілью Чарнуху, машыну і трактар, уцінуўшы ў кузаў сякеры, пілы, паехаў у гарадок.

Неба палавела шырокай, нібы паабламанай па баках, крыгаю. Ціха было. Дымы з камяноў доўжыліся ў неба тонкімі зіхоткімі стужкамі. Стаялі аб'імельныя дрэвы.

Ля гарадка неспадзеўкі ўсчаўся вецер. У полі ён дробнымі крупамі перамятаў вузкую, у дзве каляны, дарогу.

Максім глядзеў з кузава, як за машынай заставаліся зубчыкі пратэктараў і думаў: добра, што сёння выбраліся, нянакш, к вечару, завіхурыць, тады ў лес не падступішся.

— Збірайся па дзерава, — сказаў Максім брату, увайшоўшы ў хату.

Хведзька — ён тоўк у ражцы паранку — так і закруціўся ваўчком, выпуціў з рук таўкач, замітусіўся па хаце, хапаючы кажухок, і доўга не мог пацэліць буркамі ў чырвоныя бахілы.

— Чакай жа, — крычаў Хведзька радасна, — я ж такую хітрынку для лесу прыдумаў!

Ён нагнуўся, нешта памацаў пад ложка, Максім глядзеў на яго твар і здзіўляўся, як брат можа мянцэцца за нейкую мінуту. Як прыйшоў — крыўдлівая насупленасць, цяпер во — дзіцячая радасць.

Хведзька тым часам дастаў з-пад ложка матацыклетную каску, падышоў да Максіма і, пакуль той думаў, здэў з яго галавы аблавушку, а замест яе напяліў брату настылюю ад падлогі бляшаную каску.

— Дурэй! — прыкрыкнуў Максім. — Часу іншага не будзе?

— Ды што ты, Максімка, — пакрыўдзіўся Хведзька, — гэта я во спецыяльна прыклеіў.

Ён зняў з галавы Максіма каску, аж загарнуў валасы на лоб, пацягнуў за паўкруглы брызент, які матляўся ззаду, растлумачыў:

— Гэта каб снег за каўнер не сыпаўся. Я ж памятаю, як ты з вайны прыйшоў і мы з табой хадзілі зімой дрывы рэзаць. Стукнеш сякерай па дрэве, а цябе снегам усяго і абсыпле... Тады ж ты яшчэ, ці памятаеш, самім не было чаго есці, птушкам хлеб крышыў, што Матруна дала на абед.

— Успомніў што! — засмяўся Максім. — Даўся табе ў знакі той снег... І то праўда, хай, калі так, ужо будзе пры мне гэтая каска. Максім зняў ужо сам аблавушку, надзеў каску.

На гоман з другой палавіны хаты

выйшлі цесць і цешча, з-за іх зыркнула, як падалося Максіму, калючым позіркам, Галька. Цесць таргануў рукамі чорную бараду:

— Што ты такое, Максімка, удумаў? Хведзьку супроць нас падбурхорваеш? Хочаш дачку адраваць?

Стары крэкнуў, быццам піхаў з месца цяжкі воз.

Максім не азваўся, умаялася цешча: — Аняго ж, наўмысна ён гэта, наўмысна!.. Ты, Фадзейка, не здагадваешся чаго? — дапытліва паглядзела яна на старога.

— Скуль жа мне ведаць?

— Гэта ж ведаюць, што Галька капейчыну сабрала, для дзіцяці на кніжку паклала, вычыганіць хочучь.

Максім не стаў слухаць далей, выйшаў з хаты.

Усю дарогу, пакуль ехалі ў машыне, ён не знаходзіў сабе месца. «Во, хацеў дапамагчы брату, а застаўся вінаватым».

Валілі лес у свеце, аж за Праточным. Сосны смалістыя, сякера адскокала ад дзерава, як ад гумы. Максім доўга не мог прылаўчыцца: ударыш па ствале абухом, каб атрэсіць з шырокіх лап снег, а ён падае, цёпае па плячах, але за каўнер не трапляе — вырвала каска з брызентам.

Рэзалі хлопцы і Хведзька. Максім адшукваў найперш мечанае, засечкай, дрэва, потым кіраваў работай, паказваў, куды вальціць.

Сосны падалі цяжка, уздымаючы снежны пыл. Ён доўга не асядаў, калоў у твар, дычком плыў у паветры.

Траляваць хлысты пачалі апоўдні. Праз невялікі грудок, на якім тырчалі пульхныя сіняватыя шапкі снегу на старых пнях. Максім раз за разам ішоў за трактарам — Хведзька і мужчыны, направаўшыся, адпачывалі, курылі, седзячы на пнях.

Увесь час Максіму было не па сабе, яго кідала то ў пот, то ў холад, здавалася, захаваўся.

Максім сунуўся вузенькай, але глыбокай, па калена, баразёнкай, што пакідаў у снезе спружыністы хлыст, і часта яго позірк спыняўся на выкапаных з-пад снегу расціснутых журавінах.

Ён і цяпер не памятае, як прагледзеў на павароце, якраз на грудку — доўгі хлыст, уціскаючыся ўсё глыбей і глыбей у снег, звярнуў шапкі з двух пнёў, выгнуўся, прасвістаў у паветры, уздымаючы пырскі снегу недзе пад каленямі Максіма, падкінуў яго ўгару...

...Пасля таго, як Максіма наведла ў бальніцы Галька, у яго нібы абцугамі сціснула сэрца. Ён тады зразумеў, калі зазірне ёй у вочы, каб даведацца ці наўмысна так сказала, не вытрымае, заплача. Не зваяючы на боль у сэрцы, нагах, паясніцы, ён усё ж тады павярнуўся. Але Галькі ўжо не было.

І вось сёння да Максіма з Матрунай прыязджаў Валодзька. Праз два гады. Столькі Валодзьку не бачыў Максім — той пасля школы падаўся ажно ў Калінінград на марака вучыцца.

Першай Валодзьку ўбачыла Матруна. Яна якраз ставіла ў печ чыгуны, павярнулася, каб не высадзіць вілачнікам акно, войкнула:

— А, Максімка, а хто ж гэта да нас ідзе!

Пакуль Максім усхапіўся з ложка, пакуль апранаўся, дык Матруна, з крыкам: «А дзіцятка ты маё!» — выбегла з хаты ў двор.

Валодзьку, калі б на людзях сустрэў дзе, Максім не пазнаў бы: вырас, акрэп, узмужнеў. У шапцы, з сагнутым на вочы чорным, блішчастым, хоць глядзіся, казырком, вочы сур'ёзныя, на грудзях расхрыстаны бушлат, мусіць, каб была бачна выцвілая ў белаватыя палоскі цяльняшка. Ён моцна, аж зморшчыўся ў яго на правай руцэ выкалаты між вялікім і ўказальным пальцам якар, паціснуў Максіму руку.

— А як жа, Валодзька, ты надумаў нас не абмінуць? — войкала Матруна, дастаючы з куфэра перакладзены ў некалькі разоў белы льняны абрус і накідаваючы яго на жоўтую, месцамі пашморганую нажом, цырату.

— Так і надумаў. Што б там ні было — свае мы.

Максім ведаў, што Матруна Валодзьку любіла больш чым ён, дзядзька. Сваіх дзяцей у яго з Матрунай не было, і ён радаваўся не столькі за сябе, колькі за Матруну, што прыехаў Валодзька.

Матруна, здаецца, за дзень, што прабыў у іх Валодзька, так і не адвяла ад

яго вачэй. Як сядзелі за сталом, усё падсоўвала яму міску з кілбасой, прыхаванай да вялікадні і ўскрытай сёння, і нават, калі Максім, хрумстаючы агурком, памкнуўся падчпіць відэльцам тонкае колца, неўзаветку пад сталом торкнула яго рукой.

Валодзька ўжо хадзіў у мора, расказаваў, якое яно вялікае і глыбокае. Ён пабываў у розных краінах, нават там, дзе людзі круглы год ходзяць як не ў тым, у чым маці нарадзіла.

Матруна, аблокціўшыся на край стала, падпёршы рукамі падбародак, слухала, не перабіваючы. Максім усміхаўся.

— У нас на моры, — казаў Валодзька, калі мець галаву, ды не кідаць грошы на вецер, праз год-другі можна на машыне прыехаць.

— Яно так, — уздыхала Матруна, — толькі іншы раз страшна робіцца, дзіцятка, асабліва, калі па радыё перадаюць, што недзе ў моры ідзе тайфун. Мне ж большы хлопце Івана Сачыка, — ён у сёмы хадзіць, — кажа, што гэта хваля такая, не раўнуючы, як сянжная вежа...

— Параўналі, Акімаўна, бывае і вышэй, — смяўся Валодзька. — Толькі яно напярод у жыцці нічога не ўведаеш, не ўбачыш таго, што цябе чакае... Во дзядзя, як вы кажаце, у лесе звекаваў, а паехаў і падлез пад дзерава.

Локці Матруны саслізгнулі са стала, яна ўсчырванелася, усхапілася з месца, сказала:

— Што ж гэта я, бутэлька парожняя. Матруна ўзяла пустую бутэльку і выйшла ў сенцы.

Валодзька тым часам адплікнуў бліскучы, у якары, гузік нагруднай кішэні, дастаў акуратна складзеную беленькую насовачку, лёгенька прамакнуў вусны.

Максім цяжка маўчаў. «Падлез... падлез...», — чулася яму.

Матруны не было мінут пяць. Потым у сенечках нешта загрымела.

— А хай цябе качкі, — пачуўся яе голас.

Потым яна з'явілася з запацелаю бутэлькаю ў руках.

— Што там? — цяжка, каб толькі спытаць, спытаў Максім.

— Во, кідаеш аб'е-дзе дзядзюльку ад матацыклеткі ці як яе, каску, зачэпілася, — нібы паскардзілася яна. — Здзяцінеў пад старасць. Мала што кульгавы, дык яшчэ матацыклетку купіў.

— А што яна замінае табе? Хай будзе, — сказаў Максім, — усё ж не чыкільгаць, калі канаву якую трэба абкасіць ці палчыну дроў нагледзець, сеў і паехаў. А без яе, без дзядзюлькі, як ты кажаш, цяпер толькі пакажыся на дарозе, адразу ўчастковы спыніць. Хведзька ж яе мне даў.

Валодзька, як няўцяма, паглядзеў спачатку на Матруну, потым на Максіма, панурыў галаву, узняў у пальцы, нібы аловак, відэлец, пачаў калупацца ў кілбасе.

Максім напоўніў чаркі.

— Што ж мы ўсё пра гэта ды пра тое, — уздыхнула Матруна, — хваліся, Валодзька, як бацькі маюцца.

— А нічога. Пацішэў бацька. І маці, і дзеда, і бабу слухае. Прыйдзе з работы, усё дома паробіць, і бабульцы кашы да рынку падняе. Маўчыць, раней жа яны яму слова, ён ім — два.

— Але ж цябе бацька ніколі пальцам не крануў, — нібы не да месца сказала Матруна.

— Суніміся, маладзіца, — ледзь прамовіў Максім, адчуваючы, як сціскаецца сэрца. — Дзякуй богу, ладзіцца цяпер у іх.

— Я, дзядзя, — Валодзька нібы толькі цяпер заўважыў Максіма, — чаго прыехаў. Маці прыліпла, кажа: «З'ездзі ды з'ездзі, забяры каску, яе ж дзед купляў...» Мне і гуляць усяго засталася — тыдзень...

Максім папярхнуўся хлебам, закашляўся і, не чакаючы, пакуль пройдзе, сагнуўшыся, выскачыў на падворак.

Калі адкашляўся, пасунуўся да хлеўчука, прысеў на кругляк, нетаропка дастаў з нагруднай кішэні картовага фрэнчыка газету, скруціў цыгарку, закурыв.

Ля хлеўчука сакаталі куры, кохкаў певень. Як толькі Максім сеў, яны лётам — да яго, пачалі грэбці ля ног пясак. Максім пашыўся ў кішэні штаноў, наскроб крыху зерня, сыпнуў курам. Куры, пакляваўшы, узляцелі яму на калені, сцішыліся, толькі певень стаяў водаль, памахаў на ветры чорным доўгім хвостом, пільнуючы Максімавы рухі, быццам не верыў яму.

(Зананчанне на стар. 10).

ПАЧАЦЬ нататкі аб мінулым кінагодзе хочацца параўнаць. А для гэтага трэба адлічыць дзесяцігоддзе назад, калі адбыліся першыя агляд-конкурсы беларускіх кінафільмаў. Прадукцыя студыі «Беларусьфільм» 1971 года вымяралася чатырма дзесяткамі дакументальных і навукова-папулярных кінастужак, пяццю мастацкімі фільмамі для кінаэкрана і шасцю — для паказу на тэлебачанні. У дакументальным кіналетпісе з таго года засталіся, бадай, толькі 2—3 назвы: «Лілія—дачка Герарды», «Прызначаны дырэктарам», «Шэсць з пяці магчымых». У ліку мастацкіх фільмаў былі «Паланез Агінскага», адзначаны Дзяржаўнай прэміяй БССР, «Бацька» і «Рудабельская рэспубліка», «Цудоўны хлопца» і «Магіла льва». З тэлевізійных работ толькі дылогі «Жыццё і смерць двараніна Чартапанова», пастаўленая В. Туравым на апавадзяннях І. Тургенева, выйшла «ў ранг мастацтва». Хіба яшчэ «Вясенняя казка» (рэжысёр Ю. Цвяткоў) звярнула на сябе ўвагу як новы тады жанр—кінамузیکл. Астатнія па цяперашніх крытэрыях цяжка аднесці нават да сярэдніх фільмаў.

За час ад першага да дзесятага агляду агульны ўзровень кінатворчасці прыкметна ўзрос. Цяпер «сярэдня» хваля не стала «залатоў» (сапраўднае мастацтва — заўсёды вышэй за межы звычайнага), набыла большую, калі можна так сказаць, грунтоўнасць: праўдападабенства сюжэтных калізій, прафесіяналізм кінематаграфічнага вырашэння. Пры пільным жа разглядзе адчуваеш звыкласць канфлікту і аўтарскага мыслення.

Справаздача «Беларусьфільма» за 1981 год пацвердзіла жыватворнасць тэндэнцый, якія вызначыліся ў мінулыя пяцігодкі. Кінематаграфісты рэспублікі заўважаюць многія з'явы рэчаіснасці, паказваюць іх у розных ракурсах і жанрах. Калі сабраць герояў толькі дакументальных стужак года ў адну «кампанію», атрымаецца атрад прадстаўнікоў розных пакаленняў, прафесій, службовых пасадаў з цікавым лёсам, з дакладным месцам у жыцці. Аднак далёка не ўсе яны раскрыліся перад намі сваёй глыбіннай сутнасцю. Адна паказаны ілюстрацыйна, другая — функцыянальна, трэцяя — з супярэчнасцямі, не асэнсаванымі аўтарамі стужкі. У выніку — партрэт абагульненага калектыву стракаты і недапраўлены. Не шмат у ім такіх планаў, якія дазваляюць убачыць чалавека набліжана і аб'ёмна.

НА АСНОВЕ лепшых стужак можна адзначыць, што дакументалісты ўсё

ж імкнуцца пераадоляваць дэкарацыйнасць у паказе чалавек, асэнсаванні падзеі; менш стала гучнага пафасу ў каментары, цікавейшая пластыка кінакадраў. Разам з тым адчуваецца перашчэраўнасць нашых дакументалістаў па-жыццёваму востра ставіць і глыбока даследаваць праблемы. Аўтары часта спыняюцца там, дзе пачынаецца творчасць публіцыста—бачанне, канцэпцыя, аргументы, вобразныя абагульненні. Таму і ўнікае глядацкая незадаволенасць некаторымі цікавымі па задуме, жыццёвым матэрыяле фільмамі.

Летапісцы часу знайшлі герояў сваіх твораў у заводскіх цэхх («Апошняя плаўка Георгія Шышко» рэжысёра В. Ігнацюка, «Чым жывы чалавек» М. Купеевай, «Петракоў шукае

сусе не замілаванне вясковай ідыліі, а натуральны стан таленавітых людзей, што бачаць прыгажосць, яе адлюстроўваюць і ствараюць. Менавіта таму, што кінаартыст па агульнай інтанацыі шчыры і праўдзівы, яго тканіна рашуча не прымае дэ-нідзе прыкметныя інсцэніроўкі.

Калі ў кадры—чалавек, які мае чым падзяліцца з іншымі, першая справа публіцыстаў—не згасіць яго шчырасць і скірэваць размову ў рэчышча задумы. Так і рабілі І. Письменскі, Р. Раманаў, М. Жданоўскі і С. Смірноў у фільме «Ці любіце вы скакаць?» У ім — чэмпіён і шматразовы рэкардсмен свету парашуцтыст Уладзімір Гурны не столькі адкрывае сакрэты поспеху ў сваім захваленні, колькі разважае

народам, глыбінныя вытокі творчасці. У канву апавадзяння ўключаны біяграфічныя звесткі, знятыя пры жыцці Я. Коласа кінакадры. Многія з іх знаёмыя па фільме «Народны паэт», які быў створаны М. Лужаніным і Ю. Тарычам у 1952 годзе. Тады кінааператару У. Акулічу ўдалося зняць унікальны кадры: Я. Колас у родных мясцінах сустракаецца з землякамі, дзецьмі, а вось ён ідзе па грыбы, з гонарам паказвае, як вырошчвае пшаніцу, гутарыць з калегамі, працуе над рукапісам. Гэтыя кадры ўзбагачаюць і юбілейны фільм. Новыя, цёплыя, чалавечыя штрыхі да партрэта ўнікаюць з успамінаў М. Танка, І. Шамякіна, Я. Брыля, М. Лужаніна, І. Навуменкі, Зосі Шчэрбы. Кожны прыгадвае

ад фашысцкіх акупантаў. Тут мы бачым Панфіла Цімафеевіча з ордэнамі і медалямі, бацькара, жывага і медальнага. Потым камера зафіксуе ўспаміны героя, яго жарты, даючы магчымасць нам уявіць дзівосны лёс і характар. Гэта і ёсць самае цікавае ў фільме, тут аўтары ўзнікаюць над ілюстрацыйнасцю, застарэлай хвалябай дакументыкі не толькі ў кіно. На жаль, рэжысёру падалося недастатковым стрыманага паказу героя, і ён пачаў задаваць яму дадатковыя пытанні. Апавадзяненне страціла пачуццёвыя меры. Штосьці ад такой (без дастатковага самакантролю) рэжысуры прыкмятаецца і ў фільме пра гераічную жанчыну Вольгу Амельчанка, былога франтавога саінструктара а. Звярнуць і на такія «дробязі» ўвагу чулага да творчага пошуку кінапубліцыста мне хацелася менавіта цяпер, калі В. Дашук разам з нарысцкай С. Алексіевіч працуе над новым кінацыклам «У вайны—не жаночы твар».

На дакументальным экране вылучыцца дзве кінастужкі. Як абуральны акт вандалізму ўспрынялі ўсе мы разбурэнне ў Цэнтральным скверы Мінска скульптуры «Хлопчык і лебедзь». Журналістка Г. Цвяткова, рэжысёр А. Карпаў і аператар Ю. Плюшчаў выказалі гэта ў фільме «Мы гулялі ля фантана». Выказалі страсна, эмацыянальна. Як і ў ранейшых сваіх фільмах, рэжысёр стварыў дынамічны вобраз факта, уключыў у тканіну фільма выразныя дэталі, пачалішы іх стылёва вытрыманаму малюнку. Прызнацца, не так ужо часта дакументалісты надаюць увагу тэмпавапластычнаму вырашэнню задумкі. Карпаў не з такіх рэжысёраў. Для яго вельмі важна, як падаць жыццёвы матэрыял, выстраіць сюжэт, зрокавы вобраз. Можа, нават гэты бок творчасці ў яго адцягнуў на другі план публіцыстычную думку. На мой погляд, яна магла быць не такой «камернай» і ў фільме «Мы гулялі ля фантана».

Уважліва і відущая камера, актуальнасць публіцыстычнай думкі — адметныя рысы фільма «Ад імя дзяцінства». Аператар і рэжысёр В. Шаталаў неаднойчы бываў у розных заморскіх падарожжах, прывозячы з іх поўныя трапных назіранняў фільмы («Карабель прыняў імя...», «Урок індыйскага танца» і інш.). Кінажурналіста цікавіць дзеці, іх сучаснае і будучае. «Ад імя дзяцінства» — дакумент аб краіне Артэк, у якой дзеці розных народаў жывуць адзінай сям'ёй. На экране не толькі цудоўная казка-быль: час ад часу жыццядарасна інтанацыя перарываецца кадрамі трывогі за юнацтва нашай планеты. Кінастужка В. Шаталава і яго сааўтара па сцэнарыі і каментарыі А. Тараданкіна — публіцыстычны заклік у аба-

Будзёныя і сярэднія ПЛАНЫ

НАТАТКІ ПРА КІНАГОД-81

Петракова» М. Заслонавай), у сельскай мясцовасці («Асабіста адказны» П. Аліфярэні, «Ану, жанчыны!» А. Колас), навуковых лабараторыях і мастакоўскіх майстэрнях («Кампетэнтныя людзі» Д. Міхлеева, «Забродзенскія навасельы» С. Гайдук). Адна з іх больш, другая менш ахвотна ўводзяць аўтараў і нас, глядачоў, у справу, якая стала для іх галоўнай. І ніхто, на жаль, не падпускае на адлегласць такога знаёмства, калі аж «сама душа свеціцца». Я не хачу сказаць, што героі названых фільмаў скаваныя кінакамерай. Такога рэжысёры і аператары ўжо не дапускаюць. Не атрымліваецца пакуль размова, пра якую мы нешта вельмі істотнае пазнавалі б і ў чалавеку, і ў самой рэчаіснасці. Ці не вынік гэта таго, што і самі аўтары ў часе адлюстравання пэўных момантаў жыцця герояў мала што адкрываюць для сябе — бяруць відавочнае?

У іншых кінапартрэтах звыкласць паказу ў нейкай ступені кампенсуецца змястоўнымі сінхроннымі інтэрв'ю, маналагамі і дыялогами. Мне, напрыклад, цікава было слухаць тэмпераментныя развагі акадэміка Платонава і яго калег-вучоных аб тым, якая ўсеабдымная і захпляльная навука матэматыка. Прыемна пазнаёміцца з мастаком і з рэжысёрам, мужам і жонкай Цітовічамі («Забродзенскія навасельы»). Пасля інстытута яны, мінчане, паехалі ў вёску і там расквітнелі іх талент. Камера А. Алая фік-

пра тое, як чалавек можа пераадолець цяжкасці на шляху да мэты. Сінхронныя эпизоды на трэніроўцы і ў час адпачынку, здымкі скачкоў і групавых палётаў парашуцтыстаў пераканалі: герой кінаартыста варты таго, каб з ім пазнаёміўся глядач.

АМАЛЬ кожны год у аб'яднанні «Летапіс» ствараюцца фільмы пра дзесяць мастацтва, пісьменнікаў. У галерэі кінапартрэтаў — Я. Купала, М. Лынькоў, П. Малчанаў, Б. Платонаў, А. Клімава, Л. Рахленка, Я. Міровіч, М. Гусоўскі. Нядаўна створаны кінаартысты пра І. Мележа І. Шамякіна, П. Броўку, Я. Глебава. Сярод леташніх — кінастужкі «Дзядзька Якуб» і «Зорка Максіма», абедзве юбілейныя — да 100-годдзя і 90-годдзя з дня нараджэння паэтаў. Па прынцыпах вырашэння творчай задачы яны аналагічныя папярэднім: фотайлюстрацыі, кінахроніка, сінхронныя эпизоды—розы і кінаграфічны матэрыял, аб'яднаны аўтарскім каментарыем.

Поўнаметражны фільм «Дзядзька Якуб» (аўтар сцэнарыя В. Адамчык, рэжысёр В. Сукманаў, аператар С. Пятроўскі, дыктарскі тэкст А. Вялюгіна) адметны не якой-небудзь арыгінальнай формай. Па канструкцыі ён, можна сказаць, традыцыйны: паэтычны лад яго вызначаюць коласаўскія матывы і сугучныя ім пейзажы, пранікліва ўспрыняты рэжысёрам і аператарам. Адчуваеш сувязь паэта з роднай зямлёй, сваім

штосьці адметнае. І ўсё ж адчуваецца некалькі звужаны машаб асобы паэта і пісьменніка. Тут, бадай, і адбілася тое, што аўтары выбралі апаб'ядальны спосаб стварэння кінапартрэта.

Лаканічны экранны партрэт Максіма Багдановіча. Галоўны для аўтара сцэнарыя В. Тараса, рэжысёра Р. Ясінскага і аператара А. Сіманова было стварыць сродкамі кінапаэтыка-філасофскі вобраз, уласобіць думку, якая выказана ў самой назве нарыса — «Зорка Максіма». Кампазітар У. Дарохін змог музыкай паглыбіць лейтматыў фільма. У выніку — стужка даўжынёй у адну частку не толькі дае інфармацыю пра паэта, але і раскрывае эстэтыку яго творчасці.

У БЕЛАРУСКАЙ кінадакументалістыцы лінія пошукаў публіцыстычнага асэнсавання мінулага і сучаснага відавочная ў творчасці В. Дашука. На апошнім аглядзе мы ўбачылі дзве новыя яго стужкі—«Дзевяноста шостага восень» (аператар А. Алай) і «Гэта была не я» (сцэнарыі С. Алексіевіч і В. Дашука, аператары Ю. Ялхоў і С. Пятроўскі).

Амаль век пражыў Панфіл Цімафеевіч Горшантаў. Стары рускі салдат, ён і ў Вялікую Айчынную вайну заставаўся салдатам. Так сказана ў кароткай анатацыі да фільма «Дзевяноста шостага восень». Першыя здымкі зроблены на мітынг у выпадку 36-й гадавіны вызвалення Браслаўшчыны

НА ўВАХОДЗІНЫ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 8—9).

Максім не прыкмеціў, як аганёк дайшоў да пальцаў, калінуў. Тады ён асцярожна змахнуў курэй, расціснуў абцасам акурак, аглядзеўся.
Насупраць у агародчыку дробным лісцем трапятала сліва. «Глядзі ты, што ні лісцік — свой колер. Адзін жоўты, другі зялёны, трэці шчаўрэў, скруціўся ў трубочку», — падумаў Максім...
Калі ён вярнуўся ў хату, стол ужо быў

накрыты газетамі.
— Як знаеце, Акімаўна, — сказаў Валодзька Матруне, быццам Максім перабіў іх гаворку, і дадаў: «Мне час»...
— Хто яго ведае, — уздыхнула Матруна, — вазьмі гасцінцаў.
Валодзька ўзяў хатулёк, які яна падала яму ў адну руку, другою падчапіў за дужку каску.
— Максімка цябе правядзе, — сказала Матруна і параіла, — ідзіце ў канец

да лугу, напрамку, так бліжэй да прыпынку...
І вось, правёўшы пляменніку на аўтобус, стаіць Максім пасярод дарогі і не ведае, ці ісці дахаты, ці схакаць, пакуль супакоіцца.
Дарога гэта адным канцом упіраецца ў Залічынне, другім, як выйдзеш у лес, у шашу на гарадок.
І ён пайшоў. Амаль не ўзнікаючы ад зямлі ног, абмацаваючы наперадзе сябе папірачом дарогу, пайшоў да свайго падворку.
Калі ж з цёмных сенечкаў ён адчыніў дзверы ў хату, Матруна, павярнуўшыся ад кufра, сказала:
— А я ўжо думала, што ты з Валодзькам паехаў сёння, бедвала, што не арануў лепшага, думала, касцюм сама заўтра прывязу.

Толькі цяпер Максім прыкмеціў, што ляжыць на кufры яго дыяганалевы, гадоў пяць не адзваны, касцюм.
«Ну што за жанчына? — падумаў ён, — кажа так, быццам мы ўжо ўсё вырашылі, быццам я згадзіўся ехаць, быццам я забыў гэтае: «нехта ж павінен павініцца першы»...»
Ён глядзеў на Матруну ўдзячным ласкавым позіркам. Яму зноў успомнілася Галька ў бальніцы і Валодзька, які прыехаў толькі таму, каб забраць «дзядзьбелку», і які пра ўлазіны сказаў мімаходзь, адчуваючы, як па шчоках коцяцца слёзы ад перадуманага сёння, ад былых болю і крыўды, наволі, нібы перад вялікай дарогай, апускаўся на канапу.
А да першага аўтобуса ў гарадок была яшчэ доўгая бяссонная ноч.

рону міру, інтернацыянальнай сядружнасці дзяцей розных краін і кантынентаў.

А наогул кінагод небагаты на публіцыстычныя фільмы. Аб'яднанне «Летапіс» не прапанавала таленавітых твораў аб праблемах, якія сёння вырашае рэспубліка. Там жа, дзе можна было выйсці на такую размову праз нарысы партрэта канкрэтных герояў, аўтары абмяжоўваліся павярхоўным паказам сваіх герояў — таго, што і як яны робяць. Звесткі, як вядома, патрэбны для характарыстыкі людзей, ды яны не замяняць кінематаграфічны вобраз. Чалавек у кінтэксце таго, чым жыве не толькі ён сам, але і яго асяроддзе, калектыў, рэспубліка, краіна, — на такі дыяпазон эмацыянальнай думкі павінна прэзентаваць сучасная публіцыстыка, каб быць эфектыўным сродкам пазнання і выхавання.

КАЛІ меркаваць па леташніх ігравых фільмах, почырк нашых кінематаграфістаў — то ўпэўнены, то няўстойлівы. Былі даволі сур'ёзныя задумы, пошукі для іх увасаблення разнастайных жанрава-стылявых форм і выяўленчых сродкаў. І ўсё ж цяжка вылучыць тут галоўную плынь, скіраваную туды, дзе жыццё кіпіць і пеніцца. Сярод мастацкіх фільмаў, паказаных наагледзе, нестae твораў магістральных, з вострымі і дзённымі канфліктамі. Я не гавару тут пра мастацкую дасканаласць, якой не стала і «буйным планам» папярэдняга, 80-га года, але ж створаныя тады «Паводка», «Трэцяга не дадзена», «Вазьму твой боль» сваім галоўным ідэйна-эмацыянальным пасылам урываюцца ў самую гушыню жыцця!

Вядома, не тэма вызначае поспех, а яе вырашэнне і ўзровень філасофскага мыслення аўтараў і адпаведнага яму мастацкага бачання. Можна на камерным сюжэце ўзняць глабальныя праблемы, а можна і маштабную задуму рэалізаваць абмежавана. Першае рэдка здарасца ў практыцы беларускіх кінематаграфістаў, другое — часцей. Гадамі мы гаворым і пішам пра гэта, шукаючы прычыны ў драматургіі і рэжысуры, у атмасферы недастатковай творчай патрабавальнасці. Усё гэта не сышло з парадку дня і сёння. Толькі на гэты раз я засяроджу ўвагу перш за ўсё на спробах нашага кіно выравацца за сярадні ўзровень творчасці, беручыся за задачы павышанай складанасці.

Маю на ўвазе экранізацыю рамана І. Мележа «Людзі на балоце». Мне ўжо даводзілася пісаць аб тым, як рэжысёр В. Тураў вызначаў сваю задачу, чаго дамагаўся (артыкул «Ад рамана да фільма», «ЛіМ», 4 верасня 1981 г.). Зараз адзначу, што не ўсё з задуманага ён здзейсніў, але фільм шмат чым цікавы, дэман-

струе пэўную культуру рэжысуры і выяўленчага вырашэння. Яна ў гарманічным спалучэнні прыроды і чалавека, самабытнасці герояў і адкрытасці іх пачуццяў, непасрэднасці рэакцыі на тое, што адбываецца навокал. Тут у рэжысёра быў аднадумец аператар Д. Зайцаў, які адлюстравваў персанажаў і атмасферу іх экраннага быцця ў адпаведнасці з рамантызаваным успрыняццём асноўных калізій рамана. У незвычайны край мы трапляем з першых эпізодаў фільма. Нетапокае жыццё куранёўцаў, зборы на сенакос, ціхі вечар і таямнічая ноч, задумна-сумная песня за кадрам, якую задушэўна выконвае Т. Мархель, — ствараюць атмасферу прадування, затаенага чакання.

У мастацкім творы заўсёды галоўнае — людзі, іх лёс, характары. У мележаўскім рамане — яны непаўторныя, аб'ёмныя і яркія. Нельга сказаць, што фільм вычэрпвае іх глыбіню і складанасць. Але асноўныя персанажы — Ганна, Васіль, Хадоська, стары Чарнушка, Міканор, яго маці, Яўхім і некаторыя іншыя — захавалі прыкметы першаасновы. Я адчула годнасць і рашучасць, абаяльнасць і гарэзлівасць у характары Ганны (артыстка А. Барзова), Васіля Ю. Казючыца знешне хая і не супадае з тым, што ўяўляўся мне па раманае, таксама па-свойму прывабны, у ім адчуваецца самабытнасць. Не так ужо многа эпізодаў, дзе мы бачым бацьку Ганны, а Г. Гарбуку дастаткова, каб стварыць сапраўдны народны характар, сціплы, чалавечны, добразычлівы. Для яго арганічная мележаўская народная мова, лад думак.

Фільм густа населены каларытнымі тыпажамі, адны з іх — «пазнаюцца», другія маюць новае аблічча. На жаль, тут пакуль не вылучаецца такая важная для канцэпцыі рамана асоба, як Апейка. Справа нават не ў тым, што герой, увасоблены артыстам Я. Ілавайскім, не супадае з раманым і што сюжэтна ў першым фільме трылогіі, якую В. Тураў мае намер паставіць, яму адведзена сціплае месца. Вакол асабліва важнага для пісьменніка персанажа не ўзнікла «сілавое псле», што неабходна і для далейшага развіцця дзеяння ў будучай экранізацыі рамана «Подых навальніцы».

Кінадылогія «Людзі на балоце» шчодра на беларускія народныя мелодыі, палескую гэмонку, абрады. Ці апраўдана тут спалучэнне рускай і беларускай моў, ці не вядзе гэта да эклектыкі дыялогаў? Пытанне не без падстаў, як і прапі ў скіраванасці да этнаграфічнай характэрнасці. Таму што «Палеская хроніка» ранейшаму хвалюе кінематаграфістаў, яны рыхтуюць наступныя фільмы. Пасля ўкрыткаў і глядачоў будзе магчымаць больш грунтоўна асэнсаваць далёка не радавы для

нашай культуры творчы вопыт.

ПРЫЕМНА, што ў год юбілею Я. Купалы выходзіць на экран драма «Раскіданае гняздо». Ці трэба гаварыць, якую складаную творчую задачу вырашалі сцэнарыст Г. Бекарэвіч, дэбютант у кіно тэатральны рэжысёр Б. Луцэнка (ён і сааўтар сцэнарыя), аператар Ю. Ялхоў, мастак У. Назараў, кампазітар С. Картэс і тыя, хто з імі працаваў! Сцэнічны твор яшчэ менш, чым проза, прыдатны для кіно, а «Раскіданае гняздо» па ідэйным змесце і па жанравых асаблівасцях п'еса называецца. Неадназначны філасофскі сэнс драмы, абмалёўка і канцэпцыя персанажаў, пры рэзкім размежаванні сіл сутыкнення. Аўтары фільма, бадай, не знайшлі свайго, адзінага для іх, ключа купалаўскага твора. Яны пераклучаліся з псіхалагічнай драмы на легенду або філасофскую прытчу, што абумовіла і рознастайнасць экраннага дзеяння. Пераважае аднак драма Лявона Зябліка, яго жонкі, дзяцей.

У канцэпцыі цэнтральных вобразаў нестae паслядоўнасці, часам — логікі развіцця характараў Зоські (артыстка В. Сірына), Паніча (У. Ледагораў), Данілі (Д. Трушко). Пра мастацкую завершанасць твора можна гаварыць толькі маючы на ўвазе яго выяўленчы вобраз, вобразы Лявона, Марылі, Сымона. Беларускія акцёры А. Ткачонак, А. Бендава і А. Франкевіч адчулі і данеслі своеасаблівае купалаўскае героіў, іх нацыянальную адметнасць і індывідуальную характэрнасць. Выяўленчая фактура фільма падкрэслівае час і драму героіў. Разам з тым кадры і эпізоды пазбаўлены той няўлоўнай цеплыні, якая б спрыяла кантакту глядача з героямі. Лінія кожнага з іх матэрыялізавана кідка, а з экрана павявае холадам. Думаю, што ён ад недакладнасці думкі, дзеля якой экранізавалася п'еса менавіта сёння, у пачатку 80-х гадоў.

ПРЫ УСЕІ складанасці працэсу экранізацыі найбольш значныя кінатворы з'явіліся на аснове паўнацэннай літаратуры. «Зацішша» — гэта экраннае увасабленне тургенеўскай прозы, «Фруза» — апавядання В. Быкава «На сцяжыны жыцця», «Прададзены смех» — па аднайменнай апавесці Д. Круса. Усе тры стужкі тэлевізійныя.

В. Чацверыкоў пасля героіка-патрыятычных эпапей «Польмя» і «Чорная бяроза», публіцыстычнага фільма аб сучаснасці «Паводка» звярнуўся да апісаных І. Тургеневым падзеяў другой палавіны XIX стагоддзя. Яго зацікавіла праблема дзейнага героя, намеры і справы чалавека, сэнс і цана пражытка жыцця. У цэнтры фільма — рускі дваранін, памешчык Уладзімір Сяргеевіч Астахаў. Нямаюць высакародных

думак, намераў было ў гэтага адукаванага чалавека, амаль станоўчага героя свайго часу. Ды здзейсніць не давялося амаль нічога — толькі што застаўся гаспадаром бацькоўскіх маёнткаў. У фільме даволі паслядоўна распрацавана гэтая лінія, акцёр А. Ліванаў пракрэслівае знешні і глыбінны малюнак ролі, дваістасць характара персанажа: то ён далікатны і дэмакратычны, то іранічны і жорсткі. Не выйшаў Астахаў у станоўчыя героі. Бяздумна расстрачвае сябе і таленавіты чалавек Пётр Вярэцьёў (артыст У. Аніска), гіне ў зацішшы летучая Марыя Паўлаўна (В. Чыпоўская). У тэледылогіі «Зацішша» — удумлівая прарысоўка вобразаў; не ўсе яны блізкія да тургенеўскіх, але па-свойму цікавыя. Побач з Астахамым можна паставіць Іпатава ў дакладным і таленавітым выкананні В. Тарасава. Уважліва і тактоўна сочыць за героямі аператар Ю. Марухін. Уласцівыя для яго ракурсы, дынаміка камеры на гэты раз саступілі месца назіральнасці, увасабленню пазіі рускай прыроды, дзе разыгрываюцца людскія драмы.

«Фруза» і «Прададзены смех» — на розных эмацыянальных і жанравых полюсах. Аб'ядноўвае іх прафесіяналізм пастаноўшчыкаў, дзейсны маральны пасыл, на які разлічвалі рэжысёры В. Нікіфараў і Л. Нячаеў. Асноўная вартасць першага фільма — дакладная і тонкая распрацоўка рэжысурай і актрысай Т. Куліш характараў галоўнай герані (гэ-таму не перашкодзілі нават залішне шаржыраваныя абліччы работнікаў установы, дзе працуе Фруза). Поўны захапляючы падзеі, дынамізм, музыкі фільм Л. Нячаева «Прададзены смех». Ён гарманічны ва ўсіх асноўных кампанентах.

ЗНАЧНЫ метраж беларускай кінапанарамы складаюць фільмы, якія падапаюць пад вызначэнне: актуальны, змястоўны, не банальны па аўтарскай задуме... Нельга сказаць, што кінакарціна, скажам, «Кантрольная па спецыяльнасці» (аўтары сцэнарыя М. Пяцігорская, І. Балгарын, рэжысёр Б. Шадурскі, аператар А. Кляймёнаў, мастак У. Белавусаў) і тэлефільм «Адзіны мужчына» (Л. Ліхадзееў, В. Плоткін, Б. Аліфер, У. Гаўрыкаў) нецікавыя. У іх узнікаюць жыццёвыя праблемы, ёсць несхематычны характары, таленавітыя выканаўцы. Ёсць жа яшчэ і стужкі, створаныя па відэавочных схемах («Яго адпачынак», «Ветразі майго дзяцінства»), і зусім бездапаможныя, безгустоўныя («Андрэй і злы чараўнік...»).

Наша кіно багата дэбютамі, добразычлівае да маладых гаспадароў чыткаў. У праграме мінулага года з першымі поўнаметражнымі карцінамі выступілі В. Плоткін («Адзіны муж-

чына») і Б. Гарошка («Дачка камандзіра»). Першы прадэманстраваў упэўненую рэжысуру, паслядоўнасць рэалізацыі сцэнарных сітуацый і вобразаў. Другі схільны да пошуку абстрактнай формы. Аб гэтым рэжысёр заявіў ужо сваёй дэбютнай навелай «Белы бусел ляціць». Фільм Б. Гарошкі «Дачка камандзіра», дзе ўзнаўляюцца падзеі першых дзён вайны ў Брэсцкай крэпасці, здымаўся па даволі схематычным сцэнарыі Ю. Якаўлева. Пастаноўшчык фільма скіраваў увагу здымачнай групы (аператар А. Аўдзееў, мастакі У. Белавусаў, У. Чарнышоў) на стварэнне кінабалады. Многія прыкметы гэтага даволі складанага жанру ёсць у фільме. Аднак знешняя абстрактнасць не абапіраецца на адпаведную канцэпцыю, высокі лад думак і пачуццяў. А без іх нельга дасягнуць сапраўднай эпічнасці кінаапавядання.

ПРЫ ПЭУНЫХ агаворках наша дакументалістыка і мастацкае кіно ўсё-такі маюць пэўныя здабыткі. Не скажаш гэтага пра мультыплікацыю. Колькі пісалі і гаварылі пра нізкі мастацкі ўзровень мультфільмаў! Новая стужка — «Труба», «Кацяня Філя і...», «Пра ката Васю і паліўнічую катавасію» — проста бездапаможныя. Ні змястоўнасці, ні блыску, ні густу не разгледзіш у іх. Мы ўсё спасылаліся на маладосць гэтага віду кіно ў рэспубліцы, чакалі, спадзеючыся, што прыйдзе вопыт — з'явіцца і ўзровень. Але ж дзесяцігоддзе — не такі ўжо малы тэрмін для станаўлення...

ЗАТАГО, што вызначае сучасны стан беларускага кінамастацтва, ёсць ня-мала вартага замацавання і развіцця. У прыватнасці, тэматычна-жанравая разнастайнасць фільмаў; арентацыя на сцэнарыі, напісаныя беларускімі пісьменнікамі і драматургамі і супрацоўнікамі сцэнарнай майстэрні кінастуды; большы, чым раней, давер да нашых акцёраў, што садейнічае характэрнасці кінаобразаў; сталасць рэжысуры, прафесіяналізм аператарска-мастацкага і музычна-гукавога вырашэння як ігравых, так і дакументальных (у тым ліку вучэбна-заказных) — фільмаў; нарэшце, прыкметная неаднастайнасць творчых почыркаў, манер. Тут толькі хацелася б пажадаць, каб ва ўсіх быў агульны клопат — рашучая нязгода з шэрасцю і пасрэднасцю ў творчасці на ўсіх трох паверхнях кінастуды, дзе размешчаны вытворча-творчы аб'яднаны дакументальных, тэлевізійных і разлічаных на вялікі экран ігравых фільмаў. Тады і почырк творчага калектыву «Беларусь-фільма» стане больш акрэслены і выразны, а на экраннай панараме з'явіцца больш буйных планаў.

Ефрасіння БОНДАРАВА.

Гэты здымак зроблены нашым фотанарэспандэнтам Я. Мяцеліцай у Мінскай гарадской бібліятэцы імя Янкі Купалы на літаратурна-музычным вечары. Такія вечары тут сталі традыцыйны. Чытачы бібліятэкі сустракаюцца на іх з вядомымі артыстамі, пісьменнікамі, мастакамі, музыкантамі. У гэты дзень гоцем вечара была народная артыстка СССР Аляксандра Іванаўна Клімава.

МУЗЫКА

Строгая, прыгожа аформленая афіша з чорна-белым гатычным шрыфтам на шэрым фоне вось ужо другі сезон запрашае слухачоў на сустрэчы з творчасцю Іагана Себасцяна Баха. Гэта не паасобныя філарманічныя канцэрты арганнай музыкі, а свайго роду анталогія ўсёй арганнай творчасці вялікага нямецкага кампазітара.

Мінчане аддаюць належнае і значэнню гэтага цыкла канцэртаў, і яго высокаму мастацкаму ўзроўню. Пацвярджэнне — поўная зала. А тэма ж для ўспрыняцця не лёгкая, хаця і прыцягальная. Прываблівае дзёт выканаўцаў: арганіст Аляксандр Фісейскі, які параўнаўча нядаўна працуе ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі і заваяваў любоў і павагу да свайго мастацтва, і музыкантавец Вольга Дабрахотава, музычны каментатар Цэнтральнага тэлебачання і Усесаюзнага радыё.

У зале — паўзмрок, толькі на сцэне прамень высвечвае постаць вядучай. Гэта настройвае на чуйнае, засяроджанае ўспрыняццё. Здаецца, што няма велізарнага памяшкання, няма поўнай глядзельнай залы, што ты — на шырай сустрэчы, дзе цячэ душэўная, давяральная гутарка. Расказ В. Дабрахотавай вельмі змястоўны і глыбокі, уражае гістарычнымі падрабязнасцямі, багатымі асацыяцыямі з іншымі галінамі мастацтва, ёмістымі, шматграннымі абагульненнямі, своеасаблівымі аркамі, перакінутымі з той далёкай эпохі ў нашы дні. Канцэнтруецца думка, збліжаецца час, становіцца больш даступным і зразумелым усё тое, што хвалявала чалавечы розум у да-

лёкую ад нас эпоху. Думаеш пра надзённае гучанне творчасці вялікага нямецкага кантара, і хочацца ўсклікнуць: «Наш вялікі сучаснік — Іаган Себасцяян Бах!»
Расказ В. Дабрахотавай настройвае слухачоў на ўспрыняццё кожнага сачынення праграмы. Калі ж музыка ўступае ў свае правы — ніякія дадатковыя тлумачэнні не патрэбны. Гукавая плынь захапляе сваёй

роў, дзе слова неаддзельнае ад музыкі.
Гэта работа — не толькі найбольш значнае асабістае дасягненне А. Фісейскага. Такія музычныя «зборы сачыненняў» зусім не частыя на нашай канцэртнай эстрадзе і таму асабліва прыцягальныя. Для арганіста адважыцца сыграць усё, што створана Бахам, тое ж самае, што для дырыжора — прарэсці цыкл з усіх сімфоній Бет-

такога, складанага цыкла, слухачка цікавасць вялікая. І разам з тым — складаней: вырашэнне такой адказнай задачы вымагае раскрыцця ўсяго творчага патэнцыялу выканаўцы і трэба, не паўтараючы свайго папярэдніка, але на тым жа высокім узроўні ажыццявіць свой творчы план.
Нягледзячы на выдатную школу (Маскоўская кансерваторыя па класе аргана ў пра-

твор Баха «Мастацтва фугі» (партыя аргана і клавесіна) і Брандэнбургскі канцэрт № 5.
А. Фісейскі працуе нястомна. Павялічваюцца яго рэпертуар, удасканалюцца выканаўчае майстэрства, пашыраецца геаграфія яго гастролёў: Яраслаў, Астрахань, Талін, Ерэван, Тбілісі, Баку.
Такім чынам, праца ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі (з 1975 года) спрыяла прафесійнаму станаўленню артыста, спакваля рыхтавала яго да ажыццяўлення маштабнай творчай задумы.

Праца над цыклам «Уся арганная творчасць І. С. Баха» займала два гады. У аснову плана быў узяты храналагічны прынцып. Але яго літаральнае захаванне не ішло б на карысць кожнай асобнай праграмы, бо кожны канцэрт трэба складала з улікам дынамікі слухачкага ўспрыняцця. Таму даводзілася часам і парушаць храналогію. І яшчэ адна важная акалічнасць для ўкладання праграм — распаўсюджанне поўнага каталогу твораў І. С. Баха (складзены Вольфганг Шмідэрам): высветлілася, што некаторыя сачыненні яшчэ ні разу ў нашай краіне не выконваліся.

Вялікую арганізацыйную работу правяла і Беларускай дзяржаўная філармонія для ажыццяўлення гэтай задумы. Нават такая дэталю, як прыгожа аформленая праграма да кожнага канцэрта, сведчыць пра сур'ёзную, прадуманую да дробязей, работу.

Не маючы на мэце крытычна разабраць кожны канцэрт, хачу проста адзначыць праграмы, якія асабліва запомніліся: гэта трэці і восьмы канцэрты цыкла — «Арганная кніжачка» і «Арганная мяса». Вось што гаворыць мастацкі кіраўнік філармоніі В. Сербін:

— Для нашай філармоніі выкананне такога цыкла — сапраўдная падзея, якая магла б упрыгожыць канцэртнае жыццё самых буйных музычных цэнтраў. Ужо цяпер вядучыя перагаворы з філармоніямі аб тым, каб паўтарыць гэты цыкл у Іркуцку, Вільнюсе, Горкі, Кішыневе. Аляксандр Фісейскі выдатны спецыяліст, натхнёны музыкант і бязмежна захоплены сваім мастацтвам артыст. У нашы перспектывныя планы ўваходзіць ажыццявіць пасля заканчэння гэтага цыкла такую ж глабальную тэму: «Гісторыя арганнага канцэрта».

В. МНАЦАКАНАЎ.

На здымку: В. Дабрахотава і А. Фісейскі перад выступленнем на мінскай сцэне.
Фото А. КАЛЯДЫ.

Не проліта- Канцэрты...

эмацыянальнай выразнасцю, пранікае ў свядомасць слухачоў, поўніць душу светлай святочнай радасцю. Арган гучыць то магутна, то п'яшчотна, то маляўніча, то строга. Струменіць крышталёвая празрыстасць поліфанічнага гласавыядзення, чаруе тэмбравым багаццем.

Сіла ўздзеяння музыкі ў спалучэнні з яркім словам каментатара падвойваецца, патройваецца. І нават такія буйныя і складаныя сачыненні, як Арганная мяса, успрымаюцца лёгка і без напружання. Музыка далёкай эпохі робіцца больш даступнай для нас, таму больш значнай і бясконца цудоўнай!

Ініцыятар правядзення гэтага вялікага цыкла з 15 канцэртаў, разлічанага на два канцэртныя сезоны, — А. Фісейскі. А музыкантаўца В. Дабрахотаву можна зусім слушна назваць сааўтарам гэтых веча-

ховена або Чайкоўскага, для піяніста — выканаць усе фартэп'яніныя санаты Моцарта або ўсе эцюды Шапэна і да т. п. Гэта ж заўсёды больш складана і адказна, чым рознастыляваць зменшаную праграму ў сольным канцэрте!

Калісьці Артур Рубінштэйн даваў у Пецярбурзе свой вядомы цыкл «Гістарычныя канцэрты», выканаўшы на працягу некалькіх месяцаў фартэп'яніныя сачыненні ад Скарлаці да Чайкоўскага. Гістарычнымі ў літаральным значэнні гэтага слова яны сталі называцца таму, што ахоплівалі велізарны гістарычны перыяд і ўвайшлі ў гісторыю рускай выканаўчай культуры як беспрэцэдэнтны прыклад. І хоць выканаўчае майстэрства з часам узбагацілася, усё ж не кожны канцэртант адважыцца і сёння на такую творчую работу. Я думаю, што поўны паказ выканаўцам твораў аднаго аўтара можна параўнаць з гістарычнымі канцэртамі хоць бы таму, што яны на агульным фоне канцэртнага жыцця падаюцца адметнай з'явай, найбольш поўна акрэсліваюць творчае аблічча дадзенага кампазітара, надоўга застаюцца ў памяці слухачоў.

Прыемна адзначыць, што ў Мінску знаёмства з усімі арганымі сачыненнямі Баха наладжана не ўпершыню. Некалькі гадоў назад аналагічны цыкл правёў арганіст Алег Янчанка. Гэта быў першы ў Саюзе канцэртнага паказу ўсяго, што створана Бахам для аргана. Таму А. Фісейскаму было лягчэй: публіка падрыхтавана да ўспрыняцця

фесара Л. Ройзмана і па класе фартэп'яна ў прафесара В. Гарнастаевай), А. Фісейскаму трэба было самому многае асэнсаваць, многаму навучыцца. Першыя гады самастойнай працы — гады станаўлення маладога артыста. Хацелася спасцігнуць як мага больш твораў нямецкай, італьянскай і французскай школ. Але якая ні багатая арганная літаратура, кульмінацыяй яе развіцця і цэнтрам прыцягнення ў ёй заўсёды заставалася музыка нямецкага барока і манументальная фігура вялікага Баха.

Будучы арганістам, піяністам і клавесіністам, Фісейскі выступае публічна як арганіст і клавесініст. Гэтыя інструменты маюць вельмі многа агульнага і ў гістарычным плане (у адзін і той жа час дасягнулі найвышэйшага росквіту), і па сваіх выканаўчых прынцыпах.

Такім чынам, абмежаваўшы сваю сферу дзейнасці гэтымі інструментамі, Фісейскі як бы канцэнтруе сваю ўвагу на старадаўняй музыцы. А гэта набліжае яго працу да практыкі арганістаў мінулага, якія не маглі быць толькі салістамі-канцэртантамі, а былі абавязкова ўдзельнікамі ансамблевай ігры. Калі ў Мінску арганізаваўся вядомы сёння ансамбль «Кантабіле», А. Фісейскі быў нейкі час актыўным яго ўдзельнікам. А яшчэ ён стаў удзельнік многіх філарманічных канцэртаў як арганіст і клавесініст. Тут можна адзначыць выступленні з народнымі артыстамі БССР Ігарам Сарокіным, Зіновіем Бабіем; з Мінскім камерным аркестрам, з якім нядаўна быў выкананы

САМАДЗЕЙНАЯ ТВОРЧАСЦЬ

„Песня — Жыццё маё“

Хата Казакевічаў стаіць у пасёлку некалькі воддал ад іншых — на ўзгорку. Зэльва — пасёлак невялікі, і тут ведаюць, што ўся гэтая сям'я спявае — як бацька, Станіслаў Аляксандравіч, і маці, Надзея Аляксандраўна, так і ўсе іх шасцёра дзяцей — пяць дачок і сын.
Са Станіславай, сярэдняй дачкой Казакевічаў, я пазнаёмілася гады два назад. У той вечар у раённым Доме культуры было шмат святочна апранутых людзей. Святкавалі гадавіну Вялікага Кастрычніка. Пасля ўрачыстай часткі адбыўся кан-

цэрт мастацкай самадзейнасці. Вядучая аб'явіла: «Спявае Станіслава Прызван». Мне гэтае імя нічога не сказала, бо я тут была чалавек новы. Аднак звярнула ўвагу на рэакцыю публікі: яна зааплашдзіра-

ні, што гучаць так хораша, так проста і так задушэўна...
Праз некаторы час я пазнаёмілася са Стасенькай, як звалі яе сябры, калегі па працы. Не расчаравала яна мяне і пры больш блізім знаёмстве, была такой жа проста, задушэўнай з людзьмі, як і яе песні. І ўсе ставіліся да яе таксама вельмі добрабыліва, з сімпатыяй.
Невялікі калектыў раённага Дома культуры працуе дружна і зладжана. Гэта можна зразумець: усіх аб'ядноўвае і згуртоўвае любоў да песні, музыкі, без якой ім, бадай, немагчыма жыць. Гэта і хлопцы з ваналяна-інструментальнага ансамбля, і Алена Ушнар, незаменны акампаніятар, якая іграе на баяне і марыць паступіць у інстытут культуры.
— У нашай сям'і спяваем мы ўсе, — гаворыць Станіслава. — Цудоўна спяваюць сёстры Рая і Уладзя. Праўда, цяпер яны далёка. А вось са Стасем або Люсяй, якія жывуць у Зэльве, мы і цяпер іншы раз спяваем дуэтам.
Прыгадалася, як некалькі на агенчынку выйшлі на сцэну дзве сёстры — Станіслава і Людміла. «Гэтую тэмцу мы прысвячаем урачу-педыятру Валентіне Леанідаўне Грыгор'евай, якая выратавала жыццё майёй дачкі», — хвалюючыся, сказала тады Стася. Моцныя, чысты голас запоўніў залу, пранік у кожнае сэрца. Гучалі ў ім то п'яшчота нахання, то смутак расстання, то вясёлы народны жарт. Гэты голас зачараваў усіх. Шмат мне даводзілася чуць выступленніў самадзейных артыстаў, аднак падобнага не чула. А потым ужо з нецярпеннем чанала новага выступлення Станіславы Прызван, каб яшчэ і яшчэ пачуць яе цудоўны голас, яе пес-

ні, што гучаць так хораша, так проста і так задушэўна...
— Бадай, з таго часу, як памятаю сябе, — усміхнулася мая субсэдніца. Яе шэрыя спакойныя вочы заіскрыліся смяшынкамі. — Прычым, імкнулася ўсё больш пець такія песні, дзе трэба было цгнуць...
Цяпер Станіслава Прызван ужо даўно не навічок на сцэне. Яна — уладальніца лаўрэатскага дыпламаў многіх абласных конкурсаў, разнастайных прызоў, што прывезла з фестывалю, аглядаў... І сярод іх — дыплом другой ступені Першага Усесаюзнага фестывалю самадзейнасці мастацкай творчасці працоўных.
За ўсімі гэтымі ўзнагародамі — вялікая карпатлівая праца. Праца своеасабліва, праца натхнёная. Хіба загучыць песня, калі вытокі яе не знаходзіцца ў сэрцы спявачкі? Хіба зразумеюць і прымуць яе слухачы, калі сама спявачка не знайшла ў песні тую самую крыніцу, без якой яна не адбудзецца?
Асабліва ўдаюцца ёй песні Піцікіна, Панамаранкі, Тухманова. Гэта яе любімыя кампазітары. А наогул рэпертуар у Стасі шырокі. Здаецца, што праспяваўшы столькі песень на канцэрте, яна стоміцца. Не, Ветлівая ўсмішка, лёгкі паном публіцы — і зноў лёгка песня. Толькі здзіўляешся — адкуль сілы бяруцца...
Многа было канцэртаў, многа выступленняў. І з дня ў дзень адточвалася яе майстэрства, яе талент.
Калі я была ў гасцях у Станіславы, заўважыла ў паню прыгожую крышталёвую вазу. На ёй было выгрававана: «Лепшай салістка рэспубліканскага конкурсу «Юнацтва Палесся».
Гэта — памяць аб самай светлай і радаснай падзеі ў яе творчым жыцці.
Таццяна ВОЛКАВА.

ЯК СВЕДЧЫЦЬ нядаўня знаходка, зробленая дацкім даследчыкам Г. Кронам у Капенгагенскай каралеўскай бібліятэцы, 460 год таму назад, у 1522 годзе, «во славном месте Виленском» «працею и великою пильностью Доктора Франциска Скоринны» была выдадзена «Малая подорожная книжца» (у тым, што гэта адбылося не пазней, пераконваюць нас прыкладзеныя да кніжкі Пасхалі, дзе ёсць календарныя звесткі і на 1523 год). Гэтым выданнем быў пакладзены пачатак кнігадрукаванню на тэрыторыі колішняга Вялікага княства Літоўскага, куды тады ўваходзілі Беларусь і Літва, і тэрыторыі ўсёй нашай Савецкай краіны. Дзякуючы капенгагенскай знаходцы сёлета мы маем усе падставы адзначыць, прытым упершыню, яшчэ адзін скарынінскі юбілей, які, безумоўна, стымулюе далейшае вывучэнне жыцця і дзейнасці беларускага першадрукара. Дарэчы, будучы час тут ужо не зусім падыходзіць. 20 студзеня гэтага года ў газеце «Известия» надрукаваны цікавы артыкул маскоўскага даследчыка Ю. Лябынцава, дзе якраз канцэнтруецца ўвага на «Малой подорожной книжце».

Першая кніга, якую слаўны ўраджэнец Полацка выдаў пасля пераезду з Прагі ў Вільню, была ў цэнтры ўвагі ўдзельнікаў навуковай канферэнцыі «Францыск Скарыйна і некаторыя пытанні развіцця кнігі ў Савецкім Саюзе», якая адбылася ў 1975 годзе ў Вільнюскім дзяржаўным універсітэце імя В. Капсукаса. Матэрыялы канферэнцыі не так даўно (з вялікім спазненнем) былі апублікаваны ў 14 выпуску літоўскага зборніка «Кнігатыра» («Кнігазнаўства»), які па розных прычынах застаўся не заўважаны беларускімі рэцэнзентамі. Сёлетні юбілей дае падставы выправіць гэтую памылку і прадста-

віць чытачам «Літаратуры і мастацтва» зборнік матэрыялаў, які, несумненна, з'яўляецца буйным укладам у савецкае скарыназнаўства.

Пачынаецца зборнік даследаванням «Францыск Скарыйна — першадрукар віленскі». Яго аўтар, вядомы літоўскі кнігазнавец Л. Уладзіміровас, які доўгі час быў дырэктарам

Аднак, працягвае Л. Уладзіміровас, характэрна, што, стаўшы католікам, Скарыйна не толькі ніколі не выступаў супраць праваслаўя, але і свае кнігі для «братоў рускіх» выдаваў у адпаведнасці з патрабаваннямі «ўсходняй царквы». Беларускі гуманіст ніколі не ўмешваўся ў рэлігійную палеміку паміж рознымі веравы-

ны такіх высокіх навуковых ступеней». Далей даследчык разглядае прычыны, якія паўплывалі на Скарыйну, калі ён 465 год таму назад, у 1517 годзе, заснаваў друкарню ў Празе, а потым, каля 1520 года, перавёз яе ў Вільню. Паказальна, што ў выданнях Скарыйны няма прысвячэнняў і па-негірыкаў каралям і вяльмо-

земляры — пражскіх і 154 — віленскіх выданняў). Захоўваюцца яны ў бібліятэках, архівах і музеях Масквы, Ленінграда, Кіева, Мінска, Вільнюса, Львова, Адэсы, Ужгарада, Цюмені, Лондана, Прагі, Капенгагена, Кракава і Любляны. Асабліва каштоўная калекцыя скарынінскіх кніг, якая захоўваецца ў Дзяржаўнай бібліятэцы СССР імя У. І. Леніна, дзе за выключэннем вельмі рэдкага Псалтыра (вядомы ўсяго ў двух экзэмплярах) і Кнігі Руф ёсць усе пражскія выданні. Артыкул прафесара Я. Неміроўскага суправаджаецца каштоўнымі табліцамі, па якіх можна прасачыць знаходжанне скарынінскіх рарытэтаў.

Актыўны ўдзел у вільнюскай канферэнцыі прынялі таксама беларускія даследчыкі. З дакладам «Да пытання аб пачатку кнігадрукавання ў Вялікім княстве Літоўскім» выступіў вядомы вучоны А. Коршунаў. Пры яго самым непасрэдным удзеле, дзякуючы падрыхтаванаму ім выданню скарынінскіх «Прадмоў і пасляслоўяў» (1969), і была канчаткова высветлена дата, калі выйшла з друку «Малая подорожная книжца». У дадатку да даследавання А. Коршунава апублікаваны поўны тэкст Пасхалі, знаходка якой «прыдачыла заслонку з раней не вядомага нам захавання першадрукара астраноміі, праясніла і некаторыя цёмныя месцы ў біяграфіі Скарыйны». Астранамічным звесткам, прыведзеным у той жа Пасхалі, прысвечана праца гісторыка Г. Галенчанкі. Ён прыходзіць да вываду аб правільнасці звестак Скарыйны, якія датычацца кругоў месяца і сонца на 1523 — 1543 гады, у тым ліку шасці месячных і аднаго сонечнага зацьменняў. Укладаючы гэтыя звесткі, выдавец Пасхалі абавязваўся як на веды, здабытыя ў Кракаўскім універсітэце, так і на календары Іаана Штофлера, апублікаваныя на Захадзе ў канцы XV — пачатку XVI

„Во славном месте ВИЛЕНСКОМ“

бібліятэкі ААН у Нью-Йорку, абавязваецца як на матэрыялы, назапашаныя савецкім скарыназнаўствам, так і на публікацыі ў заходнееўрапейскім друку. На аснове канкрэтных фактаў ён робіць цікавыя вывады і абавольненні.

Перш за ўсё Л. Уладзіміровас падкрэслівае, што, у адрозненне ад іншых прадстаўнікоў тагачаснага гуманістычнага руху, Францыск Скарыйна паходзіў не з царкоўнага саслоўя, а з «бюргерства», з «купецкай сям'і сярэдняй рукі». Яго продкі гандлявалі скурамі з заходнімі краінамі, адкуль узялося і прозвішча Скарыйна («скарыйня»). Не выклікае сумнення, што гэта быў мясцовы, беларускі род праваслаўнага веравызнання. Першапачатковую адукацыю Скарыйна, верагодна, атрымаў у праваслаўнай прыходскай школе, потым жа мог прадоўжыць вучобу ў бернардынцаў, якія заснавалі ў Полацку сваю рэзідэнцыю ў 1498 годзе. Яны, хутчэй за ўсё, навучылі юнака латыні і паўплывалі на яго пераход у каталіцкую веру.

Такой палемікі няма ў прадмовах і пасляслоўях да яго кніг. Усё гэта сведчыць аб шырокім светапогляду нашага першадрукара, аб тым, што сваю дзейнасць ён ставіў «вышэй афіцыйных царкоўных догм і лічыў сваёй першачарговай задачай асвету народа, выхаванне яго ў духу высокай маралі».

Л. Уладзіміровас суміруе звесткі (на жаль, даволі скупяныя) аб вучобе Скарыйны ў Кракаўскім універсітэце, дзе яго настаўнікам быў праслаўлены вучоны Ян з Глагова (ён, дарэчы, перакладаў Біблію на стараславянскую мову), аб вандраваннях паміж 1506 і 1512 гадамі, калі наш зямляк, хутчэй за ўсё, быў каралеўскім сакратаром у Даніі (туды ён мог трапіць з польскай дэлегацыяй, якая ў 1509 годзе ездзіла заключыць дагавор аб дружбе). У лістападзе 1512 года наш зямляк становіцца доктарам «в науках вызволеных и лекарских», што дае яму, відаць, права лічыцца першым грамадзянінам Вялікага княства Літоўскага, які быў «удастое-

жам. І па сваёй мове, і па каментарыях, і нават па невялікім фармаце (тая ж «Малая подорожная книжца») яго кнігі перш за ўсё адрасаваны «посполитому люду».

На жаль, скарыназнаўцы часта вымушаны ступаць на «хісткую глебу здагадак». Чаму пасля выдання ў 1525 годзе «Апостола» беларускі гуманіст пакінуў Вільню? Быў ён ці не быў са сваімі «еретическими» кнігамі ў Маскве? Што прымуціла яго паехаць у Прусію да герцага Альбрэхта? Ці наведваў Скарыйна Марціна Лютара? Л. Уладзіміровас не дае катэгарычнага адказу на ўсе гэтыя пытанні. Але ўжо тое, што яны аргументавана пастаўлены, будзе садзейнічаць іх пасляховаму вырашэнню ў далейшым.

Другі вядомы скарыназнавец Я. Неміроўскі даследуе ў зборніку спадчыны беларускага першадрукара, якая зберагаецца ў савецкіх і зарубежных сховішчах. Па падліках маскоўскага вучонага цяпер вядома 378 экзэмпляраў старадрукаў Скарыйны (з іх 224 эк-

Скарыйна і тут выступае наватарам, уключаючы ў склад «Псалтыры следаванай» (якой па сутнасці з'яўляецца «Кніжыца») створаныя ім тэксты, набліжаныя па сваёй мове да жывога маўлення, што яшчэ раз даказвае прызначэнне «Малой падарожнай кніжыцы» не для храмавага выкарыстання, а для прыватнага. І далей звяртаецца ўвага на тое, што названы акафісты, які ўсё ў «Малой падарожнай кніжыцы», маюць пабудову, адрознюю ад традыцыйнай схемы гэтага роду царкоўных спеваў: «У прычыпе не выключана, што ў дачыненні да структуры акафістаў мы маем справу з індывідуальнай манерай Скарыйны; у гэтым выпадку наяву аўтарскі зборнік беларускай кніжнай паэзіі першай чвэрці XVI ст.» Аўтар падкрэслівае неабходнасць далейшай вялікай тэксталагічнай працы па даследаванні рукапіснай традыцыі (больш ранняй і сучаснай) адпаведных тэкстаў — навуковага пацвярджэння прыналежнасці Скарыйне і тых гімнаў «Малой падарожнай кніжыцы», якія не маюць акараверша з імем Скарыйны.

Знаходка акафістаў з акаравершамі Скарыйны значна пашырае магчымасці вывучэння яго творчай спадчыны і ўкладу ў славянскую кніжную культуру XVI—XIX стагоддзяў. У артыкуле ёсць цікавыя звесткі аб выкарыстанні акафістаў Скарыйны ў рукапіснай традыцыі і геаграфіі іх бытавання аж да стараабрадчага богаслужэб-

нага зборніка XIX ст., складзенага іерарманам Арсеніем. Усё гэта сведчыць аб шырокай вядомасці тэкстаў Скарыйны і, мабыць, існаваўшых шматлікіх спісах іх, зробленых без увагі да акаравершаў.

Новыя звесткі маладога маскоўскага вучонага аб дзейнасці Ф. Скарыйны міжволі нагадваюць і аб значным укладзе нашых беларускіх даследчыкаў мовы і мастацкіх асаблівасцей Скарыйнавых выданняў, светапогляду і навуковай дзейнасці вучонага — гуманіста, асветніка і першадрукара. Шмат цікавага ў перспектывным плане навукова-даследчай працы АН БССР у галіне скарыніны, складзеным у сувязі з падрыхтоўкай да 500-годдзя з дня нараджэння Ф. Скарыйны.

Сярод ранейшых даследаванняў ёсць і праца аб Скарыйне — заснавальніку беларускага вершаскладання, зробленая на базе аналізу яго вершаў у Бібліі. Цяпер можна гаварыць і аб укладзе Ф. Скарыйны ў такую цікавую галіну старажытнай паэзіі, як гімнаграфія. Гэта патрабуе, вядома, вялікай працы па супастаўленні рукапісных спісаў, таксама, як вывучэнне гравюр Скарыйны — супастаўлення іх з заходнееўрапейскай гравюрай XV—XVI стст. і ўсходнеславянскай кніжнай і рукапіснай традыцыяй.

Дарэчы, багатая старажытная беларуская кніжная гравюра далёка яшчэ не вывучана так, як, напрыклад, руская ў працах акадэміка А. А. Сідарава і А. С. Зёрнавай. Ёсць яшчэ

час дапоўніць навукова-даследчыя планы працамі па паліграфічным вывучэнні тэкстаў выданняў Скарыйны.

Паўстае і яшчэ адно важнае пытанне — неабходнасць факсімільнага выдання кніг Скарыйны — гэтага выдатнага помніка старажытнай беларускай культуры. Справа гэтая, вядома, патрабуе вялікай навуковай працы, з падключэннем разнастайных даследчых цэнтраў і бібліятэк, нарэшце, высокага паліграфічнага майстэрства. У гэтым сэнсе вялікай дапамогай можа стаць вопыт такога цудоўнага выдання, як «Кіеўскі псалтыр» (М., 1978).

Факсімільнае выданне спадчыны Скарыйны патрэбна і для даследчыкаў, і як наша даніна памяці да юбілею беларускага вучонага і стваральніка кніг, прыгажосць якіх перажыла вякі. Тут і яшчэ адно — кнігі Скарыйны вельмі няпоўна прадстаўлены ў Беларусі: у Дзяржаўнай бібліятэцы БССР імя У. І. Леніна іх усяго дзесяць з дваццаці пражскага выдання Бібліі 1517—1519 гг.; а віленскіх («Малой падарожнай кніжыцы» — Псалтыр, Часасловец, Каноны, Акафісты, Саборнік — і «Апостола», 1522—1525) зусім няма. Экзэмпляры Скарынавых кніг раскіданы па розных гарадах нашай краіны і за мяжой. Па сутнасці, рэдка хто з нашых даследчыкаў мае доступ да іх.

Безумоўна, вялікае навуковае значэнне маюць такія беларускія выданні, як «Прадмовы і пасляслоўі», альбом «Гравю-

НОВАЕ аб Францыску СКАРЫНЕ

Скарыйна існуе ўжо больш за сто пяцьдзесят год і лічыцца каля паўтары тысячы назваў разнастайных даследаванняў і артыкулаў. І раптам выяўляецца нешта зусім новае — аб занятках Ф. Скарыйны гімнаграфіяй!

Сапраўды, у гэтым аспекце творчая спадчына Ф. Скарыйны яшчэ не даследавалася, і апублікаванне новых звестак уяўляе сабой вялікую цікавасць як у плане скарыназнаўства, так і для гісторыі славянскай літургічнай паэзіі наогул. Гаворка ідзе аб артыкуле з нядаўняга выдання зборніка матэрыялаў Усеагульнай навуковай канферэнцыі «Праблемы навуковага апісання рукапісаў і факсімільнага выдання помнікаў пісьменнасці» (Ленінград, 1981).

Займаючыся пытаннямі навуковага апісання і вывучэння старажытных рукапісаў традыцыйнага зместу, А. А. Турылаў пры рабоце над апісаннем Каноніка са збору Я. Ягоравы (Дзяржаўная бібліятэка СССР імя У. І. Леніна), напісаная ў асноўным у 1604—1605 гг. кніжным майстрам Багданам Пад-

вінцам, у які ўключаны фрагмент рукапісу сярэдзіны XVI ст., звярнуў увагу на тое, што ў Акафісе Ісусу чытаецца акараверш «Доктор Скоринич Францискус», а ў Акафісе («Радасях») Іаану Праддечу — акараверш «Писал доктор Скоринич Францискус».

Супастаўленне тэкстаў гэтых акафістаў з тэкстамі, надрукаванымі Ф. Скарыйна ў «Малой падарожнай кніжыцы» (Вільня, каля 1522 г.), паказала, што Акафіст Іаану ў цэлым супадае з выданнем Скарыйны (у рукапісе толькі некаторыя праўкі мовы арыгінала), а Акафіст Ісусу ў рукапісных варыянтах скарачаны на 5 радкоў (у выданні акараверш: «Делал доктор Скоринич Францискус»). Так, ідучы ад пазнейшых спісаў, даследчык выявіў акаравершы з імем Скарыйны ў самой Скарынавай «Малой падарожнай кніжыцы». Ён прыходзіць да вываду: «Знаходка акафістаў з акаравершамі Скарыйны дазваляе пановаму ацаніць віленскі перыяд яго дзейнасці і самую «Малую падарожную кніжыцу».

НА ХВАЛЯХ ЭФІРУ

стагоддзя. Аб'ектам даследавання вядомага беларускага мовазнаўца А. Жураўскага з'явіліся важнейшыя асаблівасці мовы скарынінскіх выданняў, суадносіны ў ёй царкоўнаславянскіх і беларускіх рысаў. Мова гэтая — з'ява складаная, своеасаблівая. Сам першадрукар лічыў свае пражскія выданні (за выключэннем Псалтыра) беларускімі. Аднак царкоўнаславянскія рысы ў мове Скарыны ўсё ж пераважаюць (асабліва ў віленскіх выданнях). У выніку быў створаны «асобы тып пісьмовай мовы, аналага якому нельга знайсці ва ўсходніх славян таго часу».

Скарынінскім традыцыям у кнігадрукаванні XVI — XVIII стст. прысвечаны даследаванні крымскага кнігазнаўца А. Анушкіна (на жаль, ужо нябжычка) і вільнюскай выкладчыцы І. Петраўскене. Яны прасочваюць уплыў беларускага першадрукара на выданні С. Буднага і В. Цяпінскага, літоўскіх асветнікаў М. Мажвідаса і М. Даўкшы, на дзейнасць Мамонічаў, да якіх перайшло абсталяванне Скарыны, і друкарні Віленскай акадэміі, дзе ўбачыла свет больш трох тысяч пазіцый. Прадукцыя віленскіх выдавецкіх цэнтраў даходзіла да самых аддаленых куткоў Літвы і Беларусі.

У 14 выпуску зборніка «Кнігатыра» ўвагі беларускага чытача, безумоўна, заслугоўваюць таксама дзве працы, непасрэдна са Скарынам не звязаныя, — «Выданні і распаўсюджанне твораў У. І. Леніна ў Беларусі» Л. Раўнаполца і «Кнігавыдавецкая справа ў Беларусі ў першым трыццацігоддзі XIX стагоддзя» Я. Умецкай.

Выданне, падрыхтаванае літоўскімі калегамі, сведчыць пра плённасць сумесных даследчыцкіх намаганняў у вучэбнай жыццёвай дзейнасці беларускага першадрукара, пра жыватворнасць яго традыцый, якія развіваюцца і памянаюцца ўжо некалькі стагоддзяў.

Адам МАЛЬДЗІС.

ры Ф. Скарыны», «Слоўнік мовы Ф. Скарыны». Гэта падмурак даследчай працы, але ён не можа замяніць саміх кніг першадрукара, візуальнага знаёмства з імі, даследавання. Падрыхтоўка факсімільнага выдання патрабуе сур'ёзнага абмеркавання навуковай грамадскасцю, работнікамі выдавецтваў, мастакамі, паліграфістамі.

У плане падрыхтоўкі да юбілею, які будзе адзначацца на праграме ЮНЕСКА, выдавецтваў рэспублікі маглі б здзейсніць і такія выданні, як анталогія твораў беларускіх пісьменнікаў «Вянок Францыску Скарыне» ці альбом твораў беларускіх мастакоў, прысвечаны Ф. Скарыне (мастацкая скарыніна налічвае звыш 70 твораў), тым больш, што матэрыялы да гэтых выданняў спецыяльна сабраны Дзяржбібліятэкай БССР імя Леніна.

Шмат перспектыўнага і ў галіне магчымых архіўных пошукаў. І тут цікавыя звесткі аб замежных архівах і кнігасховішчах славянскіх рукапісаў і кніг ёсць у артыкулах разглядаемага намі зборніка матэрыялаў Усесаюзнай навуковай канферэнцыі, якая праводзілася АН СССР і Археаграфічнай камісіяй у Ленінградзе (1979). Зборнік наогул дае шмат цікавага для даследчыкаў гісторыі культуры, кнігазнаўцаў, архівістаў, работнікаў бібліятэк і музеяў, выкладчыкаў ВНУ.

В. ДЫШЫНЕВІЧ,
галоўны бібліограф
Дзяржаўнай бібліятэкі
БССР імя Леніна.

...У класе цішыня. 40 пар дапытлівых вачэй прыкаваны да блакітнага экрана, на якім злучаецца, б'ецца хвалямі ў пясчаныя берагі, лагодна гайдаецца пад ласкавымі промнямі ранішняга сонца славутае возера Нарач. На лодцы, углядаючыся ў блакітную далечынь, плыве Максім Танк. За кадрам гучыць яго верш:

Люблю твае, Нарач, затокі і тоні,
Як вецер туманы густыя і развесіць,
Ці снежная пена на хвалях завоніць,
Цалуючы зоры, калышучы месяц...

Так пачынаецца навучальнае тэлеперадача «На скрыжаванні вятроў і дарог» (сцэнарый кандыдата філалагічных навук

Іван Мележ і яго «Палеская хроніка», «Янка Брыль. З жыцця і творчасці», «На стромах часу» (творчасць Івана Шамякіна). Для азнаямлення школьнікаў з сучаснай беларускай літаратурай у план навучальных тэлеперадач для 10 класа кожны год уключаюцца тэмы «Голасам сэрца (сучасная беларуская паэзія)», «Агляд сучаснай беларускай драматургіі», «Тэма Вялікай Айчыннай вайны ў сучаснай беларускай прозе».

За кожнай тэлеперадачай стаіць карпатлівая праца вялікага калектыву людзей, якія павінны добра разумець псіхалогію дзяцей, іх узроставыя асаблівасці, запатрабаванні сучаснай школы, добра ведаць выхаваўчыя магчымасці літаратуры. Перад стваральнікамі навучальных перадач стаіць задача не толькі даць пэўную суму ведаў пра жыццё і твор-

бачыць. Думкі яго недзе далёка-далёка. У душы хлопчыка нараджаецца свая песня, нараджаецца першы верш. Ён хуценька запісвае яго на паперы... У гэты момант, напэўна, ніякая сіла не змагла б адарваць дзяцей ад экрана. І хаця вядучы не скажаў ні слова аб тым, што адбываецца на экране, вучні разумеюць: перад імі чуд — нараджэнне паэта.

Такія эпізоды тэлеурокаў вельмі кранаюць дзяцей. Свае ўражанні і думкі яны выказваюць пры абмеркаванні перадач, у творчых работах.

Вучоныя, пісьменнікі, дзеячы культуры аддаюць нямала часу навучальным праграмам. Вялікую дапамогу аказалі нам супрацоўнікі Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук БССР А. Мальдзіс, В. Чамярыцкі, Г. Кісялёў, В. Дарашкевіч. Па іх сцэнарыях

большасці перадач па літаратуры выступае А. Каляда. Шчаслівае спалучэнне ў яго асобе артыста (у свой час Андрэй Андрэвіч закончыў Мінскі тэатральна-мастацкі інстытут) і педагога (ён кандыдат педагагічных навук), а таксама глыбокае веданне літаратуры і любоў да роднага слова ў значнай ступені забяспечваюць нязменны поспех тэлеперадачам па беларускай літаратуры.

Нямала часу аддаюць вучэбнаму тэлебачанню народныя артысты СССР З. Стома, народныя артысткі БССР М. Захарэвіч і Л. Давідовіч, заслужаныя артысты рэспублікі П. Дубашынскі і Г. Гарбук. Гэта дзякуючы ім вучні і настаўнікі ўпершыню пазнаёміліся з урывкамі з камедыі К. Крапівы «Брама неўміручасці». З іх дапамогай удалося задаволіць настойлівую просьбу школы — інсцэніраваць асобныя ўрывкі з камедыі «Пінская шляхта» В. Дуніна-Марцінкевіча. А з якім захапленнем слухаюць юнакі і дзяўчаты вершы ў іх выкананні!

Нельга абысціся без шчырай зацікаўленасці і дапамогі саміх пісьменнікаў. Добры прыклад у гэтай справе падаў старэйшына нашай літаратуры Кандрат Крапіва. Яго пачын падтрымалі Пімен Панчанка, Максім Танк, Янка Брыль, Рыгор Барадулін, Васіль Зуёнак, Ніна Мацяш, Генадзь Пашкоў і інш.

Зразумела, што ролю першай скрыпкі ў тэлевізійным уласаблівым аўтарскім задуму выконвае рэжысура. На жаль, узровень рэжысуры навучальных тэлеперадач невысокі. Часта ў эфір ідзе тое, што прапануе аўтар, не знаёмы са спецыфікай тэлевізійнага мастацтва.

Не заўсёды рэжысёрамі навучальных тэлеперадач выкарыстоўваюцца магчымасці сучаснай тэлевізійнай тэхнікі, якая ва ўмелых руках здольна ствараць цуды. Самы распаўсюджаны рэжысёрскі прыём — засланіць хоць чым-небудзь вядучага ў кадры, нават там, дзе гэта і не трэба. Недастаткова распрацоўка сцэнарыяў, відаць, адна з прычын ананімнасці навучальных тэлеперадач. І яшчэ. За многія гады створаны цікавыя тэлеперадачы, якія з-за недахопу эфірнага часу, адведзенага на навучальную праграму, не заўсёды знаходзяць месца ў нашым плане.

Аправажана часам, правярэння школьнай практыкай, яны маглі б стаць добрымі вучэбнымі фільмамі ці дыяфільмамі, якіх так не хапае настаўніку беларускай літаратуры. Тое ж самае можна сказаць і пра тэлеперадачы, якія запісаны ў фонд і з году ў год ідуць у эфір без змен. Аднак гэтым пакуль што яшчэ ніхто сур'ёзна не зацікавіўся.

Не ўсё гладка і на шляху тэлеперадач да школы. Тут мы скажам толькі пра адзін наш клопат, які ўзнік не так даўно і які можа быць вырашаны вельмі проста. Ужо на працягу некалькіх гадоў школы з рускай мовай навучання не могуць карыстацца тэлеперадачамі для восьмага класа, і навучальныя тэлеперадачы праходзяць па-за іх увагі.

Для таго, каб тэлеперадачы маглі выконваць сваю навучальную і выхаваўчую функцыю, неабходна аператыўнае кіраўніцтва «тэлешколай» як з боку органаў народнай асветы, так і Беларускага тэлебачання.

Е. МАЦЮШ,
метадыст Рэспубліканскага
метадычнага кабінета
МА БССР.

«БЛАКІТНЫ ЭКРАН» НА ЁРОКАХ ЛІТАРАТУРЫ

В. Рагойшы), прысвечаная творчасці Максіма Танка пасляваеннага часу.

Больш за дзесяць гадоў на ўроках беларускай літаратуры загарэаецца «блакітны» экран. За гэты час ён набыў шмат прыхільнікаў і трывала ўвайшоў у школьнае жыццё. А была ж пара, калі некаторыя кіраўнікі школ і настаўнікі скептычна ставіліся да навучальных тэлеперадач, лічылі, што тэлеўрок — гэта дарэмна патрачаны час. Сёння ўжо не трэба нікога пераконваць, што сістэматычныя перадачы па розных прадметах дапамагаюць вучням глыбей засвоіць праграмы матэрыялаў, павышаюць цікавасць да прадмета, пашыраюць круггляд школьнікаў.

«Навучальныя тэлеперадачы — вялікі памочнік настаўніка на ўроку, — піша К. Сідзельнікава, кіраўнік раённага метадычнага аб'яднання настаўнікаў беларускай мовы і літаратуры Капыльскага раёна. — Яны даюць магчымасць сустрэцца з выдатнымі майстрамі слова, убачыць кадры з кінафільмаў, урыўкі са спектакляў, пазнаёміцца з цудоўнымі краявідамі нашай Радзімы, пачуць жывое слова вядомых сучаснікаў. Усё гэта эмацыянальна ўздзейнічае на вучняў, узбагачае іх духоўна, развівае вусную і пісьмовую мову».

Кожны год Беларускае тэлебачанне і Рэспубліканскі метадычны кабінет Міністэрства асветы БССР рыхтуюць да трыццаці навучальных перадач па творчасці беларускіх пісьменнікаў. Большая частка з іх — па савецкай літаратуры. У настаўніка ёсць магчымасць ажыццявіць працэс навучання з дапамогай такіх тэлеперадач, як «Такім ён быў (сучаснікі пра Янку Купала)», «Ляўкоўскія вершы Янкі Купалы», «Якуб Колас. Трылогія «На ростанях», «Старонкі жыцця і творчасці Кандрата Крапівы», «Драматургія Кандрата Крапівы», «Міхась Лынькоў. З жыцця і творчасці», «Заўсёды ў спісе баявым» (П. Броўка), «Бесядзь мкне ў акіян (творчасць А. Куляшова)», «Старонкі жыцця і творчасці Максіма Танка (давераснёўскі перыяд)», «На скрыжаванні вятроў і дарог (пасляваенная творчасць Максіма Танка)», «Патрыятычная песня (лірыка П. Панчанкі)»,

часць пісьменніка, а ўсхваляваць гледача, абудзіць яго пачуццё, думку, уяўленні. Для гэтага скарыстоўваюцца самыя разнастайныя метады і прыёмы, розныя кампаненты перадачы. Але перавагу трэба аддаць добраму, па-майстэрску напісанаму тэксту, усхваляванаму праўдзіваму слову вядучага, цікаваму ілюстрацыйнаму матэрыялу.

Народная мудрасць гаворыць: лепш адзін раз убачыць, чым дзесяць разоў пачуць. Тое, што можна паказаць, не трэба шматслоўна тлумачыць, лепш даць мажлівасць дзецям паглядзець і самім зрабіць адпаведныя высновы. Практыка паказвае, што менавіта тыя перадачы, якія не перагружаны «слоўнай рудой», найлепш успрымаюцца вучнямі.

У перадачы для восьмага класа «Жыццёвы і творчы шлях Янкі Купалы» (аўтар сцэнарыя Ж. Дакюнас) ёсць эпізод, у якім паведамляецца, дзе і калі нарадзіўся паэт. Васемікласнікам гэта ўжо вядома, але на ўроку без такіх звестак не абыйсціся. І тут выручыла рэжысёрская знаходка Э. Перагуда, які, дарэчы, вельмі многа зрабіў для навучальнага тэлебачання ў перыяд яго станаўлення.

Гучыць вядомая купальская песня «Ой, рана на Івана». На экране маляўнічыя летнія краявіды Вязьнікі. Дарога вядзе да хаты, у якой нарадзіўся Янка Купала. У кадры — хата, пакой у доме-музеі, дзе жыла сям'я Луцвічаў, буйным планам — калыска, партрэт пяцігадовага Янкі. Гэты эпізод займае ў перадачы не шмат часу, але сваёй выразнасцю і эмацыянальнасцю ён моцна запалае ў сэрцы дзяцей.

А вось яшчэ прыклад. Перадача «Старонкі жыцця і творчасці Якуба Коласа» (аўтар сцэнарыя У. Содаль) складаецца з чатырох частак, адна з якіх называецца «Песня пастукала ў сэрца». У ёй раскажваецца пра пачатак літаратурнай творчасці паэта.

...Цёплы вясновы дзень. Яркае сонца залівае ўсё наваколле. Паветра аж разрываецца ад звонкай песні жаваранкаў. На ўскрайку лесу — вясковы хлопчык. Твар яго асветлены незвычайнай радасцю. Ён, здаецца, нічога не чуе і не

створаны лепшыя перадачы аб пісьменніках дакастрычніцкага перыяду.

Шмат зрабіў для вучэбнага тэлебачання літаратурны крытык Рыгор Бярозкін. Перадачы «На струнах бур», «Ляўкоўскія вершы Янкі Купалы», «Бесядзь мкне ў акіян», «Патрыятычная песня» — залаты фонд вучэбнай праграмы БТ. У гэтых перадачах выдатна спалучаюцца навуковасць, зямальнасць і эмацыянальнасць. У іх ёсць чаму павучыцца і настаўніку. Аналіз ідэйна-эстэтычных і мастацкіх вартасцей вершаваных твораў, дадзеных Р. Бярозкіным, — узор таго, як трэба тлумачыць паэзію, не перакладаючы яе на мову прозы.

З вялікай удзячнасцю ўспрымаюць настаўнікі перадачы па сцэнарыях Г. Шупенькі, які з незвычайнай чалавечай цеплынёй раскажаў пра М. Лынькова, пра І. Мележа і яго «Палескую хроніку».

Пісьменнік У. Юрэвіч стварыў выключна цікавую тэлеперадачу пра Янку Купала, пабудаваную на ўспамінах сучаснікаў паэта. Перадача «Такі ён быў» успрымаецца надзвычай прыхільна і настаўнікамі, і вучнямі, выклікае шмат пачуццяў. Дзякуючы ўспамінам М. Лынькова, М. Лужаніна, У. Юрэвіча яны змаглі ўявіць, якім простым, сціплым чалавекам быў народны паэт Янка Купала.

Тэлеперадачы па сцэнарыях Г. Тумаса аб «Новай зямлі» і трылогіі «На ростанях» Якуба Коласа вабяць школьнікаў загалубленнем у факталагічную аснову твораў, сустрэчамі з прататыпамі любімых герояў, вандароўкамі па незабытых сцэнках, успамінамі родных і блізкіх Якуба Коласа.

Знайсці па кожнай тэме свайго аўтара — справа вельмі важная і не такая ўжо простая. Неабходна, каб чалавек не толькі добра ведаў, пра што пісаць, але выразна ўяўляў, дзе ля чаго і для каго ён будзе гэта рабіць.

Поспех кожнай тэлеперадачы ў многім залежыць ад тых, каго вучні бачаць на экране: вядучага і выканаўца мастацкіх твораў. Вось ужо каля дзесяці гадоў у ролі вядучага

Саюз пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Леаніду ПРОШУ ў сувязі з напаткаўшым яго горам — смерцю брата Франца Януаравіча.

**ПОМНІКІ
РОДНАГА КРАЮ**

Комплекс базільянскіх манастыроў св. Духа па праву з'яўляецца найбольш значным помнікам у гісторыі архітэктуры Мінска. Ён быў пабудаваны ў першай палове XVII ст. на Высокім рынку (сучасная пл. Свабоды) — галоўным адміністрацыйным, гандлёвым і культурным цэнтрам сярэднявечнага горада. Да нашага часу дайшлі толькі асобныя пабудовы некалі велічнага ансамбля. Гэта карпусы мужчынскага (пл. Свабоды, 23) і жаночага (вул. Энгельса, 1) манастыроў, перабудаваныя ў XIX ст. На жаль, не захавалася галоўнае збудаванне ўсяго комплексу — царква св. Духа.

Манастырскі комплекс займаў выгаднае горадабуду-

ўсяго комплексу з'яўлялася манастырская царква св. Духа — аднаефавы, бязвежавы храм з пяціграннай апсідай, перакрыты цыліндрычным скляпеннем на падпружных арках, якія абаяраліся на масіўныя ўнутраныя кантфорсы. У архітэктуры царквы сінтэзаваны элементы готыкі і рэнесансу — сцены прарэзваюць вялікія спічатыя вокны, але галоўны заходні фасад уяўляе сабою зрочнава лёгкую сіметрычную ярусную капіцацыю, у якой адчуваецца ўплыў паўночнага рэнесансу. Злучэнне гатычных і рэнесансных рыс з'яўляецца адной з характэрных асаблівасцей развіцця дойлідства Беларусі ў другой палове XVI — першай палове XVII ст.

**ПАВІННА БЫЦЬ
АДНОЎЛЕНА!**

даўнічае становішча, знаходзіцца ў найбольш высокай частцы горада на ўсходнім баку Высокага рынку. У комплекс уваходзілі царква і два будынк мужчынскага і жаночага манастыроў, згрупаваныя вакол замкнёнага з трох бакоў, амаль квадратнага ў плане двара. Верагодна, што першапачаткова з чацвёртага боку манастырскі двор быў замкнёны мураванай сцяной, якая ўпамінаецца ў дакументах сярэдзіны XVII ст. («... ограда каменная и бои верхние и нижние»). Манастырскія збудаванні абкружалі царкву і былі аб'яднаны ў адзін манументальны масіў, які адгрываў важную ролю аднаго з абарончых фарпостаў горада.

Будынак мужчынскага манастыра ўяўляў прамавугольнае ў плане пабудаванне двухпавярховае збудаванне і далучаўся непасрэдна да паўднёвага бакавага фасада царквы. На процілеглым баку двара знаходзіўся жаночы манастыр — двухпавярховы «П»-падобны ў плане будынак, паўднёвае крыло якога было ўпрыгожана фігурным франтонам. Манастыр быў злучаны з царквою крытай галерэяй, што праходзіла на крапскай сцяне. У месцы прымыкання сцяны да манастырскага будынка размяшчалася трохпалатная брама з цэнтральнай шырокай праэктнай і дзвюма вузкімі бакавымі аркамі. Галерэя была прарэзана маленькімі вокнамі, якія ў час абароны можна было выкарыстоўваць як байніцы.

Дамініруючым элементам

У высотнай кампазіцыі царквы выявілася яе горадабудуўнічая роля як галоўнага калітэра збудавання на Высокім рынку ў XVII ст. У яе аздабленні нададзена перавага насычанай дэкаратыўнай пластыцы галоўнага фасада. Выходзячы да ратушы, ён падтрымліваў архітэктурна невялікага палаца — «дома Ягора Гегера», размешчанага на процілеглым ад царквы баку плошчы (на месцы дома Я. Гегера ў першай палове XVIII ст. быў пабудаваны езуіцкі калегіум). Выцягнутая пластычная кампазіцыя галоўнага фасада храма пабудавана на супрацьпастаўленні працягламу стрыманаму па архітэктуры будынку мужчынскага манастыра. Плоскасць галоўнага фасада храма падзелена на тры вертыкальныя часткі чатырма пілястрамі карынфскага ордэра. У цэнтральнай частцы размешчаны партал. Над ім знаходзіцца вялікае паўцыркульнае акно, акое абрамляюць ляпны ліштвы. Па баках размешчаны плоскія арчныя нішы аналагічнай формы.

Тарца даху быў аформлены трох'ярусным франтонам з бакавымі валютамі. Ярусны франтон, расчлянены шчыльна размешчанымі пілястрамі, падзелены прафіляванымі гзімсамі. Такі ж прафіляваны гзімс, але больш масіўны, аддзяляе сам франтон ад сцяны. Тонкі графічны малюнак франтона дапаўняюць пінаклі.

Прамежкі паміж пілястрамі франтона і плоскія арчныя нішы былі запоўнены фрэскамі з выявамі святых.

Мінскія мужчынскі і жаночы базільянскія кляштары XVII стагоддзя. Рэканструкцыя В. Сташчанона па матэрыялах аўтара.

Рэканструкцыя галоўнага фасада царквы св. Духа (архітэктар С. Багласаў).

Такі арыгінальны прыём сінтэзу архітэктуры і манументальна-дэкаратыўнага жывапісу выгадна вылучае мінскую царкву св. Духа з шэрагу аналагічных помнікаў Беларусі, Літвы і Польшчы. Вядомы даследчык гісторыі архітэктуры Беларусі А. Д. Квіціцкая нават лічыць, што такі прыём аздаблення храма з'яўляецца ўладам Беларусі ў агульнаеўрапейскае дойлідства рэнесансу.

Сучаснікаў царква св. Духа здзіўляла сваёй прыгажосцю. Рускі дыпламат П. А. Талстой у 1697 г. пісаў: «В том монастыре церковь каменная, великая, в которой своды изрядные, каких сводов мало в Польше обретается в каменном строении».

У XVII—XVIII стст. пры манастыры працавала школа (заснаваная ў 1633 г.), дзе вывучаліся грэчаская, лацінская, стараславянская, беларуская і польская мовы. Захаваліся звесткі аб манастырскім друкарні. У манастырскіх бібліятэках была сабраная вялікая колькасць рукапісных і друкаваных кніг, каштоўных дакументаў і рэдкіх рукапісаў. Тут у XVII—XVIII стст. захоўваўся вядомы беларуска-літоўскі летапіс — «Нікіфарэўскі».

У 1795 г. базільянскія манастыры св. Духа былі закрыты, а царква аддадзена пад кафедральны Петрапаўлаўскі сабор. У 1799 г. у будынак мужчынскага манастыра была пераведзена мінская дваранская школа, пераўтвораная ў 1803 г. у гімназію. У 1801 г. да будынка гімназіі прыбудоваецца двухпавярховы флігэль.

Пасля пажару 1835 г. комплекс былых базільянскіх манастыроў грунтоўна перабудоваецца, і ўсе будынкы, акрамя жаночага манастыра, поўнасцю страцілі свой першапачатковы знешні выгляд, хця і канструкцыйныя асаблівасці старых пабудов ляглі ў аснову зноў праектуемых збудаванняў — прысутных месцаў і Петрапаўлаўскага сабора.

Пры распрацоўцы праекта будынка прысутных месцаў архітэктарам К. Хрышчановічам быў выкарыстаны карпус былога манастыра базільянскага. Работы па рэканструкцыі былі завершаны да 1852 г. і будынак прысут-

ных месцаў з невялікімі пераробкамі дайшоў да нашага часу (цяпер Дом прафсаюзаў, пл. Свабоды, 23).

Петрапаўлаўскі сабор быў спраектаваны на аснове царквы св. Духа ў 40-х гадах XIX ст. Перабудова настолькі сапсавала аблічча гэтага велічнага помніка рэнесанснай архітэктуры, што нават такі вядомы даследчык нацыянальнага мастацтва, якім з'яўляўся М. М. Шчаканіч, не змог распазнаць яго першааснову. Пры перабудове да галоўнага фасада храма прыбудоваецца значная, завершаная дзвюма невялікімі вежамі. У 1893 г. Петрапаўлаўскі сабор быў перабудаваны яшчэ раз. З аднаефавы ён ператварыўся ў трохнефны, змяняючы выгляд яго званіцы. Элітычны, аляпаваты, храм усё-такі і тады захаваў элементы канструкцыі XVII ст. У 1937 г. Петрапаўлаўскі сабор пачаў разбірацца (частка сцен стаяла яшчэ пасля Вялікай Айчыннай вайны).

Цяпер у Мінску вядуцца работы над праектам рэстаўрацыі-рэгенерацыі гістарычнага цэнтра горада, па якім побач з рэстаўрацыяй існуючых будынкаў мяркуюцца аднавіць і шэраг найбольш каштоўных незахаваных помнікаў архітэктуры, і ў першую чаргу ўнікальнага помніка архітэктуры Адраджэння ў Беларусі — царкву св. Духа. Гісторыя будаўніцтва гэтага помніка, яго яркая архітэктура, вялікае значэнне ў горадабудуўнічай сітуацыі цэнтральнай часткі горада — усё гэта, натуральна, дазваляе ставіць пытанне аб адраджэнні былой царквы св. Духа. Гэтаму спрыяюць наступныя абставіны — у архівах захаваліся падрабязныя абмерныя чарцяжы будынка, а ў 1978 г. археолагі Інстытута гісторыі АН БССР правалі даследаванні падмуркаў царквы, якія захаваліся ў даволі добрым стане.

Аднаўленне гэтага каштоўнага помніка гістарычна апраўдана — таксама, як, напрыклад, аднаўленне царскасельскага палаца пад Ленінградам, тым больш, што гістарычная структура цэнтра Мінска захавалася амаль у нязменным выглядзе.

У. ДЗЯНІСАУ.

На Беларусі
ЭКРАНЕ

- з 5 па 11 красавіка 1982 года
6 красавіка, 20.15
«АД БЕРАГОУ НЯМІГІ»
Перадача прысвечана жыццю і творчасці У. Карпава. У ёй прымаюць удзел пісьменнікі І. Шамякін, І. Грамовіч, А. Зарыцкі, А. Асіпенка, Герой Саветскага Саюза М. Асіпава. Урыўкі з твораў пісьменніка чытаюць артысты мінскага тэатраў.
- 7 красавіка, 19.30
«ЛЯ РАСКРЫТАЙ ПАРТЫТУРЫ»
Прагучыць сюіта Р. Пукста «Сымон-музыка» ў выкананні струннага квартэта Саюза кампазітараў БССР і заслужаных артыстаў рэспублікі Т. Міясаравай і Л. Максімавай. Вядучая — музыкантавец В. Савіцкая.
- 7 красавіка, 20.15
«ЗВОНКАЯ ЛІРА»
Успамінамі пра народнага паэта Беларусі Арнада Куляшова дзеляцца Д. Кугульцінаў, Р. Гамзатаў, М. Дудзін, К. Куліеў, Я. Брыль. Будзе выкарыстаны запіс, дзе А. Куляшоў чытае свае вершы.
- 9 красавіка, 19.30
ПАКАЗВАЕ ВІЦЕБСК
Літаратурна-мастацкі часопіс «Дзвіна».
- Першы сюжэт прысвечаны памяці грузінскага паэта М. Гелавані, які загінуў на Віцебшчыне, затым выступленне фальклорнага калектыву Аршанскага ляскаміна.
- 10 красавіка, 11.30
«НАТХЕННЕ»
Перадача расказвае пра літаб'яднанне пры рагачоўскай раённай газеце «Камунар».
- 10 красавіка, 12.30
Л. М. ТАЛСТОЙ. «УЛАДА ЦЕМРЫ»
Спэтакль Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Я. Коласа. Пастаюна Б. Эрнэ. Ролі выконваюць: народныя артысты СССР Ф. Шмакаў, народныя артысты рэспублікі А. Трус і Г. Маркіна, артыст Л. Трушко і інш.
- 10 красавіка, 20.00
«СЭРЦА ШАПЭНА»
У музычнай навале аб жыцці і творчасці вялікага кампазітара творы Шапэна выконваюць артысты Беларускага дзяржаўнага філармоніі і Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета БССР.
- 10 красавіка, 23.10
«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»
Музычная праграма, падрыхтаваная па пісьмах тэлегледачоў. У ёй выступяць кампазітары Ю. Семянкіна, І. Лучанон, Э. Ханон, спявачка С. Кульпа, вакальна-інструментальны ансамбль «Песняры», «Верасы», «Сябры».
- 11 красавіка, 12.00
«У АДЗІНАЙ СЯМ'І»
Перадача расказвае пра беларуска-таджыцкія літаратурныя сувязі. У ёй прымаюць удзел пісьменнікі М. Канат, Ф. Ніязі, Г. Сулейманова, М. Фархат, У. Раджаб, Р. Сафарав, М. Калачынскі, С. Законнікаў.
- Вядучы — лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР пэат Р. Барадулін.
- 11 красавіка, 15.15
Канцэрт творчай моладзі балетнай трупы Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра БССР і навучніцаў Беларускага дзяржаўнага харэаграфічнага вучылішча.
- 11 красавіка, 19.20
«НАШЫ ГОСЦІ»
Літаратурна-мастацкі часопіс «Дзвіна».
- 11 красавіка, 20.15
«ПА ВАШЫХ ПРОСЬБАХ»
У канцэрте выступяць А. Пугачова, Н. Чапрага, В. Шутава, В. Зінкевіч, Ю. Антонаў, фальклорна-харэаграфічны ансамбль «Харошкі», вакальна-інструментальны ансамбль «Чараўніцы» і «Верасы».

**Кнігарні
ПІСЬМЕННІКА**

- В. ВІТКА. Урок. Артыкулы, выступленні, нататкі. Мн., «Мастацкая літаратура», 1982. — 1 р. 20 к.
- УСПАМІНЫ ПРА В. АВЕЧКІНА. Зборнік. На рускай мове. М., «Советский писатель», 1982. — 1 р. 50 к.
- Н. ГІЛЕВІЧ. Удзянасць і абавязан. Артыкулы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1982. — 75 к.
- УЗРОУНІ ФАЛЬКЛОРНЫХ УПЛЫВАУ. Зборнік. Мн., «Навука і тэхніка», 1982. — 1 р. 20 к.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга Друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 02185. М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выўленчага мастацтва — 33-22-04, аддзела культуры — 33-19-65, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае праявіны творы аб'ёмам не больш як друкаваны аркуш, артыкулы, нарысы — да 15 старонак, вершаваныя творы не больш як 100 радкоў. Матэрыялы прымаюцца на друкаванні на машыцы ў двух экзэмплярах. Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСІПЕНКА, Ефрасіння БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМАЖОН, Юрый СЕМЯНКА.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.